

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA RUSYA FEDERASYONU'NUN
YUGOSLAVYA KRİZLERİ'NE YÖNELİK POLİTİKASI**

Yüksek Lisans Tezi

Valeri Cretu

Ankara-2006

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA RUSYA FEDERASYONU'NUN
YUGOSLAVYA KRİZLERİ'NE YÖNELİK POLİTİKASI**

**Yüksek Lisans Tezi
Valeri Cretu**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. İlhan Uzgel**

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

**SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA RUSYA FEDERASYONU'NUN
YUGOSLAVYA KRİZLERİ'NE YÖNELİK POLİTİKASI**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı:

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR CETVELİ.....	iii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA RUSYA FEDERASYONU VE YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMASI

A. Tarihsel Süreç İçinde Balkan Krizleri, Rusya ve Panslavizm	7
B. Soğuk Savaş Sonrası Rusya Federasyonu ve Dış Politikası	11
a. Yeni Rus Dış Politikası ve Geçirdiği Dönüşümler	11
b. 1990'ların Başında Rusya'nın Batıya Yönelişi ve Atlantikçi Ekol	14
C. Yugoslavya- Yıkıma Doğru	18
a. Eski Yugoslavya'da Federe Cumhuriyetler ve Etnik Yapı	18
b. Cumhuriyetlerdeki Ayrılıkçı Hareketler ve Sırp Milliyetçiliği	20
D. Birliğin Parçalanması ve Rusya	24
a. Krizlerin İlk Belirdiği Sıralarda Rusya'nın Tutumu	24
b. Batılı Devletlerin Politikaları ve Rusya'nın Dağılmayı Tanıması ...	27

2. BÖLÜM

BOSNA HERSEK'TE SAVAŞ VE RUS DIŞ POLİTİKASI

A. Bosna Hersek Kördüğümü	32
a. Bağımsız bir Devlet Olarak Bosna Hersek	32
b. Rus Bakış Açısıyla Savaşın Nedenleri	35
c. Rus- Sırp Dayanışması: Bir Yanılsama	40
B. Savaşın 1992-94 Dönemi ve Rusya'nın Batı ile İşbirliği	44
a. Batılı Devletlerin “İhtilafların Günah Keçisi Sırlar” Tutumu	44
b. Savaş ve Uluslararası Toplum	46

c. Rusların Çözüm Girişimleri, Sırlarla Temasları	48
C. Savaşın Son Safhasında Rusya'nın Barış Sürecinden Dışlanması	54
a. Savaşın 1994-95 Yıllarda Seyri ve Çözüm Girişimleri	54
b. Barış Süreci ve Rusya'nın Pozisyon Kaybı	57
c. ABD'nin Zaferi Olarak Dayton Barış Anlaşması ve “Küçük Partner” Rusya	61
D. Rus Atlantikçi Siyasetin Bosna Yenilgisi	63

3. BÖLÜM

KOSOVA KRİZİ VE RUSYA’NIN BATI’YLA ZITLAŞMASI

A. Kosova'da Ayrılıkçılık ve Belgrat'ın Tutumu	68
B. Arnavutların “Pasif Direniş”i Süresince Yürütülen Zorlu Diplomasi ...	72
a. Uluslararası Topluluk'un Çözüm Girişimleri	72
b. Rusya'nın Krize Yönelik Tutumu	78
c. Rambouillet Görüşmeleri: Düzmeceli Barış Müzakereleri ve Rusya'nın Sönük Diplomasisi	82
C. NATO Müdahalesi ve Rusya	87
a. NATO'ya Karşı Savaşan Tek Ülke – Yugoslavya	87
b. Operasyona Rusya'nın Tepkisi	88
c. Moskova Gözüyle “İnsani Müdahale” Kavramı	92
D. Rus Arabuluculuk Diplomasisi ve NATO'nun Zaferi	95
E. Çözülmemiş Sorun Kosova’ya Karşı Rusya'nın Duyarlılığı	100
F. Balkan Krizlerin Gölgesinde NATO'nun Genişlemesi	102
G. Kosova Krizi'nin Etkileri ve Rus Dış Politikasındaki Dönüşümler	106
SONUÇ	109
ÖZET	115
ABSTRACT.....	116
KAYNAKÇA.....	117
EKLER	129

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	: Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Teşkilatı
AT	: Avrupa Topluluğu
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BiH	: Bosne i Hercegovine (Bosna Hersek)
BiO	: Barış İçin Ortaklık
BM	: Birleşmiş Milletler
DEP/SDA	: Demokratik Eylem Partisi /Stranka Demokratske Akciye
HDB/HDZ	: Hırvatistan Demokratik Birliği /Hrvatska Demokratska Zayednica
FYC	: Federal Yugoslavya Cumhuriyeti
BM GK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
IFOR	: Implementation Force (Barışı Uygulama Gücü)
ICFY	: Eski Yugoslavya Uluslararası Konferansı (International Conference on Former Yugoslavia)
ICTFY	: Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi (International Criminal Tribune for Former Yugoslavia)
KFOR	: Kosova Güçleri (Kosova Forces)
KPRF	: Rusya Federasyonu Komünist Partisi
KVM	: Kosova Denetleme Misyonu (Kosova Verification Mission)
KKO/UÇK	: Kosova Kurtuluş Ordusu/ Uştria Çliremtare e Kosoves
LDPR	: Rusya Liberal Demokratik Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (North Antlantic Treaty Organization)
PDK	: Kosova Demokrat Partisi
RF	: Rusya Federasyonu
RF DD	: Rusya Federasyonu Devlet Duması
SDP/DSS	: Sırp Demokratik Partisi /Demokratska Stranka Srpska

SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSP	: Sırbistan Sosyalist Partisi
TMK	: Kosova Koruma Birliği
UNMIK	: Birleşmiş Milletler Kosova Görev Gücü (United Nations Mission in Kosova)
UNPROFOR	: Birleşmiş Milletler Koruma Gücü (United Nations Protection Force)
YHO/JNA	: Yugoslavya Halk Ordusu/ Jugoslavska Narodna Armija
YKB	: Yugoslavya Komünistler Birliği
YSFC	: Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti

GİRİŞ

Rusya'nın Balkanlara yönelmesini kadim Rus ordularının Bizans İmparatorluğu'na hücum dönemlerine dayandırabiliriz. Daha X. yüzyılda Kiev Prensi (Knezi) Büyük Svyatoslav'ın Bizans İmparatorluğu'na saldırıları Rusya'nın ilk Balkanlara inme teşebbüsleri olarak bilinir. Rus siyasi kimliğinin oluşum sürecinin Rusya'nın Balkanlar'la etkileşimin başladığı döneme denk gelmesi Rusya için Balkan Yarımadası'nın önemini gösterir niteliktedir. Öyle ki, Rus bilincinin ve devletinin oluşmasında, Balkanların küçümsenemeyecek bir rolü olmuştur. İlk olarak, Rusya kültürünün yazgısını belirleyen Ortodoks Hristiyanlık, neredeyse 1100 yıl önce, Balkanlar aracılığıyla Rusya'ya girmişti. İkinci olarak, “Rus Bilimi”nin doğmasında temel öge olarak görev alan Kiril (Eski Slav) Alfabetesi, Balkanlar'da ortaya çıktı. Balkanlar'da akraba Slav (Bulgar, Sırp) ve Ortodoks (Yunan, Romen) halkların yaşaması ise dönem dönem Rusya'nın bu bölgede siyasi varlık göstermesini gerektirdi.

Balkanlar, Rusya için tarih boyunca hayati öneme sahip bir bölge özelliğini taşımaktaydı. Yakın sosyo-kültürel öğelerin varlığı ve jeopolitik konumu itibarıyla Balkanlar daima, Rus siyasi düşüncesinin objelerinden birisi oldu. Rusya, XVI yüzyılda uygulamaya konulan “sıcak denizlere inme” stratejisinin bir ögesi olan yarımada e tki sahibi olma hedefini, ideolojik araçların yardımıyla gerçekleştirmeye çalıştı. Türklerin Constantinopolis'i (İkinci Roma) fethinden sonra, Moskova'nın “Üçüncü Roma” olduğuna ve Ortodoks-Slav dünyasında başat, kayırmacı bir role sahip olduğuna dair tezleri güçlü bir ideolojik araca dönüştü. Bu ideolojik araç - Panslavizm idi. Bundan sonraki asırlarda, Rusya Balkanlar'daki Ortodoks Hristiyanların hamisi durumuna geldi. Amaçtan ziyade araç olarak kullanılan bu ideoloji, dönemin Balkan istikametindeki Rus dış politikasının başat, itici gücü olmuştur. İdeolojik söylem ve eylemlerin üstünde olan amaç ise Rusya'nın 19. yüzyıl boyunca stratejik hedef olarak kalmaya devam eden Boğazlara hakim olma arzusudur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasıyla, Rusya Balkan halkları üzerinde etki sahibi olmaya başladı. Rusya'nın “Panslavizm ideali uğruna” Osmanlı ile yaptığı XVIII- XIX yüzyıllardaki savaşların, Balkan halklarının Osmanlı egemenliğinden

kurtulup, bağımsızlıkların kazanmalarında tartışmasız büyük rolü olmuştu. XX. yüzyılın birinci yarısında Balkanlar Rusya'nın dış politika önceliklerin arasında yer almazken, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde Moskova Balkanlar'ın kuzey doğusunu (Romanya, Bulgaristan) Komünist Parti'ler aracılığı ile tarihte belki de hiçbir zaman olmadığı kadar etki altına aldı.

Avrupa kıtasının beş büyük yarımadasından biri olan Balkan Yarımadası, Orta Avrupa'ya ve Akdeniz'e uzanan jeostratejik konumu ile dünya çapında bir öneme sahiptir. Birinci Avrupa uygarlığı bu bölgede doğmuştur. Balkanlar yeryüzünün sıcak bölgelerinden biridir; tarih boyunca bölge hem içi çatışmalar doğurmuş hem de bölge dışındakilerin güç gösterilerinin “sahnesi” olmuştur. Nitekim, iki Roma (Roma ve Bizantium) ve sonraları Hristiyanlık ve İslam arasındaki çatışmanın “Kosova Meydanı”nı oluşturan Balkanlar, yakın tarih boyunca de birçok gerginliğe ve çarpışmaya sahne olmuştur.

Coğrafi olarak Avrupa'dan koparılamayan, ama kültürel olarak içerdeki “öteki” şeklinde inşa edilen Balkanlar,¹ Yunan ve Arnavut gibi köklü halkların yanında, V.-VI. yüzyıllarda buraya göç edip yerleşmiş, çoğu Slav olan çok sayıda etnik grubun da yaşadığı bir bölgedir. Doğu ve Batı arasında bir tür köprü görevi gören bu yarımada, Türklerin bu bölgeyi egemenlikleri altına almaya başlamasıyla, beş yüz senelik bir Osmanlı devri geçirmiştir. Bölgeye uzun yıllar barış ve istikrar getiren Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başlamasıyla bölge devletleri, dış güçlerin yardımıyla, önce özerkliklerini sonra da bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. XX. yüzyılın başında yaşanan bölge devletleri arasındaki Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra yarımada göreceli bir istikrara kavuşmuştur. 1945'den sonra bölge devletlerin çoğunda uygulamaya konulan sosyalist düzen, sadece barışı ve istikrarı getirmekle kalmamış, Balkan Devletleri'nin her alanda kalkınmasını da sağlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Yugoslavya sosyalizm düzenini benimseyip, Yugoslavya Sosyalist Federasyonu olarak adını değiştirdi. Yugoslavya'nın kurucusu Josip Broz Tito, sonraları “Titoist Sistem” diye anılacak bir devlet düzeni uygulamaya koydu. Genel olarak, özyönetim, etnik hoşgörü ve dış ilişkilerde

¹ Maria Todorova, **Balkanları Tahayyül Etmek**, çev. Dilek Şendil, 1. B., İstanbul, İletişim, 2003. s. 373.

bağılantısızlık gibi üç temel prensip üzerine kurulmuş düzenin² hedefi sınıfsız, refah düzeyi yüksek bir toplum yaratmaktır.

Sovyet tarzı komünizm ve kapitalizm sistemlerden farklı olarak, “üçüncü yolu”³ simgeleyen Yugoslavya, Soğuk Savaş döneminin “ender başarı öykülerinden biriydi.” Avrupalılar Yugoslavya’yı sosyalist sistemin özgürlükçü bir modeli olarak görüyorlardı. Sosyalist dünyada ise Yugoslavya en liberal ekonomik anlayışa, en özgürlükçü siyasal yapıya ve en üst düzeyde etnik ve dinsel hoşgörüye sahip ülkeydi. Bosna Hersek, Hırvatistan, Karadağ, Makedonya, Sırbistan ve Slovenya cumhuriyetlerden oluşan Yugoslavya, her federe birime tanınan geniş özerklik nedeniyle ortak bir ulusal-bilinçaltında bütünleşmesini sağlayamadı. İleride de göreceğimiz gibi, tanınan geniş haklar, cumhuriyetlerin kendi devletlerini kurmasına zemin hazırlayacak süreci doğuracak, bu da doğal olarak federasyonun parçalanmasının temel nedenini oluşturacaktı.

Soğuk Savaş dönemi boyunca Yugoslavya, Batı ile Sovyetler Birliği arasında dengede kalmayı başardı. Kendi içinde özyönetim ve dışarıda «bağılantısızlığı» uygulamaya koyan politikasıyla, Yugoslavya her iki bloğun arasında özgün bir duruş sergilemekteydi. Sosyalizmin alternatif bir modeli olan bu yapıyı Moskova kendine bir tür “meydan okuma” olarak yorumlamaktaydı. Birçok Batılı analizci Moskova'nın Yugoslavya'yı kendi bloğuna çekme arzusunun altında, bu ideolojik boyutun yanında, Adriyatik Denizi'ndeki limanları kullanma isteği gibi stratejik hesapların yattığı konusunda birleşmektedir.⁴

1980'lerin sonlarında, Yugoslavya genelinde ulusal tansiyonun yükselmesi ve “etnik hoşgörüye dayanan” devlet düzeninin yavaş yavaş çatlaklar vermesinin yanında, federasyonun parçalanmasının temel nedenini oluşturacak siyasi sistem kutuplaşması başladı. Doğu Bloğunun çözülüşü ve buna bağlı olarak sosyalist ideolojinin çökmesi, Yugoslavya'yı birlik içerisinde tutacak güçlü bir ideolojiden yoksun bıraktı. İdeolojik boşluğu, sosyalist dönemde pek ifade bulamayan milliyetçilik doldurunca, Titoist sistemin prensipleri birer birer yıkılmaya, siyasi

² Sabrina Petra Ramet, “War in the Balkans”, **Foreign Affairs**, Cilt. 71, Sayı. 4-5 (Sonbahar 1993), s. 82.

³ Paul Lendvai, “Yugoslavia without Yugoslavs: the Root of the Crisis”, **International Affairs**, Cilt. 67, Sayı 1 (1991), s. 251.

⁴ F. Stephen Larrabee, “Russia and the Balkans: Old Themes and New Challenges”, der. Vladimir Baranovsky, **Russia and Europe The emerging Security Agenda**, Oxford, Oxford University Press, 1997, s. 392.

yapının zaafı su yüzüne çıkmaya başladı. Kuzey cumhuriyetlerinin, (Slovenya ve Hırvatistan) kendilerini Batı dünyasının bir parçası görüp, Batı Avrupa devletlerine yönelişleri ve federal merkezi yönetimin her zaman makul olmayan yöntemlerle bunun önüne geçme çabaları federasyonun parçalanmasına “ön ayak” oldu.

Yugoslavya'nın dağılması, Soğuk Savaş sonrasında etkileri ve sonuçları açısından ağır kriz ve savaşları doğurdu. Önce Slovenya'da yaşamaya başlanan küçük çaplı çatışmalar, Hırvatistan'a sıçrayıp devam etti. Sonuç itibarıyla asıl yıkıcı olan Bosna Savaşı, yeni Rusya'nın Batı dünyasıyla başlayan işbirliği ve bütünleşme çabalarını ve ayrıca dış politikasında geçirdiği dönüşümleri önemli ölçüde etkiledi. Kosova Krizi ve bunu çözmek amacıyla gerçekleştirilen NATO müdahalesi ise Sovyet sonrası uluslararası düzenin geçirdiği değişim sürecinin özelliklerini yansıtmayı ve Rusya'nın bu düzen içerisindeki yeri bakımından büyük önem arz etmektedir.

Soğuk Savaş sonrası Eski Yugoslavya'da yer alan anlaşmazlık ve savaşların sorumlusu olarak, liberal-demokratik yönetim modelini benimsememekte direnen, bazı durumlarda ayrılıkçının önüne güç kullanarak geçmeye çalışan, Belgrad yönetimi gösterildi. Batı medyasının da büyük katkısıyla, dünya kamuoyuna dayatılan bu görüş tartışmalıdır. Miloseviç yönetiminin ayrılıkçılığa ve terörist eylemlere karşı sert tepki vermesi ve durumu kontrol altına almak amacıyla baskıcı politikalarla girişmesi, “saldırgan politikalar”, “soykırım” uygulamaları olarak sunuldu. Olayların sağduyulu ve nesnel bir perspektifle irdelenmesi, yalnız Belgrad yönetiminin ya da genel olarak Sırp'ların sorumlu tutulması tartışılmalı ve sorgulanması gereken bir yaklaşımdır.

Eski Yugoslav coğrafyasında yaşanan bütün ihtilaf ve savaşların ne iki kutuplu dünya düzeninin yok olmasıyla, ne de bazı halkları suçlu ilan ederek açıklanması gerçeğe uygundur. Yaşanan sorunların kökenine bakacak olursak, Yugoslavya'nın parçalanmasında yaşanan savaşların, kendi kaderini tayin hakkı ile devlet sınırlarının dokunulmazlığı arasında henüz çözülmemiş olan çelişkiden kaynaklandığını görürüz. Bu, ihtilaflarının temel ve en önemli nedenidir. Bunun yanında ikincil nedenler de vardır. Bölgede yer alan olayların deyim yerindeyse “tarihin bize miras bıraktığı” sorunların uzantısı olduğunu unutmamak gerekir. Konumuz açısından ihtilafların doğup büyümesinde önemli olan bir diğer etken de

Rusya'nın bölgeye yönelik başarısız ve güdümlü politikalar ve bunun bir sonucu olarak Sırpların uluslararası düzlemde bir sözcü/destekçilerinin olmamasıydı.

Yüzyıllardır Slav Ortodoks milletlerini koruma adına, 20. yüzyılın ikinci yarısında ise Doğu Bloğu aracılığıyla Balkanlar'da ağırlığını koruyan Rusya'nın SSCB'nin dağılmasından sonra bölgeye yönelik politikası birçok tartışma konusu yaratmıştır. Sovyetlerin parçalanması aynı zamanda Rusya'nın, coğrafi olarak eskiye göre “daha kuzey ve doğu” bir ülke haline gelmesi aynı zamanda geleneksel ilgi alanı olan Balkanlar'dan uzaklaşması anlamına geldi.

SSCB'nin süper güç konumu kaybetmesi büyük ölçüde Rusya'nın uluslararası gelişmeleri etkileme kapasitesini daralttı. Sosyalist ekonomi ve ideolojinin çökmesi ve buna bağlı olarak Sovyetlerin çözülmesi Rusya'nın muazzam derecede güç kaybetmesine neden oldu. Her alanda geçirdiği zor dönüşümler, Rusya'yı içine kapanık, iç sorunları ile uğraşan bir devlet haline getirdi. Bu şartlar altında, Yugoslavya'nın yıkılmasıyla ortaya çıkan krizlere RF sınırlı bir etkide bulunabildi.

Soğuk Savaş sonrasında, özellikle de 1990'ların ilk yarısında, RF'nin tutarsız ve “Romantik-Atlantist” diye tanımlayabileceğimiz dış politikası Balkan krizlerinin büyük güçler tarafından yönlendirilmesine, dünya kamuoyuna olayların subjektif bir şekilde aktarılmasına, anlaşmazlıkların sorumluluğunu yalnızca tek tarafa yükleyip, diğer tarafların hukuk ve insanlık dışı eylemlerin örtbas edilmesine fırsat tanıdı. Bosna ve Kosova sorunlarında Rusya'nın hareket tarzı, Batılı devletlerin politikalarını onaylamama ve bazen kınamanın yanında, Batı liderliğini “takip” etmekte. Böylece, iyice planlanmış ve önceden koordine olmuş politikaların uygulanması yerine, Rusya “karar mekanizmasının” dışında kalmamaya ve Batı tarafından bir kenara itilmesini (marijinalleştirilmesini) önlemeye yönelik bir politika izledi. NATO'nun olaylara müdahalesini önlemeye yönelik güdülen temel stratejide Rusya'nın başarısızlığı, Sırlara kayıp olarak döndü. Moskova, BM düzleminde yürütülen diplomaside de hedeflerine ulaşamayınca, Sırlar dünya önünde kendi görüşlerini savunmaktan aciz kaldılar.

Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte uluslararası ilişkilerde yeni ve olumlu bir yapılanmaya gidileceği öngörülmeye başlandı. İki karşıt sistemin birisini temsil eden Doğu Bloğunun çözülüşü, Bloğun askeri aracı olan Varşova Pakti'nin lağvedilişi artık “dünyanın daha güvenli ve istikrarlı” olacağı umutlarını doğurdu.

1970'lerde Helsenki Nihayi Senediyle başlayan sürecin baş aktörü AGİK'in (sonradan AGİT) SSCB'nin yıkılmasıyla Avrupa'nın güvenlik yapılanmasında birincil rol üstleneceği düşüncesi yaygınlık kazandı. BM'nin de artık engellenmeden faaliyet göstereceği ve uluslararası ilişkilerde başat rol üstleneceği yolundaki beklentiler geniş kabul gördü. Ancak, 1990'lı yıllar boyunca Balkanlar'da yaşananlar bu öngörülerin aşırı iyimser, hatta bir yanılsamadan başka bir şey olmadığını ortaya çıkardı.

Bu çalışmada incelenecek olan Yugoslavya'nın dağılma sürecindeki krizler, değişen dünya düzeninin temel, çarpıcı özelliklerini yansıtması açısından büyük önem taşımaktadır. Öyle ki, Rusya söz ettiğimiz krizlere yapıcı etkide bulunamamasına karşın, krizlerin “yeni” Rus dış politikasının ve bazı yorumculara göre yeni Rus devletinin oluşum sürecine muazzam etkileri olmuştur.⁵ Çalışma, Yugoslavya'da olup bitenlerin yakın analizi, yeni Rusya'nın dünyadaki yeri ve rolü ile ilgili önemli ipuçları sağlamanın yanında, Soğuk Savaş sonrasındaki dönemde pozitif yapılanmanın gerçekleşeceği, ya da daha iddialı konuşursak “Tarih'in Sonu”⁶ olacağı beklentilerinin boşa çıktığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

⁵ **Ibid.**, s. 389.

⁶ Komünist ideolojiyi benimseyen Doğu Bloğunun çözülmesi sonucu liberal demokrasinin dünya üzerinde tek ve hakim yönetim biçimi olacağı ve liberal demokrat ülkelerin de çatışma içinde olmayacağı iddiası üzerine kurulan Tarih'in Sonu teorik yaklaşımı akademik dünyada büyük tartışmalara yol açmıştır. Bu konuda bkz. Francis Fukuyama, **The End of History and the Last Man**, New York, The Free Press, 1992.

1. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA RUSYA FEDERASYONU VE YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMASI

A. Tarihsel Süreç İçinde Balkan Krizleri, Rusya ve Panslavizm

Balkanlardaki Rus ağırlığı, reformcu Çar Büyük Petro ile başlayan sıcak denizlere inme politikası ile hissedilmeye başlamıştı. Sıcak denizlere açılma stratejisi, ilerleyen yıllarda dış politikanın başat vektörü haline geldi. Bu politikanın sonuçlarından birisi olan, Çariçe Ekaterina dönemindeki Türk-Rus Savaşı ve bu savaşın neticesinde imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşması (1774), yaklaşık 50 yıl boyunca Rus-Osmanlı ilişkilerinin temelini oluşturarak, Balkanlar'daki istikrarı korudu. Bu anlaşmaya göre, Rusya Valahiya ve Moldova üzerinde (bugünün Romanya toprakların büyük bir kısmı) bazı egemenlik hakları elde ederek, Balkanlara doğru “ilk adımını” atmış oluyordu.

Büyük Petro zamanında, Rusya ilk defa Müslümanlara ve Katolıklara karşı Ortodoksların silahlı koruyucusu olarak açıkça ortaya çıkmıştı. Yalnız bir defa daha bu hususu Ortodoks dayanışması olarak görmek ya da yorumlamak yanlış olur. Büyük Petro'nun ülkesindeki reformların önünde engel olduğu gerekçesiyle Ortodoks Kilisesi'ne karşı yürüttüğü tasfiye politikaları bu savın geçersizliğini gösterir niteliktedir. Rusya'nın hamilik politikasını “yayılma siyasetinin etkisiyle gidilecek bölgeden gelen yardım talepleri neticesinde oluşmuş bir olgu” olarak değerlendirmek daha doğru olur.⁷

Bütün Osmanlı dönemi boyunca Rusların “Çargrad'ın (İstanbul) giriş kapılarına “kalkanı çakmak”⁸ hayali bölgeye yönelik politikasının simgesi haline geldi. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme sürecine girmesi, neredeyse bir asır Balkanları hırpalayacak Doğu Sorunu'nu doğurdu. Doğu Sorunu terimi ilk kez Kutsal İttifak'ın Verona Kongresi'nde 1822'de ortaya atıldı. Doğu Sorunu'nun temel meselesi şudur: Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki toprakları ve Boğazlar üzerinde kontrolün sağlanması konusunda, özelde Rusya ve Osmanlı, genelde ise

⁷ Özcan Özgen, “Balkanlar'da Slavist ve Ortodoks Eksenli Politikalar”, (basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı), İstanbul, 1999, s. 80.

⁸ Fethetmek, savaşmak (eski Rusça), V.İ. Dal', *Tolkoviý Slovar' Russkogo Yazıká, Sovremennaya Versiya*, Moskova, EKSMO-PRESS, 2000, s. 729.

büyük güçler arasındaki mücadele. Doğu Sorunu ilk belirlediği sıralarda, Yunan halkının kurtuluş savaşı ile ilgiliydi. Yunan Devleti'ni kurma düşüncesi Rusya'nın Balkanlarla ilgili ilk stratejik planlardan birisi olarak bilinir.⁹ İmparatoriçe II. Ekaterina zamanında ortaya çıkan bu plan sonraları "Sırp Projesi"ne dönüştü. Rusya Doğu Sorunu'nun son yıllarında, Balkan politikasını Yunan ve Sırp Projeleri'nden sonra daha çok Bulgaristan'a dayandırmayı tercih etti.

Doğu Sorunu'nun son yıllarında uzun bir ulusal mücadele sonucunda Yunanistan bağımsızlığını kazandı. Bunun bir sonucu olarak Balkanlardaki Rus etkinliğinin artmasıyla kaygı duymaya başlayan Doğu Sorunu sürecinin diğer oyuncularını Rusya'yı siyasi, 1853–1856 yılları arasında vuku bulan Kırım Savaşı'ndan sonra da "fiziki" olarak sınırlandırmaya çalıştılar.¹⁰ Bütün bu gelişmelere karşın Rusya, bölgede ağırlık kazanma girişimlerini yoğunlaştırdı.

19. yüzyılın ortasından itibaren Rusya için Balkanların önemi daha da arttı. Bölgeye yönelik politikasındaki belirleyici faktörlerin arasında bu defa da Rus ticari çıkarları yer almaya başladı. Buğdayın deniz yolları ile dünya piyasalarına ulaştırılması sorunuyla, Boğazlar ve dolayısıyla Balkanlar Rusya için tekrar hayati bir önem kazanıyordu.

I. Nikolay'ın çarlığı döneminde ciddi olarak uygulamaya konulan Panslavizm, 1877–78 Osmanlı-Rus Savaşı'nı izleyen yıllarda Çarlık Rusyası'nın dış politikasında etkili bir parametre olarak yer almaya başlamıştır.¹¹ Hatta bazı yorumlara göre, Panslavizm akımı 1877–78 yılları arasındaki Osmanlı-Rus Savaşı'nın temel nedenini oluşturmuştur.¹² Ama şu da bir gerçek ki, Panslavizm tezi Rusya'nın gerçek çıkarları ile örtüşmediği zamanlarda, öncelik kesinlikle Reelpolitik'in gerekleri idi.

Rus siyasi düşüncesinde hâkim olan "Ortodoks ve Slav halkların kardeşliği" fikrinin ve bu yaklaşımın 18–19. yüzyıllarda Rus dış politikasının temel vektörü haline gelmesinin, Balkan halklarının Osmanlı egemenliğinden kurtulup

⁹ A.G. Zadolin, A. Y. Nizovskiy, **Porohovoy Pogreb Evropı, Voynı na Balkanah**, Moskova, Veçe, 2000, s. 14.

¹⁰ Paris Barış Anlaşması'na göre Rusya'nın Karadeniz'de Deniz Kuvvetleri bulundurması yasaklanıyordu.

¹¹ C. Cem Oğuz, "Rusya'nın Balkan Politikası ve Balkanlardaki Gelişmelerin Rus Siyasetine Etkileri (1991-2000)", der. Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş Coşkun, **Balkan Diplomasisi**, İstanbul, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2001, s. 273.

¹² **Oxford Illustrated Encyclopedia, Volume 4, World History**, New York Melbourne, Oxford University Press, 1993, (Rusça Versiyonu: Oksfordskaya Entseklpediya, Tom: 4, Vsemirnaya İstoriya, Moskova, İzdatelstvo Ves Mir, 2000), s. 271.

bağımsızlıklarını kazanmalarında tartışmasız büyük rolü vardır. Yalnız başka bir gerçek Balkan milletlerinin egemenliklerine kavuştuklarında “kurtarıcıyı” bağrına basmamış olmalarıdır. 19. yüzyılın ortalarından itibaren, 1820’lerin başında Osmanlı Devleti’ne karşı Yunan İsyanı’nın Ruslarca desteklenmediği gerekçesiyle Yunanistan İngiltere’ye; Bulgaristan ise bağımsızlığına kavuşur kavuşmaz Avusturya-Macaristan ve Almanya’ya yönelmeye başladı. Bağımsızlık sonrası Sırbistan’ın siyasi hayatında da batı yanlısı güçlerin ağırlığı hissedilir hale geldi. Ortodoks Romanya ise Rusya yüzünden Besarabya (bugünkü Moldova topraklarının büyük bir kısmı) bölgesini topraklarına bir türlü katamadığı için doğu komşusuna tedirginlikle yaklaşıyordu.

Bunun dışında Balkan devletleri arasındaki çekişmeler ve Rusya’nın “taraf tutma” konusundaki tutarsızlığı çoğu zaman bazı bölge devletlerinden uzaklaşma anlamına geliyordu. Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan arasında Makedonya topraklarının hamililiği konusunda yaşanan gerginlikler, Bulgaristan ve Romanya arasında Dobruca yüzünden yaşanan çekişmelerde Rusya’nın zikzak politikası izlemesi nüfuz kaybına neden olmaktaydı. Çoğu zaman “Slav Kardeşliğinin” Rusya için ağır bir yükten başka bir şey olmadığını ve dış politika söyleminden ileriye gitmediğini söylemek yanlış olmaz.

Rus İmparatorluğu’nun bölgede birçok savaş vermesine rağmen beklediği ölçüde etkili olamaması, Batı devletlerinin bölgeye başarılı bir şekilde nüfuz etmelerinden çok, Rusya’nın aşırı muhafazakâr tutumuyla ilgilidir. Balkan halkları batı devlet modellerinden etkilenecek, kurtuluş mücadelelerini reform söylemleri ile bağdaştırmaları St. Petersburg’un bölgeye yönelik politikalarında büyük bir engel oluşturmuştur. Bunun bir sonucu olarak, Rusya’nın Osmanlı Devleti ile savaşmak pahasına, bir Balkan devletine bağımsızlığını kazandırmasından az sonra, o ülke Batılı bir gücün kucağına düşüyordu. Balkanolog Zadohin’e göre, Rus ordusunun kazandığı bütün zaferlerden fazlasını, Batılı devletler ekonomik ve öncü liberal ilkelerin nüfuzu aracılığıyla, hiç silah kullanmadan elde ettiler.¹³ Tek tek bağımsızlığına kavuşan ülkelerin milli hareketleri aynı zamanda Avrupa örnekli devletleri kurma amaçları taşıdıkları göz önüne alındığında, her tür liberal düşünceye tedirginlikle yaklaşan St. Petersburg’un bunca siyasi ve askeri gayrete rağmen neden “pozisyon” kaybına uğradığı anlaşılır olmaktadır.

¹³ Zadohin, *op. cit.*, s. 45.

1878 yılındaki Osmanlı-Rus Savaşını Rusya'nın kazanması ve Osmanlı-Rusya arasındaki imzalanan Yeşilköy (San Stefanos) Anlaşması'nın sonucu olarak Osmanlı Devleti; Karadağ, Sırbistan ve Romanya'nın bağımsızlığını, Bosna Hersek'in özerkliğini, Arnavutluk'un ise bazı özyönetim haklarını tanıyordu. Gene bu dönemde Rusya'nın en yakın müttefiki Bulgaristan ise çok geniş bir özerklik elde ediyordu. Bu anlaşma Batılı güçlerin tepkisini çekti ve anlaşmanın imzalanmasından hemen sonra, Balkanlarda etki alanları ve sınırları düzenleyerek Rus Panslavistleri büyük hayal kırıklığına uğratan Berlin Kongresi (1878) gerçekleştirildi.

1909 yılında Bulgaristan, üç sene sonra da Arnavutluk bağımsızlıklarını elde ettiler. Yine aynı dönemde (1918) güney Slavlarının devleti Yugoslavya kuruldu. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, devletlerarası sınırların tekrar düzenlenmesi sonucu ortaya çıkan devletler İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçen zamanda, ne Rusya ne de diğer güçler tarafından ciddi bir müdahaleye maruz kalmadılar. Rusya'daki Ekim Devrimi'nden sonra Sovyet Rusyası'nın Balkanlara etkisi o derece azaldı ki, 1930'ların ortalarına kadar birçok Balkan ülkesiyle diplomatik ilişki bile kuramadı.

Görüldüğü gibi bütün kriz dönemlerinde, Rusya'nın *gerçek anlamıyla* Ortodoks ve Slavist eksenli devlet politikalarından söz etmek mümkün değildir. Tarihi Rus devletinin hizmetine giren bu ideolojik söylemler, yayılmacılığın bir maskesi olarak kullanılmışlardır. Başka bir deyişle, tarihte Balkan Yarımadası'na yönelik, St. Petersburg/Moskova politikalarının temel özelliği *etno-dini* faktörün, sonraları da sosyalist düşüncenin ciddi bir biçimde uygulanması idi. Dış politikanın milli bir miti olarak anlam kazanan Slavofil¹⁴ mitolojisi, Slav-Ortodoks halkların üzerinde kayırcı, kurtarıcı misyonu Rusya'ya yüklemekte idi. Slavofil mitolojisinin tezinin ana fikri, Rusya'yı Slav-Ortodoks dünyasının ortasına koymak ve Rusya'ya Slav ve Ortodokslar üzerinde himayecilik hakkı tanımak şeklinde özetlenebilir. Söz ettiğimiz kavramlar geçerliliklerini yitirmelerine rağmen, Balkanlara dıştan herhangi bir müdahale, Ruslarca milli mitin (myth) sahasına müdahale olarak algılanmaktadır.

20. yüzyılın ikinci yarısında, Balkan Yarımadası askeri-politik blokların etki mücadelesi alanına dönüştü. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nin doğu Balkanlar üzerinde Komünist partiler aracılığıyla egemenlik kurması Batılı

¹⁴ Rusya'nın Batı'dan farklı bir gelişim yolu, yaşam tarzı ve kültürü olduğunu savunan ve Rusya İmparatorluğu'nda 19. yüzyılda yaygın olan siyasi akım.

devletler tarafından “kabullenildi”. Churchill ve Stalin'in 1944 Ekiminde yaptığı “Yüzdele Anlaşması” diye bilinen bir anlaşmayla Romanya ve Bulgaristan tamamen Sovyetlerin etki alanına bırakıldı. Yugoslavya ise “yarı yarıya” Sovyetler ve Batı arasında “bölüştürülmüştü”. Böylece iki savaş arasındaki dönemde belirsiz ve düzenden yoksun, bazen “komünist misyon” çerçevesine, bazen de ulusal güvenlik çerçevesine oturtulmaya çalışılan bölgeye yönelik politikalar her iki siyasi anlayışı birleştirdi ve ortaya bütün Soğuk Savaş boyunca Balkanların bir kısmını içine alan Doğu Bloku ortaya çıktı. Bu şekilde, iki Balkan ülkesi olan Romanya ve Bulgaristan Sovyet yörüngesine girdi.

Rus analizcilerinin pek çoğunun birleştiği nokta ise Soğuk Savaş döneminin SSCB'nin Balkanlarda en büyük etkinlik kurduğu dönem olduğudur. Ayrıca bu analistlere göre Sovyetlerin ulusal çıkarları önemli ölçüde gözetildi ve güvenlik kaygıları da yine önemli ölçüde giderildi. Balkan yarımadası Sovyetlere saldırı için bir “köprü” olarak kullanılamazken, Boğazlar Rejimi titizlikle korunmakta idi. Karadeniz havzasına kıyıdaş olmayan devletlerin askeri gemileri giremezken, SSCB deniz kuvvetleri gerektiğinde Akdeniz'e çıkabiliyordu. Böylece bölge, iyi bir biçimde “konuşlandırılmış” iki karşıt kampın etki alanına dönüştü ve bu durum Sovyetlerin çöküşüne kadar sürdü.

B. Soğuk Savaş Sonrası Rusya Federasyonu ve Dış Politikası

a. Yeni Rus Dış Politikasının Geçirdiği Dönüşümler

İki kutuplu dünya düzeninin sona ermesi beraberinde büyük bir kaygıyı da getirdi. Belirsizliğe neden olan bu kaygı, Rusya'nın dünyadaki rolü, yeri ve kimliği ile ilgilidir. Görece olarak felaket yaşamadan çöken SSCB'nin yıkıntılarında bina edilmeye çalışılan Rusya Federasyonu, süper güç olmanın kuvvetinden yoksun olarak ve topraklarının önemli bir kısmını kaybederek, kendini yeni bir jeopolitik durumun içinde buluverdi. Ülke içinde ve dışında Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde nasıl bir duruş sergilemesi gerektiği konusundaki tartışmalar Rus toplumunu böldü. Bir taraftan yeni Rusya'nın Batı dünyasına yakın ve batılı değerleri özümsemesi gerektiğini savunan görüşler geniş kabul görmeye başladı, diğer taraftan Rusya'nın tarihi olarak Batı'nın karşısında yer aldığı ve “medeni” toplumlardan gelen

değerlerin tartışılmaz ve kabul edilmesi gereken şeyler olarak görülmemesi yönünde bir muhalefet söz konusuydu.

Soğuk Savaş'ın bitimiyle Rusya'nın karşı karşıya kaldığı yaşamsal sorun “demokratikleşme”, liberalleşme sorunudur. İstirap dolu bir sürecin başlamasıyla birlikte, Rusya için bu sürecin en acılı yanı dünya arenasında süper güç iken, istikrarsız yapısıyla “eski” süper güç durumuna düşmesi idi. Ekonomik ve politik nüfuz ya da etki kapasitesinin büyük oranda düşmesine rağmen, “İmparatorluğun” kibir ve davranış kalıplarının korunması ileride de göreceğimiz gibi birçok hayal kırıklığına neden olacaktır.

SSCB zamanında, Rus dış politikasının hedef ve önceliklerinin belirlenmesinde egemen olan Komünist Parti merkez idaresi yöneticileri, Dışişleri Bakanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı üst düzey yetkilileri idi. 1985–1991 arası dönemde Sovyet dış politikası tamamıyla hükümet denetiminde olmuştur. SSCB içindeki ve Doğu Avrupa'daki gelişmeler hem dış politikada hem de bu politikanın oluşum mekanizmasında köklü değişiklikler meydana getirmiştir. RF, Haziran 1990'da uluslararası politikaya yeniden yapılandığı ve başına Andrey Kozyrev'i getirdiği Dışişleri Bakanlığı ile girdi.

Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan dünya düzeni içinde Rusya'nın üstüne düşen görevleri yerine getirmesi ve değişen dengelerde kendi yerini belirleme ihtiyacı duyan Moskova, dış politika esaslarını yeniden belirlemek zorunda kaldı. Bunların başında Rus temel milli çıkarları, devlet hükümrânlığı ve toprak bütünlüğü gibi esaslar yer aldı. Bu çerçevede “Rusya'nın dünya ülkeleri ile ilişkilerde diplomatik ve siyasi araçlar kullanılmalı, gerekli yerlerde yalnız uluslararası kurallar çerçevesinde güç kullanılmalı ve böylece uluslararası istikrar sağlanmalıdır” ilkesi esas alındı.¹⁵ İki kutuplu dünya düzeninin miras bıraktığı bölgesel çatışmaların yine diğer büyük devletlerle, özellikle Batılı devletlerle işbirliği çerçevesinde “toplu müdahale” yoluyla çözülmesi gerektiğinin üzerinde önemle duruldu.

1991'de dünya arenasına çıkan Rusya Federasyonu dış politikasını oluştururken, zor bir sorunsalla yüz yüze kaldı: Sovyet döneminden kalma dış politika yöntem ve hedeflerinden hangileri devam ettirilecek hangilerden ise

¹⁵ Oya Akgönenç Mugisuddin, “Rusya Federasyonu'nun Dış Politika Hedefleri ve Bunlar Üstündeki Etkin Faktörler”, *Avrasya Dosyası*, Cilt 1, Sayı 1 (İlkbahar 1994), s. 23.

tamamıyla vazgeçilecekti? Sovyetler Birliği zamanında dış politikanın belkemiğini, verimli bölgesel politikaların izlenmesi değil ideolojileşmiş küresel hedefler oluşturunuyordu. II. Dünya Savaşı sonrasında iki siyasi-askeri bloğun ve bunların başında bulunan SSCB ile ABD'nin arasında yer alan “soğuk” savaşın kökünde, ulusal çıkar çatışmasından çok, ideoloji ve değerler çatışması olduğunu söylemek yanlış olmaz. BM'deki eski Sovyet Büyükelçisi Aleksandr Belonogov'un da belirttiği gibi, eski dönemdeki dış politikanın “aşırı-ideolojizasyonu”,¹⁶ sık sık ülkenin gerçek çıkarlarının nerede olduğunu gösteremediği için, RF “ideolojik” temelli geleneksel Sovyet dış politikasından tamamıyla vazgeçiyordu. Yeni dönemde değerler savaşı ve “uluslararası düzenin değiştirilmesine” yönelik bir dış politikadan vazgeçildi ve daha önce “düşman” kapitalist dünyayla ve onun tüm kuruluşlarıyla bütünleşme vizyonu uygulamaya konuldu.¹⁷ Yeni Rus dış politikasının bir diğer özelliği de tehdit algılamasındaki top yekûn değişikliktir. Rusya, yeni dönemde “Dış düşman”, “dış tehdit” bir başka deyişle çevrilmişlik psikozunu, tarih olmuş bir devrin kalıntısı olarak üzerinden atmaya çalıştı.¹⁸ Diğer taraftan Sovyet döneminden kalma ve daha çok muhalif gruplar tarafından kullanılan, ülkenin “yüksek menfaatleri” demagojisi ve “dış düşman” saplantısının kalıntılarını tavrı ve eylemlerde görmek mümkündür.

Dönemin Rus dış politikasının bir diğer özelliği de, dış politikanın top yekûn bir parti/devlet tekelinden çıkması olmuştur. Başka bir deyişle, Rusya'nın dış politika oluşturma sürecine yeni aktörler dahil olmaya başladı. Bunlardan özellikle ticari çıkar grupları, medya ve kamuoyu etkili olmaya başladı.¹⁹

Dönemin Dışişleri Bakanlığı'nın temel dış politikasında öncelikler arasında şunlar vardır:

1. *Ülke egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumak,*
2. *Eski Sovyet ülkeleri ile yakın ilişkiler kurmak ve RF sınırların dışında kalan yaklaşık 25 milyon etnik Rus'un haklarını kollamak,*
3. *Kendi güvenliğine tehdit oluşturabilecek askeri-siyasi gruplaşmaları önlemek,*

¹⁶ Nicolai N. Petro, Alvin Z. Rubinstein, **Russian Foreign Policy, From Empire to Nation-State**, New York, Logman, 1996, s. 312.

¹⁷ **Ibid.**, s. 311.

¹⁸ Zeynep Dağı, **Rusya'nın Dönüşümü, Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika**, İstanbul, Boyut Kitapları, 2002, s. 92.

¹⁹ Oğuz, **op.cit.**, s. 266.

4. Dünya arenasında etkili bir güç olarak yeniden yerini almak

Bu dönemde Rus dış politikasının oluşumunda rol oynayan üç ana merkezden söz edebiliriz: Birincisi, merkez RF Dışışleri Bakanlığı idi. Sovyetlerin yıkılmasından sonra RF'nin dış politikası nerdeyse tamamıyla Dışışleri Bakanlığı'nın tekeline girdi. Dışışleri'nin başına Boris Yeltsin'nin yüzde yüz güvendiği²⁰ ve Batıcı görüşleri ile tanınan, Andrey Kozyrev geçti. İlgili bakanlığın dışında dış politikayla ilgisi olan diğer kurumlar da, Devlet Başkanlığı Nezdinde Uluslararası İlişkiler Teşkilatı ve Devlet Başkanlığı Nezdinde Ulusal Güvenlik Teşkilatı'dır. Bu iki kurum yeni dış politikanın oluşumunda büyük rol almasalar da, devlet başkanına yardımcı nitelikte kurumlardır. Bunun yanında Devlet Duması ve askeri kesim de dış ilişkilerde, özellikle kriz dönemlerinde dış politika oluşum mekanizmasına dahil olabilmekte idiler. Öyle ki bazen Rus çıkar ve önceliklerini ısrarlı, bazen de çok sert biçimde savunulmasına soyunmaktaydılar.²¹

Rusya Federasyonu, haleflik yoluyla, Sovyetler Birliği'nin yerini almıştır. Bunun bir sonucu olarak, BM Güvenlik Konseyi'ndeki Sovyetler Birliği'ne ait koltuğa RF oturmaya başlamış ve Sovyetlerin taraf olduğu anlaşmalara, bundan böyle, RF'nin taraf olacağı ilan edilmiştir.

b. 1990'larda Rusya'nın Batıya Yönelişi ve Atlantikçi Ekol

1990'larda Sovyetlerin dağılmasıyla, RF dünyada kendi kimliğini yeniden tanımlama ve dış politikasını tekrar biçimlendirme sürecine girdi. Rusya eski sisteme ait olan bütün siyasi yapı ve yöntemleri inkâr ederken, yine daha çok ideolojik temellere dayanan eski devletlerarası ilişkileri de büyük oranda gözden geçirmeye başladı. Öyle ki uluslararası sistem içinde yer alan ülkeler, artık düşman- dost olarak değil de, karşılıklı çıkarlar çerçevesinde ve tamamen eşitlikçi bir rekabet içinde yer alan birimler olarak görülmeye başlandı.

Yeni Rusya'nın kurulduğu ilk yıllarda Rus kamuoyunda, yeni dönem ve dış ilişkiler konusunda yerleşen iyimser hava ve tutumlar adeta ülke tarihinde yepyeni bir sayfanın açılacağı umutlarını yansıtıyordu. Batı'yla dostane ve stratejik işbirliği diye tanımlanan dış politika hedefi yepyeni bir dönemin habercisiydi. Dışışleri

²⁰ Vladimir Volkov, "Balkanskiy Faktor.", <<http://www.senat.org/nova4/txt9.htm>> (26.01.2006).

²¹ Ivan Rybkin, "The State Duma and Russia's External Interests", **International Affairs (Moskova)**, Cilt.46, Sayı 2 (Nisan 1995), s. 28.

Bakanı Andrey Kozyrev, “dünya”yla bütünleşme politikası çerçevesinde, yine Batı’yla işbirliği ve “stratejik ortaklık” gibi Atlantikçi Ekol’ün vizyonlarını uygulamaya koydu. Böylece kurulan yeni Rusya’nın dış politika uygulama mekanizmasının belkemiği olan Dışişleri Bakanlığı’nda dış politika oluşumu ve uygulaması bakımından, Batılı devletlerle yakın ilişkilerden yana olan Atlantikçi Ekol’ün etkinliği söz konusuydu. 31 Ocak 1992’te BM Güvenlik Konseyi oturumunda söz alan Boris Yeltsin, Rusya’nın “ABD ve diğer Batılı devletlerle olan ilişkisini yalnız partnerlik/ortaklık olarak değil, müttefiklik” olarak tanımlamış ve yeni dönemdeki Rusya’nın Batı dünyasıyla “demokratik haklar üstünlüğü ve özgürlüğü” gibi ortak siyasi değerlere sahip olduğunu dile getirmiştir.²²

1990’ların başında RF’nin yalın Batı yönelimi, siyasi değer yargılarında top yekûn değişiklikleri de beraberinde getirdi. Dönemin siyasi elitlerinin, sonradan çok tartışılacak Batı yanlısı duruşları, geleneksel Rus stratejik çıkar ve eğilimlerini ikinci plana itiverdi. 1990’ların dış siyasetinin öncelikleri arasında ABD ve Batı Avrupa ülkeleriyle ilişkiler yer alıyordu. Daha sonra göreceğimiz gibi 1993’ten itibaren öncelikler arasına SSCB’nin yerine kurulmuş olan BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) girdi. Buna karşın, eski dönemde Üçüncü Dünya ülkeleriyle, daha çok ideolojik amaçlarla geliştirilmeye çalışılan yoğun ilişkiler, yeni dönemde minimuma indirilmiş, Asya ve Orta Doğu’daki geleneksel müteffikler aniden “öncelikler listesinin” sonlarında kalmıştır.

Sovyet döneminin ideolojik temellere dayanan evrenselci dış politikasının geçersizliğini göstermesiyle birlikte, Rus siyasi eliti tarihi kökleri olan bazı siyasi düşünce hareketlerinden esinlenerek Rus dış politikasını tanımlamaya ve biçim vermeye yönelik teoriler geliştirdi. Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan Atlantikçi Hareketin kökenini 19. yüzyıldaki Rus Batıcılarına dayandırmak yanlış olmaz. Gorbaçov’un ortaya attığı “*Yeni Düşünce*” akımı (Novoye Mışlenie), tanımlayış ve dünyayı algılayış biçimleriyle Batıcıların etkisinde olan Atlantikçilerin doğup, gelişmesine zemin hazırladı.

Batılı kaynaklarda ayrıca, Batıcılar ve Liberal Entenasyonalistler olarak bilinen Atlantikçiler, Rus zihniyetindeki (imagination) misyoncu öğeleri sert biçimde eleştirmekte, “Rus İdeası” kavramını gülünç bulmaktaydılar. Rusya’nın farklı bir

²² J.P. Bazhanov, “Evolution of the Russian Foreign Policy in the 1990s”, **Review of International Affairs (Belgrad)**, Sayı 49 (15 Ocak 1998), s. 16.

yere ve kültüre sahip ve bu çerçevede emsalsiz olduğu savlarının mutlaka çevrenin diğer üyeleriyle bir zıtlasmaya, çarpısmaya neden olacağını ileri sürmekteydiler.

1990–1995 döneminin dış politikasına, dış ilişkilerde farklı öncelikleri ve yönleri savunan Atlantikçi ve Avrasyacı iki karşıt düşünce okulunun mücadelesi damgasını vurdu. Genel olarak bu iki akım arasındaki temel fark, savundukları ilkelerden çok uyguladıkları taktikle ilgilidir.²³ Özünde, bu iki ekolden hiç biri Rusya’nın köklü kültürel bağlarla Batı ve özellikle de Avrupa’ya bağlı olduğunu inkâr etmez. Batı dünyasıyla iyi ilişki içerisinde olmak Avrasyacılar’ın da önceliklerinden birisidir. Avrasyacılar’a göre Rusya’nın toprakları hem Avrupa hem de Asya’ya yayıldığı ve yeraltı zenginliklerin % 80’ni Asya’da bulunduğu için, Rusya bir *Avrasya* devletidir. Çok kutuplu dünya düzenini savunan Rusya’nın buna uygun olarak dış politikası da çok vektörlü olmalıdır.

Batı’dan düşünsel olarak etkilenen geçiş dönemi liderlerinin, daha çok 1991–1993 yılları arasında, Batı ile zıtlasmadan kaçınarak aksine Batı ile bağlantılara ve işbirliğine büyük önem veren bir dış politikayı seçtiler.²⁴ Bunun temel nedenleri; eski sistemin bütün ilke ve ideolojisini inkâr etmenin yanında, “Batı gibi olmak” için, Batı’dan beklenen destek olmuştur.²⁵

Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin lağvedilmesiyle, Rusya’da Boris Yeltsin’in liderliğinde iktidara gelen demokratlar, Pazar Reformu adı altında, devlet planlamasına son vererek, doğrudan pazar ekonomisine geçilmesini öngören bir programı uygulamaya koydular. “Şok terapi programı” adı altında uygulanan neo-liberal ekonomik politikalar sonucunda RF, korkutucu boyutlara ulaşan enflasyon, sanayi üretimin (1991-1995 yılları arasında) % 46 oranında düşüşü ve GSMH’nin % 43 oranında (1991-1998 yılları arasında) azalışı, gibi sorunlar, siyasi ve ekonomik yapının ötesinde, devletin varlığını tehdit eder boyutlara ulaştı. Reformların ilk yıllarında, tek başarı kaydedilen husus devletin ekonomi üzerindeki ve işlevindeki köklü değişimler olmuştur.²⁶

²³ Petro, *op.cit.*, s. 315.

²⁴ Larrabee, *op.cit.*, s. 394.

²⁵ Dağı, *op.cit.*, s. 134.

²⁶ Goulmara İchkildina, “Rusya’da Planlı Ekonomiden Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş: Sorunlar ve Değerlendirmeler”, (basılmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı), Ankara, 2002, s. 119.

Doğu Bloğunun çökmesi ile başlayan sürecin en temel özelliği uluslararası güvenlik ve tehdit algılama konusunda kökten değişikliklerin meydana gelmesidir. Öyle ki, yukarıda da sözü edildiği üzere, Rusya yeni dönemde kendisinin bir düşmanı olmadığını²⁷ ve Batı'yı artık tehdit olarak algılamadığını ilan etmiştir. Bununla birlikte, yeni dönemde karşımıza çıkan hayati soru, Rusya'nın dünya ve Avrupa kıtasındaki güvenliğini sağlayacak mekanizmalara dâhil olup olmayacağı ile ilgili idi.

1991 Aralığında Yeltsin'in ilk dış politika hamlesi ve Batı yanlısı duruşunun bir göstergesi olarak, NATO'ya bir mektup göndererek örgüte üye olmak istediğini ve örgütle ülkesinin ilişkilerini “stratejik ortaklık” boyutuna taşımayı arzu ettiğini belirtmiştir. Eski düşmandan böyle beklenmedik bir önerinin gelmesi şaşırtıcı olmakla birlikte, Batı bu samimi teklife pozitif bir cevap vermedi.²⁸ Ağustos 1993'te Varşova ve Prag ziyaretlerinde Devlet Başkanı Yeltsin Rusya'nın, Doğu Avrupa ülkelerinin NATO'ya katılmalarına karşı olmadığını açıklamıştır. Yalnız hemen sonra, içteki baskı karşısında konuyla ilgili açıklamalarını “düzeltmesi” gerektiğini hissetmiştir.

Soğuk Savaş sonrası bir dönemde NATO'nun bir yapısal değişikliğe uğraması gerekeceği siyasi çevrelerde ve özellikle Rus siyasi elitinde geniş kabul görmüş bir kanıydı. Dönemin Rus Dışişleri Bakanı Andrei Kozyrev'in “NATO'nun yapısal değişimin ana unsuru/hususunu Rusya'nın örgütle girişeceği yakın ilişkiler olmalı” vizyonu defalarca dile getirildi.²⁹

Bu bağlamda, temel sorun, NATO'nun yeni şartlara, yani Varşova Paktı ve SSCB'siz bir döneme nasıl “ayak uyduracağıydı”. Yalnız NATO, söz ettiğimiz çıkmazdan başarıyla çıkmayı bilmiştir. Örgütün Soğuk Savaşın sona ermesiyle lağvedileceğini düşünen Ruslar, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü'nün yalnız bir savunma birliği olmadığı, ayrıca ortak dış ve askeri politikayı oluşturan ve en önemlisi “ihtilaflara çözüm bulan bir mekanizmaya sahip” bir yapı olduğu gibi demagojik dayatmalarla karşı karşıya kaldılar.

²⁷ Richard Pipes, “Is Russia Still an Enemy?”, *Foreign Affairs*, Cilt. 76, Sayı 5 (Eylül-Ekim 1997), s. 65.

²⁸ Andrew Felkay, *Yeltsin's Russia and the West*, London, Praeger, 2002, s. 88.

²⁹ Andrei Kozyrev, “Partnership or Cold Peace?”, *Foreign Policy*, Sayı 99 (Yaz 1995), s. 7.

NATO'nun "Doğu Avrupa'yı etkisi altına alması" 1991 Aralık ayında bir işbirliği forumu olarak oluşturulan Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'yle (KAİK) başlamıştır. KAİK'in askeri ve güvenlik boyutu olarak sunulan ve görüş alışverişi, ortak planlama ve tatbikatlar aracılığıyla bir tür askeri işbirliği mekanizması olarak geliştirilen Barış İçin Ortaklık Programı, (BİO) Doğu Avrupa devletleri tarafından üyeliğe bir adım olarak görüldüğü için (ki böyle güvenceler verilmedi) hemen kabul gördü. RF öneriye ilk başta "genişlemenin" bir alternatifi olarak algıladığı için çok sıcak yaklaştıysa da, sonraları NATO'nun Bosna'daki barışa zorlama operasyonlarına tepkisi yüzünden katılmakta tereddüt etti. Ayrıca, Kremlin'in bu dönemde ortak güvenlik sisteminin oluşturulması amacıyla, ortaya koyduğu öneri NATO'yu AGİK'e (yetki ve yapısı altına sokmak) tabi kılmaktı. NATO bu şemayı katiyen reddetti. Bu da aslında, örgütün varlığını sürdüreceğini ve büyüyeceğini gösterir nitelikteydi.

Washington'un önerdiği Barış İçin Ortaklık Programı'nda sıradan bir üye olamayacağını belirten Moskova, örgütle farklı bir düzeyde işbirliği talep etmekteydi. Eleştirileri ve muhalif tutumuna rağmen Moskova BİO'yu 22 Haziran 1994'te imzalamayı kabul etti. BİO Çerçeve Anlaşması'na imza atmayı kabul eden Rusya, yoğun pazarlıklar sonucunda, hukuki açıdan bağlayıcılığı olmasa da bir ek belgenin kabul edilmesini sağlamıştır. Bu belge İttifak ile Rusya arasında Avrupa çapındaki siyasi ve güvenlikle ilgili sorunlar hakkındaki karşılıklı bilgi alışverişi ve siyasi danışmaları öngörüordu.

Beklendiği düzeyde "Batıyla bütünleşme" sağlanamadıysa da, "yeni" Rusya siyasal ve ekonomik istikrarı sağlamayı başararak doksanlı yıllar boyunca, küresel ve bölgesel ölçekte hatırı sayılır bir güç olarak kalmaya devam etmiştir. Sahip olduğu coğrafya, yeraltı kaynakları, kalifiye iş gücü, muazzam bilimsel, teknolojik ve kültürel potansiyeli ve askeri gücü, 1990 sonrasında da, her şeye rağmen RF'ye bölgesel ve küresel ölçekte etkili olma imkânı sağlamıştır.

C. Yugoslavya – Yıkıma Doğru

a. Eski Yugoslavya'da Federe Cumhuriyetler ve Etnik Yapı

Yugoslavya sosyalist dönemde Bosna Hersek, Hırvatistan, Karadağ, Makedonya, Sırbistan ve Slovenya cumhuriyetlerden oluşan federal bir devlettir.

Ayrıca Sırbistan Cumhuriyeti bünyesinde yer alan Kosova ve Voyvodina da iki özerk bölge statüsündeydi.

Tito, federe birimler arasında bir çeşit denge sağlamak amacıyla, (Sırların iddialarına göre Sırbistan'ı zayıflatmak için), Sırbistan'ın içinde Kosova ve Voyvodina Özerk Bölgelerini kurdu. Yugoslavya tarihinde bir dönüm noktası olan 1974 Anayasası, çok sayıda politik ve ekonomik hakkın Federal Merkez'den cumhuriyetlere ve iki özerk bölgeye (Kosova ve Voyvodina) geçmesine olanak sağlamıştır. Tito yönetim alanında, kendisi öldükten sonra rotasyona dayanan bir başkanlık sistemi uygulamaya koymuştu. Bu sistem gereğince cumhuriyet ve özerk bölgelerin 8 temsilcisi birer yıllık süre için yönetimin başında bulunuyordu. Altı cumhuriyet ve özerk bölgeler Federasyon içinde geniş kapsamlı özerkliğe sahipti. Cumhuriyetler siyasi özgürlüklere sahip olmanın yanında ekonomik yapılar olarak da birbirinden ayrıydılar. Öyle ki federasyon 8 birimden oluşan bir nevi konfederasyondur.³⁰

Günümüz dünyasının en temel sorunu olan ekonomik gelişim dengesizliği etkisini Yugoslavya'dan da "esirgemedi". Ülkenin kuzeyinde bulunan Slovenya ve Hırvatistan nispeten daha gelişmiş bir ekonomiye sahip oldukları için³¹ ülke ekonomisinin liberalleşmesi ve desentralizasyonu yönünde çaba harcamaya başladı. Federasyonun güneyindeki cumhuriyetler ise devletin girdiği derin ekonomik krizin atlatılması için devlet tarafından yönlendirilen bir ekonominin en iyi yol olacağına inanıyorlardı. Cumhuriyetlerin ekonomik gelişmişlikleri arasındaki ciddi farklar "sömüren-sömürülen" tartışmasını doğurdu. Nispeten daha zengin iki kuzey cumhuriyeti fakir bölgeleri "beslediğini" iddia etmekte, fakir olan bölgeler ise kendilerinin sömürülen olduğunu ve "ortak pastadan" asgari pay aldıklarını ileri sürmekteydiler. Nitekim ülke içinde ekonomik sorunlar arttıkça cumhuriyetler arasında yaşanan sorunlarda da artış gözlemlendi.

Devlet merkeziyetçiliğinin güçlenmesi ve sosyalist toplumsal düzenden yana olan Sırbistan'a karşı, Slovenya ve Hırvatistan, cumhuriyet ve özerk bölgelere geniş bir özgürlük ve pazar ekonomisini temin edecek bir konfederasyon düzeninin

³⁰ Predrag Simic, "The Civil War in Yugoslavia: Cause and Effect", **International Affairs (Moskova)**, (Ağustos 1993), s. 40.

³¹ 1990 yılında Sırbistan'da kişi başına düşen gayri safi milli hasıla 2.200 Dolar'ken, Slovenya'da bu rakam 5.500 Dolar, Hırvatistan'da 3.400 Dolar civarında idi.

oluşmasından yana tavır sergilemeye başladı.³² 1990'larda Rusya'da yönetime geçen "demokratik" yönetimin aksine, Yugoslavya'nın başında bulunanlar ülkenin bütünlüğünü koruyabilecek bütün yöntemleri (askeri güç dahil) denemeye çalıştılar.

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nde yapılan son sayım olan 1991 sayımına göre, 23.529.000 olan Yugoslavya'daki nüfusun % 36.3'ü kendisini Sırp, % 19.7'si Hırvat, % 8.9'u Boşnak (bazı kaynaklar bunu yüzde 10'a yakın bir rakam olarak gösteriyorlar), % 7.7'si Arnavut (Arnavut ve Türk kaynaklar bunu yüzde 9 olarak göstermektedir), % 7.8'ü Sloven, % 5.9'u Makedon, % 2.5'i Karadağlı, % 1.9'u Macar, % 3.9'u diğer etnik gruplar ve % 5.4'ü Yugoslav olarak tanımladı.³³ Yugoslavya halkının % 41'i Ortodoks, % 32'si Katolik, % 17'si Protestan ve % 12'si Müslümandı. Halklar arasında kültür bakımından da farklar mevcuttu: Sloven ve Hırvatlar uzun süre Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bağlı kaldıklarından Alman, diğer bölgeler Türk-İslam kültürün etkisi altında kalmışlardı.

Yugoslavya Federasyonu'nu diğer çok etnikli devletlerden ayıran temel özellikleri birbirine akraba etnik topluluklardan oluşması (Arnavutlar hariç) ve en önemlisi bu grupların iç içe geçmiş şekilde yaşamaları/kaynaşmaları idi. Sırp Sırp Yugoslavya'daki hem en kalabalık, hem en dağınık etnik unsurdur. Hırvatistan'daki Sırp Sırp oranı % 12 iken Bosna Hersek'te Sırp Sırp toplam nüfusun nerdeyse yüzde 33'ünü oluşturuyorlardı. Slovenya ve Makedonya cumhuriyetleri istisna olmakla birlikte, genel olarak komşu ülke milletlerin azınlıkları, bazen çok dağınık da olsa cumhuriyetlerde yaşıyorlardı.

b. Cumhuriyetlerdeki Ayrılıkçı Hareketler ve Sırp Milliyetçiliği

1980'lerin sonlarına gelindiğinde Yugoslavya'yı yıkıma götürecek "süreç" belirginleşti. Cumhuriyetlere ve özerk bölgelere geniş yetki ve haklar sunan sistemin, federasyonu oluşturan birimler tarafından milliyetçiliğin güçlendirilmesi doğrultusunda kullanılması, aslında sosyalist ideolojinin çökmesi anlamına geliyordu. Sırp, Hırvat ve Slovenlerin milliyetçi tutumları ayrıca geniş Sırp kitlelerin

³² A.S. Botyanovskii, "The Bosnian Knot", *International Affairs (Moskova)*, Cilt. 42, Sayı 1 (Ocak-Şubat 1996), s. 126.

³³ Bütün bu etnik çeşitlilikten bir ulus yaratma düşüncesi 1990 başında çökmüş gözüküyordu. Daha 1981 yılında Yugoslavya Federasyonu içerisinde yapılan bir nüfus sayımında 22.4 milyonluk nüfusun sadece 1,22 milyonu (%5.42) kimliğini Yugoslav olarak belirtti, <www.jugoslavia.ru> (07.01.2006).

desteğini alan Slobodan Miloseviç'in milliyetçi ve siyasi bakımından muhafazakâr-otoriter³⁴ politikaları da çözülmeyi hızlandıran etkenler oldu.

1986 yılında Miloseviç, Sırbistan Komünist Birliği'nin Başkanlık Heyeti'ne (SKB Prezidyumu) seçildi. Nisan 1987'de Kosova'ya yaptığı ziyarette, Kosova'daki Sırp azınlığın ezilmesini konu alan ve kendisinin yükselişini hızlandıran ünlü sözleri söyledi: "Hiç kimse sizi bir daha dövmeyecek".³⁵ Sırp'ların milliyetçi tutumlarının ilham kaynağının, 1985 yılında Sırp Bilimler Akademisi'nin yayınladığı "Necertanije Memorandumu"nu olduğunu söylemek yanlış olmaz. Memorandumda Sırp'ların Yugoslav Federasyonu içinde baskı altında tutulduğunu ve ülke yönetiminde Sırp'lara daha çok söz hakkı verilmesi gerektiği açıklanıyordu. Memorandum'da ayrıca Tito ve Kardelj'nin (birisini Hırvat diğeri Sloven) "kurdukları sistem"in iki kuzey cumhuriyetin lehine işlediği gibi iddialar da yer alıyordu.³⁶ Buna ek olarak Sırbistan'ın içinde geniş haklara sahip iki özerk bölgenin kurulmasına karşılık, Hırvatistan ve Bosna'daki Sırp'lara aynı hakkın tanınmadığı savları ve cumhuriyetler arası sınırların İkinci Dünya Savaşı sırasındaki komünist kurtuluş hareketi sonucunda geçici olarak belirlendiği savları gelecek anlaşmazlıkların habercisi niteliğinde idi.³⁷ Yaklaşık bu tarihten itibaren, "dış Sırp'lar" sorunu, Sırp milliyetçi hareketini besleyen bir "Ulusal Sorun" haline geldi. Böylece Sırp halkı arasında yaygınlık kazanan ve sosyalizm zamanında pek ifade edilemeyen ezilmişlik duygularının bu Memorandumla pekiştirildiğini görüyoruz.

Sırbistan Sosyalist Partisi olarak adını değiştiren ve Miloseviç'in başında bulunduğu eski SKB, çok partili seçimlere hazırlanırken seçim programında, ülkenin bölünmesi durumunda bütün cumhuriyetlerin sınırlarının yeniden ele alınması gerektiği açıklaması gelecek anlaşmazlıkların habercisi oldu.³⁸ Aralık 1990'da gerçekleştirilen ilk çok partili seçimleri ezici bir üstünlükle, (parlamentodaki

³⁴ Tanıl Bora, **Milliyetçiliğin Provokasyonu**, İstanbul, Birikim Yayınları, 1991, s. 106.

³⁵ Kosova'daki Sırp azınlığı baskı altında tutulduğunu ortaya çıkaran bir çok kanıt mevcut olmasına rağmen, (Örneğin bkz: Ivanka Nedeva, "Kosovo/a: Different Perspectives", der. Thanos Veremis, ve Evangelos Kofos, **Kosovo: Avoiding Another Balkan War**, Athens, ELIAMEP, 1998, s. 99-144, batı siyasi literatürde "Sırp'ların birikmiş küskünlük duyguları" gibi ifadelerden başka, buna neredeyse hiç yer verilmemesi dikkat çekicidir, **Bariş Çağrı, Uluslararası Komisyon'un Balkanlar Hakkındaki Raporu**, çev. Özden Arıkan, İstanbul, Sabah Kitapları, 1998, s. 55.

³⁶ Kosta Mihailovic ve Vasileje Krestic, **Memorandum of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Answers to Criticisms**, Belgrad, 1995, s. 95-140.

³⁷ Simic, **op.cit.**, s. 41.

³⁸ Bora, **op.cit.**, s.130.

sandalyelerin % 77,6'nı alarak), Miloseviç'in partisi SSP kazandı. Cumhurbaşkanlığa ise gene oyların çoğunu (% 65.34) alan Miloseviç seçildi.³⁹

Yugoslavya'nın Ekonomik durumuna gelince, 1989–90 yılları döneminde Yugoslavya'da Komünist Birliği tekelinin çöküşüyle iktisadi yapıda da sosyalist unsurların kaldırılması yoluna gidildi.⁴⁰ Bunun yanında cumhuriyetler arasındaki ekonomik bağlantının ve bütünlüğün gittikçe aşınması, Belgrat yönetimini tedirgin etmeye başladı. Ne var ki cumhuriyetler arasındaki bağlar gevşedikçe ayrılıkçı hareketler de güç kazanmaya başladı.

Doğu Bloğunun çöküşüyle uluslararası alanda devrim denilebilecek olayların yaşanması ve Yugoslavya'nın, Avrupa coğrafyasında baş gösteren bütünleşme süreçlerinin dışında kalmayı seçmesi, ileride de göreceğimiz gibi Belgrat yönetimine pahalıya mal oldu. Belgrat bütün diğer Balkan ülkelerinden farklı olarak, siyasi yapısı itibarıyla bu “demokratikleşme-liberalleşme” sürecine katılmama konusunda epey ısrarlıydı. Dış politikada da Batı'ya mesafeli dururken, “müttefiki” Rusya'ya yakın bir duruş sergilemekteydi.⁴¹

Aşağı yukarı aynı tarihlerde cumhuriyetlerdeki Komünist Birliği partileri adlarını değiştirerek siyasete atıldılar. 1990'ın sonuna gelindiğinde Slovenya, Hırvatistan ve Bosna Hersek sosyalist olmayan hükümetlere Makedonya ise komünistlerin azınlıkta olduğu bir hükümete sahipti. Bütün bu gelişmelerin sonucu olarak cumhuriyetler arasındaki mesafe gitgide büyümekteydi ve cumhuriyetler art arda kendi “milliyetçi bayraklarını” dikmeye başladılar.

Nisan 1990'da Slovenya'da ilk çok partili seçimler gerçekleşti. İktidara siyasal çizgisi demokrat olan parti koalisyonları geldi. Bundan sonraki gelişmeler siyasi yapıda demokratikleşme, serbest piyasaya geçiş reformları ve bağımsızlık referandumu olarak özetlenebilir. Referandumun sonucu hiç şaşırtıcı değildi: federasyon birimlerinden en gelişmiş ve zengini olan, Avrupa'ya dinî/kültürel yakınlığı ile bilinen Katolik Sloven halkı % 88,5 oy oranıyla bağımsızlığa “evet” dedi. 1991 yılı 25 Haziran'da Slovenya parlamentosu Slovenya'nın bağımsızlığını ilan etti. Buna cevaben Federasyon ordusu Yugoslav Halk Ordusu (JNA) ülkeye

³⁹ Nikolay Çuksin, **Kosovski Poligon**, Moskova, Eksmo, 2003, s. 168.

⁴⁰ Bora, **op.cit.**, s.125.

⁴¹ İlhan Uzgel, “Bağılantısızlıktan Yalnızlığa Yugoslavya'da Milliyetçilik ve Dış Politika”, der. Mustafa Türkeş ve İlhan Uzgel, **Türkiye'nin Komşuları**, 2. B., Ankara, İmge Kitabevi, 2002, s. 118.

girdi. Çatışmalar bir ay kadar sürdü. Küçük ve zengin bu cumhuriyetin bağımsızlık “bedeli” yüksek olmadı; Federal Ordu’dan 39 kişi ve gönüllü Sloven Cephesi’nden 22 kişi hayatını kaybetti. Ardından 29 Temmuz’da Belgrat’ın JNA birliklerini Slovenya’dan çekmeye başlamasıyla “de facto” bu cumhuriyetin ayrıldığını kabul etti. 08 Ekim 1991 tarihinde, Slovenya Yugoslavya Federasyonu’ndan ayrılacağını açıkladı.

Hırvatistan’da da öncü Slovenya’yla eşzamanlı olarak 1990 Mayıs’ında çok partili seçimler ve ülkenin egemenliğini yasalaştıran anayasa değişiklikleri gerçekleştirilmiştir. Seçimleri Franjo Tudjman önderliğindeki Hırvat Demokratik Birliği (HDB) kazanıp parlamentodaki çoğunluğu sağladı. Büyük bir kitle partisi haline gelen HDB, “Büyük Hırvatistan” sloganı altında merkezi yönetime karşı bir hareket oluşturmuştur.

Hırvatistan’ın Belgrat ile gerginliğe, sonradan da savaşa neden olacak sorunlu ilişkilerin asıl nedeni bilindiğinin aksine Hırvatistan’ın YF’dan çıkması değil, Hırvatistan Federe Birimi içinde kalan Sırp azınlığı olmuştur. Hırvatistan’ın federasyondan çıkmasına karşılık, nüfusun % 12’sini oluşturan Sırp lar, referandum düzenleyip Sırp Özerk Krajina Bölgesini kurdular. Sonradan da, Hırvatistan’ın Sırbistan sınırı ile temas etmeyen bölgesinde bağımsız Krayina Sırp Cumhuriyeti’ni ilan ettiler. Sonraki gelişmelerde de Sırbistan’la birleşmek istediklerini ortaya koydular. Buna karşılık Hırvatistan Cumhurbaşkanı Tudjman “kendi öz topraklarımızı hiç kimseye kaptırmayız” politikasıyla, Sırp azınlığa baskı uygulamaya başladı.⁴²

Taraflar arasında yaşanmaya başlayan küçük silahlı çarpışmalar JNA’nın olaya müdahil olmasıyla geniş çaplı çatışmalara dönüştü. Hırvatistan’ının resmi politikası, ihtilafı “uluslararasılaştırmak” ve kendini “Sırp-komünist Federal Ordu”nun kurbanı olarak göstermekti.⁴³ Çatışmalar Avrupa ülkelerinin baskısı üzerine durakladı ve bölgeye gönderilen BM Barış Gücü Hırvatlar ile Sırp lar arasında tampon görevini üstlendi. İlan edilen Srbska Krajina Cumhuriyeti 1994 yılına kadar varlığını sürdürebildi.

⁴² Botyanovskii, *op.cit.*, s. 126.

⁴³ Simic, *op.cit.*, s. 43.

Bütün bu gelişmelerin karşısında, iki kuzey cumhuriyet Belgrat'a karşı ortak bir koordinasyon içerisine girdiler. Aralık 1990'da Slovenya ve Hırvatistan Federal Merkeze karşı savunma ve güvenlik politikaları konusunda bir uzlaşmaya varmış gibi görünüyorlardı.⁴⁴ Bu aşamada Sırp Hırvat ilişkilerinin gerginliği özel önem kazanmaktaydı. Birincisi Bosna Hersek topraklarında iki tarafın da hak iddia etmesidir. İkincisi de ileride göreceğimiz gibi iki ulusun arasında savaşa neden olacak olan Hırvatistan'daki Sırp azınlığıdır.

Cumhuriyetlerin en küçüğü ve fakiri olan Makedonya “siyasi olgunluk” göstererek, olup bitenlerin dışında kalmayı başardı. Makedonya’da 1990’ın sonunda yapılan çok partili ilk genel seçimler sonrasında, komünistlerin azınlıkta olduğu bir koalisyon hükümeti oluşturulurken, Kiro Grigorov devlet başkanı seçildi. 21 Kasım 1991’de bağımsızlığını ilan eden Makedonya BM güçlerinin gelmesini sağladıktan sonra, JNA’nın çekilmesini istedi. Böylece birlikten çatışmasız ayrılan tek ülke oldu.

D. Birliğin Parçalanması ve Rusya

a. Krizler İlk Belirdiği Sıralarda Rusya’nın Tutumu

1990’ların başında Rusya kendini tanımlama, dünya arenasında kendi yerini belirleme gibi bir sorunsalla yüzleşti. İvedilikle yapılması gereken, Sovyet sonrası dönemde Rus dış politikasının yeni şartlara ve ortama göre yeniden oluşturulması, formüle edilmesiydi. Sovyetlerin yıkılmasından hemen sonra Kremlin, Doğu Avrupa’daki eski sosyalist ülkelerle ilişkilerin tekrar biçimlenmesine yönelik gayreti görülmeyecek kadar küçüktü. Bu dönemdeki bölgeye yönelik politikası “genel bir pasiflik” olarak tanımlanabilir.⁴⁵

Rusya’nın Balkan bölgesine yönelik politikası da bu tanımlamaya uygun olarak ancak Yugoslavya kriziyle uygulamaya geçilebildi. Kremlin için Yugoslavya Krizi, ilk başlarda “medeni dünyaya katılma” yolunda bir nevi tatsız engel olarak görüldü. 1990 yılının tam başında Rusya, daha doğrusu halen SSCB yönetimi Yugoslavya’da beliren krizlere temkinli ve ihtiyatlı yaklaşmaya çalışmıştı. ABD yönetimi de benzer şekilde Yugoslav Krizleri’ni Avrupa’ya “havale etmiştir”. Yugoslavya coğrafyasında ortaya çıkan Krizler, SSCB ve YSFC arasındaki ilişkilerin

⁴⁴ Ramet, *op.cit.*, s. 86.

⁴⁵ Bobo Lo, *Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy*, London, Blackwell Publishing, 2003, s. 27.

soğuk ve durgun döneminin sonuna denk geldi. Bu dönemde Kremlin'in dış politika önceliklerine Balkanlar girmiyordu. 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında Kremlin'in kendi ülkesi parçalara ayrılmaya başlamışken Yugoslavya'nın bütünlüğünün korunması gerektiğini defalarca belirtmesinin yanında, ayrılıkçı cumhuriyetler ve Yugoslav Halk Ordusu arasındaki çarpışmaları durdurma çabaları ve Franjo Tudjman ve Slobodan Miloseviç arasındaki 1991 sonbaharındaki görüşmelere ev sahipliği yapması çok anlamlı olmaktadır. Aynı zamanda bu arabuluculuk çabaların yanında Gorbaçov yönetimi, Yugoslavya'da Ante Markoviç liderliğinde başlatılan reform programlarına büyük destek verdi.

1991 yılının ortasında, anlaşmazlıklarının ciddi bir hâl aldığı aylarda SSCB Dışişleri Bakanlığı'ndan gelen resmi açıklamalar, "Yugoslavya'nın birliği ve toprak bütünlüğünü", destekler nitelikte idi.⁴⁶ Nerdeyse bütün Sovyet coğrafyasında ayrılıkçılığın önüne geçmek isteyen Moskova'nın, bu şekilde davranması doğaldı.

İki federasyonda da aynı zamanda başlayan parçalanma süreçleri, birçok benzerliğe ve paralelliğe karşın bazı noktalarda farklılıklar arz etmektedir. Bunların arasında en önemli olanı, Moskova ve Belgrad'ın ayrılıkçılığa karşı farklı tutumları, yani başka bir deyişle parçalanma sürecindeki merkezi/federe hükümetlerin rolü ile ilgilidir. Sovyet yönetimin siyasi merkezkaç trendleri Ağustos 1991'de "kontrol altına alma" çabası, Rus demokratik güçlerce darbe girişimi olarak değerlendirildi ve başarısızlıkla sonuçlandı. Moskova, Leningrad (St. Petersburg) ve diğer büyük şehirlerdeki Boris Yeltsin liderliğindeki demokratik hareketler cumhuriyetlerdeki ayrılıkçı güçleri, "komünist merkeze" ve genel olarak varolan rejime karşı davalarında kendilerine müttefik olarak gördüler ve ayrılmadan yana olanlara karşı çıkmadılar.

SSCB yönetiminin yerine siyasi sahneye çıkan Rus yönetiminin başta gelenleri, bağımsızlıklarını ilan eden cumhuriyetleri tanıdı. Aralık 1991'de Rusya, Ukrayna ve Beyazrusya liderleri tarafından imzalanan Belovej Bildirgesi, Sovyetlerin devlet olarak son bulduğunu ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nu (BDT) kurulduğunu ilan ediyordu. Bir anlamda "medeni ayrılma" aracı olarak işlev gören BDT, dağılma sürecinde ortaya çıkan Yugoslavya türü anlaşmazlıkların çözümünde etkili rol üstlenmiştir. Rus siyasi literatüründe hakim olan görüş, Yugoslavya'nın kriz

⁴⁶ Nikolay Ryzhkov, Vyacheslav Tetyokin, **Yugoslavskaya Golgofa**, Moskova, OLMA-PRESS, 2000, s. 75.

ve savaşlarla parçalanmasının en büyük nedenlerden birisinin BDT gibi bir “boşanma aracından” yoksun oluşundan kaynaklandığı yönündedir.

Sovyetlerin parçalanıp yıkılmasını izleyen ilk aylarda, kurulan ardıl devlet Rusya Federasyonu'nu, SSCB'nin Yugoslavya meselesindeki genel tutumunu devam ettirmiş ve Yugoslavya'nın bütünlüğünden yana olduğunu açıklamıştır. RF kurulduktan hemen sonra, bağımsızlık ilan eden cumhuriyetleri Batılı devletlerin tanınması olasılığına kesinlikle karşı çıkmıştır. Yalnız ileride göreceğimiz gibi bu tutum sürdürülemeyecektir.

Birlik Dışişleri Bakanlığı'nın ortadan kalkması, Rusya'nın kendi dış politikasını oluşturma sürecine girmesi anlamına geliyordu. 1992'nin başında yeni Rusya, “dış politika rotasını” eski devre bir antitez kavramı üzerinde kurmaya başladı. Moskova'nın kendisini dış ilişkilerde SSCB'nin varisi olarak ilan etmesi, eski dönemin dış politikasının genel hatlarını sürdüreceği anlamına gelmiyordu. Yukarıda da söz edildiği gibi, dış ilişkilerde belirli konulardaki yaklaşımlar büyük bir değişim sürecine tabi tutuldu. Söz ettiğimiz bu yaklaşımlar arasında Yugoslavya meselesi de vardı.

Rusya'nın içine düştüğü ağır sosyo-ekonomik durum, dış siyasetini yukarıda söz edilen bazı etkenlere maruz bırakarak başka ülkelerin güdümüne soktu. Bunun bir sonucu olarak Rusya, ilkbaharın ortasından itibaren (1992) Bosna'ya karşı duruşunu değiştirmeye başladı. Yeni deneyimsiz Rus diplomatların sorunları kavrayış tarzları, kamuoyunda hakim olan yeni dönem beklentilerinin havası ve tabii ki Batı'ya karşı değişen algılayış biçimi gibi etkenler, Rus dış politikasını belirleyen başat faktörler haline geldi. Bu faktörlerin etkisiyle Rus diplomasisi sonradan çok tartışılacak değerlendirmelerde bulundu, eleştirilecek pratik adımlar attı. Bunların en önemlisi, Batılı ülkelerin “ihtilafların sorumlusu ve savaşların başlatıcısı Sırplar” savını kabul edip, buna uygun politikaları yürütmesidir. Dönemin siyasi yorumcularının birleştiği nokta, Moskova'nın oluşan şartlarda ABD'nin inisiyatiflerine karşı gelerek, merkezi yönetimi desteklediği görünümü vermekten kesinlikle kaçınmak istediği yönündedir. Bazı analizciler daha ileriye giderek Rusya'nın, Belgrat'ın ülke bütünlüğünü korumaya yönelik girişimlere açık bir destek vermemesinin nedeninin, Moskova'nın kendisinden yeni kopan ülkelere de benzer

müdahaleyi yapabileceği şüphelerini uyandırmaktan kaçınması olduğunu belirtmiştir.⁴⁷

b. Batı Devletlerin Politikaları ve Rusya'nın Dağılmayı Tanıması

Slav Bilimleri Enstitüsü Başkanı Vladimir Volkov'a göre Rusya'nın, Batıyla bütünleşme sürecinin doğası ve hızı hakkındaki hayali düşleri, gene Batı'nın kendisini algılayış biçimi hakkındaki yanılgıları, Balkan krizlerinde kendisini net bir şekilde göstermiştir. Balkanlar coğrafyasındaki olayları değerlendirmedeki yanlışlıklar, dış politika uygulama pratiğinde Rusya'nın aleyhine işlemeye başlayan bir sürece neden oldu. Bu yanlış değerlendirmelerin arasında, geri dönüşü olmayan bir çözümü başlatan, iki kuzey cumhuriyetin tanınması olmuştur. Böylece RF, AT'nin Yugoslavya'yı oluşturan federe birimlerin, self determinasyon hakkını kullanabileceği savını ve bunu konu alan deklarasyonun hukuksallığını kabul ettiğini gösterir nitelikteydi.⁴⁸

Cumhuriyetlerde alevlenen çatışmalara karşılık, Rusya BM GK 757 (30 Mayıs 1992) ve 820 (17 Nisan 1993) sayılı, Yugoslavya'ya yönelik ekonomik yaptırım kararlarına olumlu oy vermiştir. Bunları yaparak da “hukuka dayanan dünya düzeninin sağlanmasındaki büyük güçlere düşen sorumluluğunu yerine getirmesi”⁴⁹ gerektiği savunmasını yaparak gerçekleştirmiştir. Rusya'nın bu yaptırımlara yeşil ışık yakması, iç siyasette sağ ve sol çevrelerden Dışişleri Bakanlığı'na karşı büyük bir eleştiri kampanyasını başlattı. Bunlardan en göze çarpanı da Dışişleri ve Dış Ekonomik İlişkiler Parlamento Komisyonu'nun Başkanı Yevgeniy Ambartumov'dan gelmekte idi. Ambartumov, Andrei Kozyrev'in başında bulunduğu Dışişleri Bakanlığı'nı suçlamakta, Rusya'nın “kölecesine Birleşik Devletler'in çizgisini” takip ettiğini söylemekteydi.⁵⁰

1990'lı yılların başında Avrupa dikkatini bütünleşme süreci üzerine yoğunlaştırdığından, oluşan krizi “Yugoslavya'nın iç işleri” olarak görüp, Balkanlarda olup bitenle pek ilgilenmedi. Yeni dönemin şartları içerisinde,

⁴⁷ Vera Lazarevna Heyfets, “Nekotoriye Aspektı Politiki Rossii na Balkanah.” <<http://www.rami.ru/publications/2001-02-24/heyfets.rtf>> (22.10.2005).

⁴⁸ Volkov, **op.cit.**

⁴⁹ 30 Mayıs 1992 tarihindeki RF Hükümeti'nin açıklaması.

⁵⁰ RF Dışişleri Bakanı Andrei Kozyrev'in göreve başladığı ilk yılında, bölgeyi çok uzaktan tanıdığı, bütün Yugoslavya halklarının Ortodoks olduğunu ve hatta Slavonya ve Slovenya'yı karıştırdığı söylentileri bazı araştırmacıların çalışmalarında yer aldı, Çuksin, **op.cit.**, s. 160.

Balkanlardaki gelişmeler AT'nin öncelikleri arasında değildi. Parçalanmaya doğru giden Yugoslavya'ya Batı Avrupa devletlerinin çok geç tepki vermeleri, ortak bir pozisyon sergileyememeleri, aslında Balkan bölgesini etki alanları dışında gördüklerini göstermektedir.⁵¹ 1990'da sorunun ilk belirdiği sıralarda AT tarafından yapılan açıklamalar “Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunması” yönündeydi. Krizin ilk patlak verdiği sıralarda, dış politikada ortak bir bilince doğru yeni yol almış AT devletlerinin Yugoslavya'ya yaklaşımının “duyarlı” olduğu söylenemez, hatta ilgisizlik düzeyinde olduğu söylenebilir.

Slovenya ve Hırvatistan'ın Temmuz 1991'de bağımsızlık ilanlarından sonra başlayan çatışmalar Batının tutumunu değiştirmede ve Aralık ayına kadar Avrupa devletleri ve ABD'den gelen resmi açıklamalar federe cumhuriyetlerin ayrılık taleplerine karşı, tercih bütünlüğünün korunmasından yana idi. 7 Eylül'de AT, Yugoslavya'yı konu alan bir Konferans düzenledi. AT temsilcileri, dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Carrington'un başkanlığında, Hollanda'nın Lahey kentinde bir araya geldi. Lord Carrington'un planı, YSFC'nin altı cumhuriyetinin önce bağımsız devletler olarak tanınması, ardından da tercihe göre “Yugoslavya” adı altında aralarında tekrar bir çeşit bütünleşmeye gitmeleri şeklindeydi. Planda ayrıca Hırvatistan'ın Krayina bölgesindeki Sırlara geniş bir özerklik vaat edilmişti. Milošević'e çok fazla tavizin verildiği gerekçesiyle, Slovenler ve Hırvatlar bu plana karşı çıktı. AT toplantının sonunda, Yugoslavya'nın sınırlarının güç kullanılarak değiştirilemeyeceği yönünde önemli bir karar aldı.

Devam eden gelişmelerde AT'nin tutumunun yanlı bir nitelik kazanmaya başladığı gözlemlenebilir. Yugoslavya'nın dağılma süreci “geri dönüşü imkânsız bir aşamaya gediği için” federasyonun dağılmasını önlemeye çalışmak artık “nafile” bir uğraş olarak sunulmaya başlandı.⁵² Bazı Avrupa ülkeleri uluslararası sınırların korunması ilkesini terk edip, cumhuriyetlerin kendi kaderini belirleme hakkı⁵³ tezi üzerinde durmaya başladılar.

⁵¹ Başak Kale, “Avrupa Bilirği'nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde bir Yanılsama?”, der. Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş Coşkun, **Balkan Diplomasisi**, İstanbul, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2001, s. 297.

⁵² **Barişa Çağrı**, *op.cit.*, s. 31.

⁵³ “Kendisini diğerlerinden farklı ve ayrı olarak kabul eden insan topluluklarının içinde yer alacakları devleti ve hükümetin biçimini belirleyebilmeleri. ... Ayrıca, günümüzde dünya üzerindeki pek çok devletin çok etnikli bir yapıya sahip olması ve mikro milliyetçi akımların devletlerin ulusal bütünlüğünü bozucu bir özellik kazanması nedeniyle bu kavramın uygulanabilirliği konusunda bir

1990'ların başında Batılı devletlerin ortak bir duruştan çok “bireysel” politikaları söz konusuydu. Örneğin, Almanya krizin başından beri tek taraflı hareket etti ve Slovenya ve Hırvatistan’daki ayrılıkçı güçleri desteklemeye başladı.⁵⁴ Devam eden gelişmelerde Avrupa Topluluğu da bu tutumu benimseyip ayrılıkçı cumhuriyetlere siyasi destek verdi ve böylece Yugoslavya cumhuriyetlerini ayrılma yoluna itmiş oldu.⁵⁵

Aralığın sonunda Almanya, AT tarafından kurulan Badinter Komisyonu'nun raporunu beklemeden, aceleci ve yerinde olmayan bir tutum sergileyerek Slovenya ve Hırvatistan'ı tanıdı. Almanya'nın, AT'nin ortak bir görüş ve eylem içerisinde hareket etmesini beklemeden, bu cumhuriyetleri tanımasının kendince nedenleri vardı. Avrupa ülkelerinde ve özellikle Almanya’da kayda değer bir Sloven ve Hırvat nüfusun bulunması, bu iki devletin dini ve kültürel bakımdan Almanya’ya yakın olması nedenlerden bazılarıdır. Ayrıca, AT içinde siyasi ağırlığını ortaya koyma çabası ve çıkabilecek olası çatışmalarda göçmen dalgasından kurtulma beklentisi diğer nedenler olarak sıralanabilir.⁵⁶

Almanya tek taraflı tanıma işlemin ardından, diğer Avrupa ülkelerine tanımları için baskı yapmaya başladı. Kısa bir süre önce Maastricht’te kabul edilen ortak AT Dış ve Güvenlik Politikası kararının daha başından başarısızlığa uğramaması için, diğer AT ülkelerinin Almanya'nın politikasını onaylamaktan başka çareleri kalmadı.

Almanya'nın yoğun diplomasisi sonucunda Brüksel’de 17 Aralık 1991’de toplanan AT ülkelerin Dışişleri Bakanları, “Eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa’daki Yeni Devletleri Tanıma Kriterleri Bildirisini” ve “Yugoslavya Deklarasyonunu” kabul ediyorlardı.⁵⁷ Bu deklarasyonlarda AT, Helsinki Nihai Senedi, Paris Şartı, BM Anlaşması ve self determinasyon haklarına referanslar yaparak, yeni devletlerin kuruluş kriterlerini belirliyordu. Ayrıca, Yugoslavya Deklarasyonunda federe cumhuriyetleri söz edilen kriterleri yerine getirmeleri

takım kısıtlamaların uygulanması kaçınılmaz hale gelmektedir”, Faruk Sönmezoglu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul, Der Yayınları, 1996, s. 262.

⁵⁴ Simic, **op.cit.**, s. 37-45.

⁵⁵ Alex N. Dragnich, “From Unity to Disarray: The West's Yugoslav Policy”, **Mediterranean Quarterly**, Cilt. 12, Sayı 3 (Yaz 2001), s. 47-56.

⁵⁶ Simic, **op.cit.**, 43.

⁵⁷ Volkov, **op.cit.**

durumunda tanıyabileceğini belirtilmiştir. Bu belgeler doğrultusunda AT, “Batı dünyasının bir mensubu” olan iki kuzey cumhuriyetini 15 Ocak 1992’de tanıdı.

Yugoslavya krizlerinde aktif bir politika sergileyen bir diğer Avrupa ülkesi İngiltere olmuştur. İngiltere, Fransa’yla birlikte, Almanya’nın aksine krizin ilk belirdiği sıralarda Yugoslavya’nın toprak bütünlüğünü en çok savunan devletlerden olmuştur. İngiltere bölgeyle ilgili sorunların çözümünde, tarafların ikili görüşmeler yoluyla barışçıl ve kalıcı çözümler üretmeleri gerektiği üzerinde önemle durmuştur. Müdahaleci ya da yanlı bir tavırdan kaçınarak arabuluculuk rolü üstlenmeye çalışmış, ilk başlarda Yugoslavya’nın bütünlüğünden tavır sergilerken, sonradan birçok tartışmaya neden olacak kuzey cumhuriyetlere yönelik tanımayı gerçekleştirmiştir. Aynı çelişkili durumu, daha sonra gelen askeri müdahale konusunda da görmekteyiz. Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından ABD, o güne kadar ne kendisinin ne de SSCB’nin fazla etkili olamadığı Yugoslavya’da yeni gerçeklerle karşı karşıya kalmıştır. Birleşik Devletler ilk başlarda Yugoslavya’daki gerginlikleri Avrupa’nın işi sayıp bunlardan uzak durmaya çalıştı. Daha doğrusu 1992’ye kadar bu bölgeye karşı tutumunu net olarak ortaya koyan bir eylem içerisinde bulunmadı. SSCB’nin parçalanması, Doğu Bloğunun çöküşü ve I. Körfez Savaşı ABD’nin dikkatini farklı noktalara yöneltmiştir.

ABD yönetimi, krizlerin ilk çıktığı sıralarda, Yugoslavya’nın bütünlüğünün korunmasından yana bir politika izlemekte idi. Dönemin Federal Devlet Başkanı Ante Markoviç’in çizdiği ve serbest piyasa ekonomisine geçiş, “demokratikleşme” gibi reformlardan oluşan yol, ABD’nin Yeni Dünya Düzeni perspektifi ile de uyum içinde olunca ABD Belgrat’tan yana bir tavır sergilemeyi yeğledi. Slovenya’nın ayrılma isteğine karşılık, Birleşik Devletler yönetimi ilk başlarda Yugoslavya’nın bölünmezliğini savunmakta idi. 1991 senesi içinde Washington bu tavrı değiştirmeye başladı ve Yugoslavya’ya, demokratikleşme ve ekonomide liberalleşme koşuluna dayandırılan finansal yardımlar Mayıs 1991’de askıya alındı. 1992 senesinin başında ise ABD, AT’ye uyararak, 7 Nisan 1992’de Slovenya ve Hırvatistan’ı tanıdı.

ABD’nin Balkanlarla “ciddi” olarak ilgilenmeye başlaması Demokrat Parti başkan adayı Bill Clinton’un 1991 seçimlerini kazandığı zamana denk gelmiştir. Baba Bush’un aksine Clinton Balkanlardaki anlaşmazlıklara karşı, askeri müdahale dahil bütün seçenekler üzerine durmaya başladı.

RF ise bu aceleci tanımları eleştirse de “durumun çaresizliği karşısında kısa bir süre sonra kendisi de bu sürece iştirak etmek zorunda kalmıştır”.⁵⁸ RF, Slovenya, Hırvatistan’ı Şubat 1992’de, Bosna’yı ise Nisan 1992’de tanıyarak, AT’nin aldığı kararlara dolaylı olarak katıldığını ve cumhuriyetler arasındaki idari sınırların yasallığını kabul etmiş oldu. Bu da ileride göreceğimiz gibi, Rus muhalefetin eleştirilerine temel oluşturacaktır. Böylece bu tarihten itibaren Moskova, Balkanlar politikasını AT (sonradan AB) ve uluslararası topluluğun lider konumunda olan ABD’nin “güdümünde” oluşturacağı devri başlatmıştır.

Yugoslavya cumhuriyetlerinin tanınmaları bir anlamda “hukukun siyasete ne kadar yakın ve bağımlı” olduğunu açığa çıkardı. Başka bir deyişle self-determinasyon hakkı, devlet egemenliği ve sınırların ihlal edilmezliği hukuk normlarının önüne geçti. Bunun siyasal bir tercih olduğunu yadsınamaz bir gerçektir. Batılı devletler Yugoslavya cumhuriyetlerini tanımakla ileride neyle karşılayacaklarını öngöremediler. Evgeni Primakov’un da belirttiği gibi: “Ne yazık ki, Rusya da dahil olmak üzere, pek çok ülke gelecekte ne gibi tehlikeleri ortaya çıkaracağını hesaba katmadan bu gelişmelere [bağımsızlaşma sürecine] alkış tutmayı yeğleyecekti. Böylece, “ayrılıkçılık hançer” halkları parçalamaya başladı.”⁵⁹

⁵⁸ Oğuz, *op.cit.*, s. 269.

⁵⁹ Yevgeniy Primakov, “**Kapalı Kutu**” Rusya, *Üst Düzey Koridorlarında Bir Yaşam*, der. Ayşe Edirne, çev. Nuri Eyüpoğlu, ş.y., 2002, s. 183.

2. BÖLÜM

BOSNA HERSEK SAVAŞI VE RUS DIŞ POLİTİKASI

A. Bosna Hersek Kördüğümü

a. Bağımsız bir Devlet Olarak Bosna Hersek

Yukarıda Yugoslavya'dan nispi sorunsuz ayrılmayı başaran Slovenya ve Hırvatistan'dan farklı olarak, Bosna Hersek 1992–1995 donemi boyunca uzun ve amansız bir savaşa sahne oldu. Bosna Hersek Yugoslavya federasyonu içinde altı cumhuriyetten biri olup, tarihten gelen bir nevi “temas bölgesi” niteliğini taşımaktaydı.⁶⁰ Tarih boyunca bölgede yer alan devletlerin kavga konusu olan Bosna toprakları, aynı zamanda eski Yugoslav Cumhuriyetleri'nin etnik bakımından en “renklisi” idi.

Osmanlı egemenliği döneminde İslam'ı kabul etmiş Slavlar (Sırların iddialarına göre Sırlar) yani Boşnaklar, Bosna Hersek'in tarihten gelen bir sorun uzantısı olma özelliğini taşımaktaydılar. Günümüzde Bosna'nın yaklaşık % 43'ünü oluşturan Boşnakların, bölge halkları arasında Osmanlı yönetimin getirdiği geri kalmışlığın, çağdaş dünyandan yalıtılmışlığın bir kalıntısı olarak görülmesi önce gerginliklerin nedeni, sonradan da savaşı tetikleyen nedenlerden birisi olmuştur.

Bu etnik çeşitliliğin yanında çözülmesi imkânsız gibi görünen asıl büyük sorunun bu etnik grupların iç içe geçip yaşamalarıdır. Daha net açıklamak gerekirse, Müslümanlar yalnız 32 mıntıkada, Sırlar 31 mıntıkada, Hırvatlar ise 14 mıntıkada çoğunluğu oluşturmaktaydılar. Geri kalan bölgeler etnik grupların dağınıklığı açısından epey karmaşık bir yapıya sahipti.⁶¹

1990 yılı başında Bosna Hersek'te, diğer cumhuriyetlerde olduğu gibi Komünistler Birliği dağıldı ve çoğunluğu, milliyetçi bir söyleme sahip olan partiler kuruldu. Bosna'da çok partili seçimler üç ayrı etnik-dini grup ve onları temsil eden

⁶⁰ Maria Todorova'ya göre Balkanların diğer “temas bölgeleri” şunlardır: Kosova, Makedonya, Vojvodina, Dobruca ve Transilvanya, Todorova, *op.cit.*, s. 350.

⁶¹ Müslümanlar Hersek'in merkezinde ve merkezi güneyinde, Bosna'nın merkezi kuzeyi ve doğusunda, Batı kısmının köşesinde, ayrıca Mostar, Banja Luka, Saraybosna ve Tuzla gibi şehirlerde çoğunluğu oluşturmakta idiler. Sırlar doğu Hersek'te, batı Bosna'da ve Saraybosna'nın kuzey-doğusunda çoğunluğu oluşturmaktaydılar. Hırvatlar ise batı Hersek'te ve kuzey Bosna'nın az bir kısmında çoğunluğu oluşturmakta idiler, Soner Çağaptay, “Balkans Minorities and Their Effect upon Balkan Security”, (basılmamış yüksek lisans tezi, Bilkent University, Institute of Economics and Social Sciences, Department of International Relations), Ankara, Haziran 1995, s. 53.

partiler arasında gerçekleştirildi. Adını çok duyacağımız, Aliya İzzetbegović Demokratik Eylem Partisi'ni (*Stranka Demokratske Akcije*-SDA) kurup seçimlere katıldı ve parlamentonun 240 sandalyesinden 86'sını (oyların %38) elde ederek, seçimlerden birinci parti olarak çıktı. Sırp Demokratik Partisi oyların %30'nu (72 sandalye) alarak ikinci, Hırvat Demokratik Birliği ise oyların %16'sını (44 sandalye) alarak üçüncü oldu. Seçimlerin sonucunda bu üç partiden oluşan bir koalisyon hükümeti kuruldu. Üç etnik grubu temsil eden bir Başkanlık Kurulu oluşturuldu ve başına Aliya İzzetbegović geçti.

Bu noktada her üç etnik grup ve onları temsil eden partiler Bosna'nın gelecekteki düzeni ve statüsü hakkındaki farklı tasarımlarını hayata geçirmeye çalıştılar. Halkının iradesini ortaya çıkarmak ve anlaşmazlığa bir son vermek amacıyla (Badinter Komisyonu'nun teklifi üzerine) bir bağımsızlık referandumunun düzenlenmesi karara bağlandı. Yalnız sorun şuydu; ağırlığıyla son ve değiştirilemez sonucunu belirleyecek bir devletin olmazsa olmazı olan “kurucu unsur” Bosna'da mevcut değildi. Üç etnik gruba dayalı bir ortamda çoğulcu demokrasi, çözüm olabileceğine dair ciddi şüpheler doğurdu.

Siyasi uzlaşmazlıkların bir sonucu olarak 29 Şubat-1 Mart'ta (1992) düzenlenen bağımsızlık referandumunu Sırp'lar boykot ettiler. Oylamada demokratik seçim kurallarının ağır ihlallerinin gerçekleşmesine rağmen uluslararası toplum %63,7 olumlu oyla sonuçlanmış referandum verilerini kabul etti.⁶² Mart'ın başında ise Boşnakların lideri İzzetbegović Amerikalıların desteği ile, öngörüsüz bir adım sayılabilecek⁶³ biçimde Bosna'nın bağımsızlığını ilan etti. İzzetbegović, “Slovenya ve Hırvatistan'ın birlikten ayrıldığı bir durumda, Bosna'yı Sırp'ların egemen olduğu bir devlette (Yugoslavya'da) görmeye tahammülü” olmadığı için seçimini ülkenin bağımsızlığından yana kullandı.⁶⁴

Sırp'lar referandum sonuçlarını tanımadılar. Radovan Karadžić'in deyişi ile “Sırp'lar, Hırvatlar ve Müslümanlar artık bir arada yaşayamaz. Nasıl Hırvatlar ile Boşnaklar, birleşik bir Yugoslavya'da yaşamak istememişlerse, biz de onların

⁶² İlhan Uzgel, *loc.cit.*, s. 51.

⁶³ Glenny, *op.cit.*, s. 507.

⁶⁴ Christopher Michael Bennett, “Bosnia and Herzegovina”, *Encyclopedia of Genocide and Crimes Against Humanity*, der. Shelton, Dinah L., Cilt 1 (A-H), Detroit, Thomson Gale, s. 127.

devletinden yaşamak istemiyoruz”⁶⁵ dediler ve bir hafta içinde kendi aralarında referandum düzenleyip Yugoslavya’ya katılma kararını aldılar. Her ne kadar üç etnik grubun liderleri (Aliji İzzetbegović, Radovan Karadzic ve Mate Boban) uzlaşmaya yönelik adımlar attıysalar da,⁶⁶ sosyalist dönemde pek ifade edilemeyen milliyetçilik duyguları üstün çıktı.

Ekim 1992’de Bosna Hersek parlamentosu, 133 (toplam 240) milletvekili katılımıyla bağımsızlık kararını onayladı. Sırp Demokratik Parti (SDS) milletvekilleri oylamaya katılmayıp, 9 gün sonra kendi parlamentolarını kurdular ve kısa bir süre sonra Bosna Hersek Sırp Cumhuriyetin bağımsızlığını ilan ettiler. Bosnalı Hırvatların da (Temmuz 1992’de) “Hersek Bosna Cumhuriyeti” ilan etmeleri üzerine, her üç “etnik” grup arasında uzlaşmanın kolay olmayacağı ve yakında yıkıcı bir iç savaşın çıkabileceği şüpheleri pekişti.

1992 yılının ilkbaharında, “suni” bir devlet olan Bosna Hersek’i bölüp paylaşma planları ile Miloseviç ve Tudjman bir araya geldilerse de bu görüşmelerden bir sonuç çıkmadı. Sorunun çözümüne doğru atılan bütün adımlar da yeterli olmadı. İlkbaharın sonundan itibaren çatışmalar yoğun bir hal aldı ve kısa bir süre sonra bir iç savaşa dönüşmekte gecikmedi.

Nisanın başında AT, Bosna Hersek’i bağımsız bir devlet olarak tanıdı, bir ay sonra ise Bosna BM üyeliğine kabul edildi. Bosna’nın koptuğu “eski” Yugoslavya ise uluslararası baskı karşısında Bosna’nın bağımsızlığını kabul etmek zorunda kaldı. Belgrat yönetimi, bir süre sonra Sırbistan ve Karadağ’dan oluşan, Yugoslavya Federal Cumhuriyetini kurduğunu açıkladı. Buna karşılık Bosna Hersek yönetimi ise, topraklarında bulunan federal orduya ait birliklerin “işgalci” (Yeni Yugoslavya’nın ilan edilmesi ve Bosna’nın ayrı bir devlet olarak tanınması ile Bosna’daki federal birliklerin statüsünün yasallığının sorgulanır hale gelmesi doğaldır) konumuna düştüğü ve derhal çekilmesi gerektiği talebinde bulundu. Nitekim aynı ayın içerisinde Belgrat yönetimi orduyu çekmeye başladı. Aynı zamanda, Belgrat bundan sonraki çatışmalardan sorumlu olmadığı açıklamasını

⁶⁵ Barışa Çağrı, op.cit., s. 47.

⁶⁶ İsmail Soysal ve Şule Kut, 1997, **Dağılan Yugoslavya ve Bosna Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler 1990-1996**, İstanbul, ISIS, 1997, s.17.

yaptı. Yanız ileride anlaşıcağı üzere, Belgrat Bosnalı Sırlara hem asker hem de silah, yakıt ve lojistik destek sağlamıştır.⁶⁷

Bosna'nın Avrupa Topluluğu devletleri tarafından tanınmasından sonra etnik topluluklar arasında çarpışmalar meydana geldi. Uluslararası topluluk bu çatışmaların daha ilk gününden Sırp tarafını sorumlu tutmaya başladı.⁶⁸

b. Rus Bakış Açısıyla Savaşın Nedenleri

Balkan ülkeleri arasındaki sınırlar bölge ülkeleri arasındaki anlaşmazlıkların temelini oluşturmaktadır. Bunun sebebi tarihteki büyük güçlerin bölgeye yönelik politikalarında saklıdır. Doğu Sorunu çözümünün bir parçası olan Güney Doğu Avrupa ülkelerinin kurulması, büyük güçlerin direkt ve aktif rol alması ile gerçekleştiriliyordu. Şüphe götürmez bir gerçek de sınırların tespitinde etnik kıstasın etkin rol oynamadığıdır. Balkan Yarımadasında XIX. yüzyıl süresince devam eden “bağımsızlaşma” sürecini, Rusya, Avusturya-Macaristan, Fransa ve Büyük Britanya'nın kendi çıkarlarını gözetme ve bölge dengelerini kendi lehine çevirme politikaları ile bağdaştırmak mümkündür. Durum böyle olunca, bölge ülkeleri arasındaki sınırlar da yerel siyasi dengelere uygun olmayıp, dış güçlerin denge arayışlarının bir sonucu olarak düzenlenmişlerdir.⁶⁹

Rus bakış açısına göre Bosna Hersek söz ettiğimiz sürecin bir parçası olup, aynı zamanda birçok açıdan farklılık arz etmektedir. Aslında Bosna Hersek, Sırp ve Hırvatların “birbirine girmelerini” önlemek amacıyla, Tito tarafından ayrı bir federe birim olarak kuruldu. Etnik olarak Sırlardan pek ayrı olmayan Boşnaklar, dini olarak Müslüman'dırlar ve “ilk kez eski Yugoslavya'da ayrı bir ulus olarak resmen tanındılar”.⁷⁰ Nikolay Çuksin'e göre, Tito tarihte bir ilk gerçekleştirerek, milliyet kavramını dini ayrıma bağladı.⁷¹

⁶⁷ “The Desintegration of Sosiallist Yugoslavia and the Agression to Bosnia and Herzegovina.” <www.kosovo.net/who.html> (22.01.2006).

⁶⁸ Botyanovskii, *op.cit.*, s. 127.

⁶⁹ A.J.P. Taylor'a göre, Büyük Doğu Krizini çözmek için toplanan Berlin Kongresi'nin en büyük iki başarısı gelecekteki bir felaketinin tohumlarını taşıyan Makedonya ve Bosna olmuştur, Misha Glenny, *Balkanlar: 1804–1999 Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler*, İstanbul, Sabah Kitapları, 2000, s. 505.

⁷⁰ Uzgel, *op.cit.*, 2002, s. 118.

⁷¹ Peki, ya Müslüman olmayan, ateist olan Boşnakların milliyeti nedir? Örneğin yapılan bazı araştırmalara göre Bosna Hersek Müslümanlarının sadece % 37'si kendisini dindar olarak görmekteydi. “Kosovo and Metohia: Clash of Nations or Clash of Civilizations.” <www.kosovo.com/history/kosovo_chronicles/kc_part3.html> (15.12.2005).

Self determinasyon kavramı egemenliğin (ya da siyasi iradenin) hükümete değil halka ait olduğunu beyan eder.⁷² Devletin oluşumu için gerekli unsurların ne olduğu ve self determinasyon hakkını kullanmak isteyen toplulukların ne gibi özelliklere sahip olmaları gerektiği konusunda siyasi, hukuki ve akademik çevrelerde bir ortak görüşe varılmış değildir.

1991'de Avrupa devletlerinin ortak tavrını belirleyen “Yugoslavya Hakkındaki Deklarasyon” kabul edildi. Bu belge Yugoslavya Cumhuriyetlerin ayrı bir devlet olmaları için ortaya şu kriterleri koyuyordu: BM Anlaşmasına saygı göstermek, etnik ve azınlık grupların haklarının korunmasında güvenceler vermek, silahsızlanma ve nükleer silahların üretilmeyeceğine dair teminatların verilmesi, uluslararası sınırların dokunulmazlığına saygı göstermek, devletlerin bölünmesinden kaynaklanan olası sorunların barış içinde çözüme kavuşması yönünde çaba harcamak.

Uluslararası toplum Slovenya, Hırvatistan ve Bosna Hersek’i mevcut idari sınırlarıyla tanıdı. (Bosna Hersek’i AT ve ABD 6 Nisan’da tanıdılar). Bunu da self determinasyon hakkının kullanılmasına ve Yugoslav Anayasasında ayrılma hakkının var olduğuna işaret ederek gerçekleştirdi. Başka bir deyişle, yukarıda sözü geçen Badinter Komisyonu’nun kararları Yugoslavya’nın toprak bütünlüğü ilkesinin meşruiyetini, Yugoslavya’nın “çözülüş sürecine girmesi” tespitini yaparak, yadsıdı ve “demokratik yönetim biçiminin gereklerinden birisi olan yönetilenin ayrılma hakkını” teyit etmiş oldu.⁷³ Bunun üzerine yeni oluşmuş devletler içinde, kendini azınlık olarak bulan Sırlar, self determinasyon hakkını kullanabileceklerini savundular. BM Ana Sözleşmesi’nde ve Helsinki Nihai Senedi’nde yer alan self determinasyon hakkı⁷⁴ Yugoslavya halkaları/azınlıkları için uygulanabilir miydi? Ne var ki, uluslararası hukuk söz ettiğimiz hakkın yalnızca o ülke anayasasında belirtilmiş olan cumhuriyet düzeyindeki idari birimleri tarafından kullanabileceğini kabul etti. Buna karşılık, özellikle Rus milliyetçilerinin sık sık başvurduğu bir argüman: Bosna federe cumhuriyetinde çoğunluk oluşturmayan ve “*etnik olarak Sırlardan ayrı*

⁷² Funda Keskin, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları: 20, Ankara, Mayıs 1998 s. 115.

⁷³ Michael Freeman, “The Right to Self-Determination in International Politics: Six Theories in Search of a Policy”, **Review of International Studies (Belgrad)**, Sayı 25 (1999), s. 335-370.

⁷⁴ **1945 Birleşmiş Milletler Antlaşması**, Bölüm 1, Amaçlar ve İlkeler, Madde 1/2, 55; **Helsinki Nihai Senedi**, Madde 8.

olmayan” Boşnak halkın bütün Bosna topraklarını kapsayacak şekilde nasıl bir ayrılma anlamında self determinasyon hakkına sahip olabileceği ile ilgiliydi.⁷⁵

Şuna açıklık getirmemizde yarar vardır. Birçoğunun iddia ettiğinin aksine bu bir din savaşı değildi.⁷⁶ Aynı şekilde Batı kamuoyunda bilindiği gibi, savaşın ana nedeni “Büyük Sırbistan Projesi” de değildi. Olaylar daha yakından irdelendiğinde, ihtilafların esas nedeninin Yugoslavya’nın mozaik etnik dağılımı ve buna bağlı olarak yeni bağımsızlığı kazanan cumhuriyetlerdeki azınlıkların, self determinasyon hakkını kullanmaya hakları olup olmadığı olduğu görülür. Batı siyasi literatüründe Bosna savaşı toprak için başlatılan ve sürdürülen bir savaş olarak sunulmaktadır. Bu tür yaklaşımlar doğru olmakla birlikte, bilinçli ya da bilinçsiz önemli bir hususun gözden kaçırıldığını vurgulamak gerekir. Savaşa neden olan topraklarda, yüzyıllardır yaşayan halkların “bir günün sabahında” kendilerini bambaşka bir devlet içinde bulmaları, çoğunlukla göz ardı edilen bir “ihtilaf nedenidir.”

Badinter Komisyonu 11 Ocak 1992 tarihli, 2 No’lu Görüşü’nde yeni tanınan cumhuriyetlerdeki Sırp azınlıklarının, uluslararası düzlemde kabul görmüş azınlık haklarından faydalanması gerektiğini vurgulayarak, ayrılma anlamında self determinasyon hakkını kullanamayacaklarını belirtmiştir.⁷⁷ Bunun yanında, daha 1991 yılında Lahey Yugoslavya Konferansı’nda ortaya atılan ve geniş kabul görmüş bir fikir olan, eski Yugoslavya’nın belli coğrafyalarında (Krajina, Kosova) çoğunluk oluşturan azınlıklar için çok geniş bir özerkliği öngören “özel bir statü” verilmesinin üzerinde çok fazla durulmamıştır.⁷⁸

Uluslararası Toplum Yugoslavya’nın “dağılma sürecine girdiği” tespitini yaparak, federe birimlerin çoğunluğunun istekleri doğrultusunda ve belli başlı kriterlerin yerine getirilmesi karşılığında cumhuriyetleri tanıyabileceğini ortaya koydu. RF ise kuzey cumhuriyetleri ve Bosna Hersek’i tanıyarak, Badinter Komisyonu’nun aldığı kararların hukuksallığını onaylamış oldu. Yalnız devam eden gelişmelerde, savaş başlamadan önceki aylarda, Bosna devletinin de bir “çözülme

⁷⁵ Natalia A.Naroçnitskaya, “Noviy Peredel Mira na Poroge III Tısayeçetiya, Geopolitiçeskiy i İstoriosofskiye Aspekt.”

<<http://www.tuad.nsk.ru/~history/Author/Russ/N/NarocinskaaNA/peredel.htm>>, (06.03.2006).

⁷⁶ Ramet, *op.cit.*, s. 81.

⁷⁷ Daniel Kofman, “Secession, Law, and Rights: The Case of the Former Yugoslavia”, **Human Rights Review**, (Ocak-Mart 2000), s. 9-25.

⁷⁸ Evangelos Kofos, “The Two-Headed ”Albanian Question”: Reflections on the Kosovo Dispute and the Albanians of FYROM”, Thanos Veremis, ve Evangelos Kofos, der., **Kosovo: Avoiding Another Balkan War**, Athens, ELIAMEP, 1998, s. 43-98.

sürecine girdiği tespiti yapıldı”.⁷⁹ Resmi olarak Rusya'nın Bosna Hersek'i tanınmasına rağmen, Yugoslavya hakkındaki “dağılma sürecine girdiği” yönündeki durum tespiti “suni” bir oluşum olan Bosna devleti için de kullanılabilir tezleri, Rus kamuoyunda ve siyasi çevrelerde sıkça başvurulmuş bir argüman halini aldı.

Rus analizcileri bu durumda self determinasyon hakkının kullanılmasının farklı şekillerde yorumlanabileceğini savunmaktaydılar. Boşnaklar yada Bosnalı Müslümanlar hiç bir zaman Bosna cumhuriyetinin çoğunluğunu oluşturmadılar. Söz ettiğimiz *hak* milli temellere dayanıyorsa, Bosna'da “en büyük azınlık” olan Boşnak ulusunun “bütün devletin” bağımsızlığını isteme hakkının olup olmadığı Rus araştırmacılarca farklı şekillerde dile getirildi.⁸⁰ Bu konuda çok yaygın olan bir görüş de Boşnakların “çok etnikli bir devlet kurma heveslerinin garipliğini” ortaya koymaktaydı. Bu görüş çok etnikli bir devlet olan Yugoslavya'dan ayrılıp da onun mikro-biçiminin kurulması ancak “biz sizin devletinizde azınlık olacağımıza, siz bizim devletimizde azınlık olun” mantığıyla açıklanabileceğini ileri sürmekteydi.⁸¹

Horst Hannum'a göre, self determinasyon kavramı, tarihi toprak kavgaların çözümü ya da muğlak egemenlik ilkeleriyle değil, öncelikle ve öncelikle insanların seçimiyle bağdaştırılmalıdır. Böyle bir yaklaşım, yani kendi kaderini tayin hakkını öncelikle insanların iradesiyle ilişkilendirdiğimiz zaman idari ya da “federal birim” sınırların “dokunulmazlığı ilkesine saygı göstermemiz için bir sebep kalmayacağını” savunmaktadır.⁸² Yine Hannum'a göre, çözülmeye doğru giden bir ülkede iç sınırların değiştirilebileceğinin kabul edilmesi, aslında bu devletin dağılmasında ortaya çıkacak devletlerin tanınması için bir nevi zorunlu önkoşulu oluşturulabilir.

Eski Yugoslavya cumhuriyetleri arasında mevcut olan idari sınırlar, her yerde ulusal/etnik sınır ilkesini yerine getirmiyorlardı. Durum böyle olunca sorunun bütün çözüm girişimleri uluslararası norm ve faktörlerin belirlediği yönündeydi. Bu yöntem, Sınırların Zor Kullanılarak Değişmeyeceğine Dair Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı İlkeleri ve BM hukukunu temel aldı. Yani, kriz Federe birimler

⁷⁹ Tatyana Evmenova, “ Samoopredelenie Naroda kak Fenomen Politiki i Prava.”, **Beloruskiy Jurnal Mezhdunarodnogo Prava i Mezhdunarodnih Otnoşeniy**, Sayı 1 (2001), <http://www.portalus.ru/modules/politics/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1096450802&archive=&start_from=&ucat=3&category=3>, (04.02.2006).

⁸⁰ Valeriy Lebedev, “Sotvoreniye Stran i Narodov”, <<http://www.lebed.com/1997/art62.htm>> (21.04.2006).

⁸¹ **Ibid.**

⁸² Hurst Hannum, “The Specter of Secession, Responding to Claims for Ethnic Self-Determination”, **Foreign Affairs**, Cilt. 77, Sayı 2 (Mart-Nisan 1998), s. 17.

arasındaki sınırların koruması ile çözüme kavuşabilir düşüncesi uluslararası toplum açısından sorgulanamaz bir gerçek olarak kabul edildi. Hâlbuki daha 1989'da Yugoslavya'nın dağılmasını öngörüp, "Federasyon dağılacaksa, sınırları oturup müzakere etmemiz gerekecek" diyen Miloseviç'ti. Bosna Savaşı başlamadan önce Miloseviç'in sorunu diplomatik yolla çözme ve Bosna "devletin kurucu unsuru" olan Sırların da self determinasyon hakkını kullanarak ana vataniyle birleşme arzularına cevap olabilecek girişimleri sonuç bulmadı.

Yukarıda bahsedildiği gibi Bosna, etnik grupların dağılımı ve oranları itibariyle çok özgün bir örnek teşkil etmekteydi. Birincisi, etnik grupların iç içe geçip yaşamaları/kaynaşmaları Bosna toprakların olası barışçıl bir taksimi önünde büyük bir engel oluşturmaktaydı. İkincisi de sayıca diğer etnik gruplardan fazla olan Bosnalı Müslümanlar bu tür bir çözümü baştan beri kabul etmeyeceklerini beyan etmişlerdi. Üçüncüsü de Hannum'un önerdiği yöntemin bölge ve bölge dışı benzeri oluşumlar için "örnek teşkil edeceği kaygısıyla", uluslararası toplum tarafından kabul görmesi olasılığı çok düşüktü. Bütün bunları göz önünde bulundurarak Uluslararası Toplum, Yugoslavya Federasyonu Anayasası'ndaki ayrılma hakkını vurgulayarak "gönüllü bir birlik" olduğu ve yalnız federe birimlerin self determinasyon hakkını kullanabilecekleri yönünde karar aldı. Başka bir deyişle, "birinci ayrılma talepleri" (federe birimlerin federasyondan çıkma isteği) ile "ikinci ayrılma talepleri" (azınlık durumuna düşen Sırp azınlığın talebi) arasında bir benzerliğin olmadığı tespit yapıldı ve Yugoslavya durumuna *ad hoc* bir norm biçiminde uygulandı.⁸³ Böylece uluslararası normlar, deyim yerinde ise, Bosna'da yaşayan Sırları "illegal bir yolla ayrılmaya" itivermiş oldu.⁸⁴

Bütün söylenenlerin ışığında şöyle bir tespit yapmak mümkündür: Bosna'daki savaşın ana nedeni "Büyük Sırbistan Projesi" ya da Sırların Miloseviç liderliğinde "vahşet saçan katliamları" değildir. Katliamlar, soykırımlar, etnik temizlikler, insanlık dışı muameleler her iki/üç tarafça da yapılmıştır. Sırp milliyetçiliğinin, kurulan ve tanınmamış oluşumları ("cumhuriyetleri") beslediği de inkâr edilemeyecek bir gerçektir. Asıl doğrulanmaya çalışılan savın Sırp milliyetçiliğinin *tek başına* hiçbir şekilde sorumlu tutulamayacağıdır. Rus bakış

⁸³ Kofman, *op.cit.*, s. 24.

⁸⁴ Veniamin Karakostanoglou, "The Right to Self-Determination and the Case of Yugoslavia", *Balkan Studies*, Cilt. 32, Sayı 2 (1991), s. 359.

açısına göre böyle bir yaklaşım, savaşın nedenlerine “farklı ışık tutar” niteliktedir. Örneğin Hırvatistan'ın da kendi “Büyük Proje”sinin olduğu ortaya çıkacaktır. Irkçı tutumuyla bilinen Hırvatistan, Tudjman⁸⁵ “liderliğinde” Bosna'da savaşan ve aşırı sağcı olan Hırvatistan Haklar Partisinin: *Drina Nehrine kadar Hırvatistan (Hrvatska – sve do Drina)* görüşünü savunuyordu.⁸⁶ Sırpın ve Hırvatların milliyetçiliğe sarılmalarının yanında İzzetbegoviç'in radikal dinci söylemleri Sırlarda, Bosna'da olası bir İslami devletin kurulması ile ilgili büyük kuşkular doğurdu. Savaşın ana nedenlerinden ilki Yugoslavya'nın etnik yapısıdır ve buna bağlı olarak, ulus/halkların hiç birisinin başka bir devlet içinde azınlık durumuna düşmeme mücadelesidir.

c. Rus- Sırp Dayanışması: Bir Yanılsama

Bosna Hersek Savaşı'nın başında Rusların bazı konularda Sırlara destek çıkmaları, uluslararası siyasi çevrelerde ve dünya kamuoyunda yalın Rus-Sırp dayanışması olarak kabul edildi. Burada dikkat edilmesi gereken husus, Rusya'nın tarihi ve kültürel yakınlığından kaynaklanan Sırbistan'la olan özel ilişkisi değil, bu ilişkinin Rusya'nın krizlere yönelik politikasını etkileyip etkilemediğidir. Gerçeği söylemek gerekirse, Rusya'nın krizler boyunca Sırbistan'a bazı durumlarda arka çıkmasının, dünya kamuoyunda epeyce işlenen özel Slav dayanışmasıyla açıklanması mümkün değildir. Dine, dile, etnik akrabalığına dayandırılmaya çalışılan bu tez, bir yanılsamadan ibarettir. Bunu daha iyi anlamamız için tarihteki bazı örneklerle bakmamız yararlı olacaktır.

Rus Sırp ilişkilerinin tümüne ayrıntılı bir şekilde bakacak olursak pan-Slavik düşüncelerin her iki halkın da tarihte odaklandıkları düşünce akımı olmadığı görülür. Rusya için Panslavizm bir dış politika aracı olarak kullanılmışken, Sırlar için bu düşünce akımı öncelikle Osmanlı egemenliğinden bir kurtuluş mücadelesi süreci olarak algılanmıştır. Yine önemli bir nokta, geçmişe baktığımızda son 200 yıllık zamanda Sırlarla Rusların 20 yıldan az bir süre “müttefik” olabildikleridir. Yukarıda da söz edildiği gibi, Rusya'nın Balkanlara müdahalesinin temel nedeni öncelikle –stratejiktir. Bu strateji, boğazları kontrol etme arzusundan başka,

⁸⁵ Glenny, *op.cit.*, s. 513.

⁸⁶ Sırbistan sınırına kadar ve bütün Bosna topraklarını içine alacak şekilde bir Hırvatistan.

Balkanlar bölgesine Almanya ve Avusturya-Macaristan gibi güçlerin bölgede etki sahibi olmasını önlemektir. Ve büyük güçler arasında bu mücadelede Sırbistan, Rusya için bir piyon/maşa olarak defalarca kullanıldı. 1878 yılında gerçekleştirilen San Stefanos Anlaşması'na göre Sırbistan bağımsızlığı kazandıysa da, Balkanlardaki ebedi rakibi (Rusya'nın o dönemki müttefiki) Bulgaristan'ın da bazı bağımsızlık haklarını elde etmesi ve kuzeyde Bosna-Hersek diye bir siyasi oluşumun kurulması Sırbistan için “hoş olmayan” gelişmeler olarak değerlendirilmelidir. Kuşkusuz bu gelişmelerin çoğu Rusya'nın direkt katılımıyla gerçekleşmiştir.

İkinci Balkan Savaşı süresince Rusya, Sırbistan'ın yanında değil, Bulgaristan'ın yanında yer aldı. 1914'te Rusya Sırbistan'ı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı desteklemesine rağmen, Ekim İhtilali'nden sonra bu yakın ilişki kopma noktasına geldi. Öyle ki, iki dünya savaşı arasındaki dönemde SSCB ve Sırbistan/Yugoslavya Krallığı arasında diplomatik ilişki kurulmamıştır. II. Dünya Savaşı'nda Moskova, Sırp Draza Mihailovic liderliğindeki milliyetçileri desteklemedi, bunun yerine bir Hırvat olan Josip Broz Tito'nun başını çektiği komünistlerden yana olduğunu gösterdi.

Gördüğümüz üzere, Rusların, Sırp'ların yanında yer almaları geleneksel Slavlık dayanışma ve ortak bilinciyle açıklayan görüşler gerçeği yansıtmayan iddialardır. Şunu belirtmekte yarar var; XIX. yüzyıldan alınan Panslavizm düşüncesi “jeopolitik potansiyelini” tüketmiştir. Sovyet sonrasındaki dönemin ilk Dışişleri Bakanı Andrey Kozyrev, görevine başlar başlamaz Rusya'nın etnik ve dini yakınlığından ötürü Sırbistan'ın kayırmacı olması gerektiği tezini hemen reddetti.⁸⁷ Rus dış politikasında yenilikçiliği savunan Kozyrev, Rusya'nın Sırp yanlısı bir tutum takınması halinde, yeni açılmış olan RF'nin izole edilmesi tehlikesi ile karşı karşıya kalabileceği ve Batı'yla onarılan ilişkilerin tekrar bozulabileceği fikrini sık sık dile getirdi. Dışarıdaki sorunlara ek olarak, Rusya'nın Slavlık ve Ortodoksluk dayanışması üzerine kuracağı bir siyasetin, RF içerisindeki Müslüman nüfusuyla olan ilişkilere gerginlik getirebileceği görüşü Kozyrev'in o günlerde ileri sürdüğü bir diğer argümandı.⁸⁸

⁸⁷ Michael Andersen, “Russia and the Former Yugoslavia”, Mark Webber, **Russia and Europe: Conflict or Cooperation?**, Wiltshire, Antony Rowe Ltd, 2000, s. 183.

⁸⁸ **Nezavisimaya Gazeta**, 20 Ağustos 1992.

İleride de göreceğimiz gibi, Kremlin'in bazı durumlarda Sırlara arka çıkmasını (ya da böyle görünmesini), öncelikle öncü Batılı devletlerin, Rusya'nın tarihsel olarak etkili olduğu bir bölgede Rusya'yı dışlayıcı tarzda politikalar yürütmesine ve Rusya'nın onayı olmadığı halde güç kullanımına itirazı olarak yorumlarsak daha gerçekçi olur. İkinci ve daha çok Rus siyasi kaynaklarında yer alan bir görüş Batılı devletlerin ayrılıkçı cumhuriyetleri desteklemeleri ve Sırp karşıtı bir tutum içerisine girmeleri Rusya'nın daha Sırp yanlısı bir söyleme başvurusunun nedenini oluşturduğu yönündedir. Üçüncü neden, muhalif grupların hükümet üzerinde oluşturdukları yoğun baskılardır. Başka bir deyişle milliyetçi kesimlerin Sırp yanlısı ve Komünistlerin Batı karşıtı muhalif tutumları iktidarı daha Sırp yanlısı politikalar yürütmeye zorlamıştır. Dördüncü ve çok etkili olmayan ama Soğuk Savaş sonrasında Rusya ve Yugoslavya'nın durumlarını anlamamız açısından önemli bir diğer sebep de sosyalizm sonrası dönemde Rus ve Sırp halkının “kader birliğidir.” Sosyalist bir düzenden liberal demokrasiye geçiş sürecinde Sırp ve Ruslar aynı sorun ve çıkmazlarla karşı karşıya geldiler. Yeni dönemde çok benzer şartlar altında kalan bu iki devletin ve halkın bir çok benzerliği söz konusudur. Bunların bazıları şöyledir:

1 – Çok etnikli bu iki eski sosyalist devletin (SSCB ve YSFC) çözülmesiyle, ayrılan cumhuriyetlerde Rus karşıtı ve Sırp karşıtı duyguların baş göstermesi.

2 – Her iki eski devlette sosyalist rejimin bütün “günah” ve başarısızlıklarından bu iki milletin sorumlu tutulması.

3 - Bölünmelerden sonra dışarıda kendi etnik nüfusların kalması, (yaklaşık 25 milyon etnik Rus RF sınırları dışında kaldı, 2 milyon civarında Sırp Yugoslavya'nın diğer cumhuriyetlerinde dağınık olarak kaldı)

4 - Anavatanın dışında kalan Rus ve Sırların yükselen milliyetçilikle karşı karşıya kalmaları ve siyasi oluşumlar kurmaları (Baltık devletlerinde Rusların ayrımcı politikalara tabi tutulması, Hırvatistan'daki Sırlara özerklik verilmemesi, Sırların- Hırvatistan'da Krajina Cumhuriyeti, Bosna'da

Respublika Srpska kurmaları, Rusların- Moldova'da Transdniestr Cumhuriyeti kurmaları)

5 - Bir "misyon" görevini üstlenme tarihinde her iki halk arasında yaygın olan bir anlayıştır (Rusya'nın Slavların koruyuculuğunu, Sırbistan'ın da Balkan Slavların liderliğini üstlenmek, Ortodoks Hristiyanlığı savunmak gibi misyonlar)

6 - Kendisini Batı medeniyetten ayrı görmesi iki halkta da görülen bir özelliktir (NATO ve Batı karşıtlığı)

7 - Kendi devletleri içinde ayrılıkçı hareketlerin olması (Rusya'da Tataristan ve Çeçenya, Sırbistan'da Kosova)

1990'ların başında Moskova, bırakalım akraba devletlerin çıkarlarını savunmayı, kendi çıkarlarını koruyan bir dış politika oluşturmaktan bile aciz durumdaydı. Batılıların ortak Slav (Hırvat, Boşnak ve Sırlar arasındaki "kardeş" savaşı böyle bir savın basın düzleminden ileri gitmediğini kanıtladı) ve Ortodoks (Bosna Savaşı boyunca Romanya ve Bulgaristan politikaları bu etkenin geçerli olmadığını kanıtladılar)⁸⁹ değerlere dayanan kardeşlik dayanışması düşünceleri çok yanılttı. Bu tez Boris Yeltsin tarafından da çürütülüyor. Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin bunu, « ... Rus-Sırp ilişkilerini atfedilen özel bir "Slavik akrabalık" sorunu değildi.» şeklinde ifade ederek açıklamaktadır.⁹⁰

B. Savaşın 1992–94 Dönemi ve Rusya'nın Batı ile İşbirliği

a. Batılı Devletlerin "İhtilafların Günah Keçisi Sırlar" Tutumu

6 Nisan 1992 Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanıdı. Aynı gün Bosna Savaşı başladı ve yeni tanınan/oluşan cumhuriyetlerdeki Sırp azınlıklar yükselen Hırvat, Boşnak milliyetçiliğiyle karşı karşıya kaldılar. Bu durumu başarıyla kullanmayı bilen Miloseviç ise Bosna'nın bazı topraklarının kendi "öz" Sırp toprağı olduğunu iddia ederek, çatışmaları "ulusal dava" haline getirdi. Bosna'nın resmen tanınmasından sonra, uluslararası baskılara boyun eğen Miloseviç Mayıs 1992'de Yugoslav ordusunu Bosna'dan çekti. Buna

⁸⁹ Uzgel, *loc.cit.*, 2002, s. 155.

⁹⁰ Boris Yeltsin, *Geceyarısı Günlükleri*, çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s. 220.

rağmen, nerdeyse bütün savaş boyunca Bosnalı Sırp liderlerini büyük ölçüde denetim altında tuttu ve Sırlara her tür yardım sağladı.

27 Nisan 1992'de Sırbistan ve Karadağ Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ni (YFC) kurulduğu ilan edildi. Sırbistan yönetiminin kendisini eski Yugoslavya'nın varisi ilan edilmesini ve aynı adı devam ettirmesini talep etti, uluslararası ise topluluk tanımayı reddetti. 1992'de yazın başında 12 Avrupa Topluluğu ülkesinin Dışişleri Bakanları Belgrat'taki Büyükelçilerini çekecekleri konusunda ortak bir açıklama yaptılar. BM Güvenlik Konseyi ise 757 sayılı kararla Yugoslavya'nın bu adla üyeliği devam edemeyeceğini ve Sırbistan ve Karadağ'dan yeni bir isim alması gerektiğini bildirdi.⁹¹ Aynı zamanda Yugoslavya'nın AGİT üyeliği de askıya alındı. ABD ve birkaç Avrupa devletinin başını çektiği uluslararası topluluğun, “hukuksal” olmaktan çok siyasal olan bu tutumu,⁹² federasyondan ayrılan devletlerin tarafını tutup Yugoslav karşıtı bir tutum benimsediğini açıkça ortaya koymaktadır.⁹³ Olayların böyle bir yön almasında aslında “en büyük suç payının” Belgrat'ta olduğunu söylersek yanlış olmaz. Daha 1990'lardan itibaren, bütün Doğu Avrupa ülkeleri batı kurum ve örgütleri ile bütünleşmek/üye olmak için can atarken, Belgrat “akıntının” tersine hareket etmekteydi. Öyle ki Yugoslavya'nın NATO karşıtlığı dahi açık, göze çarpar bir nitelik taşıyordu.

Çatışmaların başladığı ilk günden itibaren, Hırvatistan olaylarında da olduğu gibi, dünya medyasında Sırların işledikleri insanlık suçlarını ve uyguladıkları şiddeti anlatan haberler patlak verdi. “Etnik temizlik”, “kamplar”, “Müslüman kadınlara sistematik tecavüz” vs ifadeler Sırların tanıtılmasının ayrılmaz bir unsuru haline geldi.⁹⁴ İleride de göreceğimiz gibi, Yugoslavya'nın dağılma sürecinde

⁹¹ Rosalyn Higgings, “The New United Nations and Former Yugoslavia”, **International Affairs**, Cilt. 69, Sayı 3 (Temmuz 1993), s. 479.

⁹² Uzgel, **op.cit.**, 2002, s. 160.

⁹³ Boris Yeltsin'in, Baba George Bush'la planlanan zirve öncesinde Washington'daki Rus Büyükelçisi Yeltsin'e ABD ve Batılı devletlere Yugoslavya konusunda karşı çıkılmamasını önemle tavsiye ediyordu. « ... very important not to oppose on this point the Western countries and the United States, where public opinion is strongly against Milosevic.», Robert H.Donaldson, Joseph L. Noguee, **The Foreign Policy of Russia, Changing Systems, Enduring Interests**, Armonk, M.E. Sharpe, 2002, s. 224.

⁹⁴ Yeşim Çaplı'nın “The Press and the International News Coverage: A Comparative Analysis of the Press Coverage of the War in Former Yugoslavia” adlı çalışmasında Bosna Hersek Savaşı'nda küresel (global) erişime sahip (örneğin *The Economist*, *Time* gibi) yayınların, global çapta yayınlarına, ünlerine ve itibarlarına rağmen, yayımlandıkları ülkenin politik görüşlerini sunmakta, kısacası “milli özellikleri taşımaktaydılar”. Başka bir deyişle, söz edilen çalışma dünya kamuoyunun oluşumunda başat rol oynayan basın ve görsel yayınların Yugoslavya olaylarını tasvir

yaşanacak bütün uzlaşmazlık ve ihtilafların sorumluluğu Sırlara yüklenecektir. Batılı devletler ya da yeni adlarıyla *uluslararası topluluk*⁹⁵ cumhuriyetlerdeki ayrılıkçılığa destek çıkacak ve açık Sırp karşıtı tutumu benimseyecektir.

Yugoslavya'daki ihtilafların diğer çarpıcı özelliklerden birisi, ABD'nin başı çektiği Batılı devletlerin, Belgrat'a karşı kullanılan her aracın meşrulaştırılması için değerler savaşı kavramına başvurmasıdır. Daha on beş sene öncesine kadar liberal demokrasi ve genel olarak Batı değerleri sistemi ciddi bir muhalefetle karşılanmaktaydı. Bugünün dünyasında durum değişmiş görünmektedir. Geçmişte muhalefet rolünü üstlenen devletler, bugün söz ettiğimiz değerlere karşı çıkanlara (Sırbistan gibi), ABD'yle işbirliği içerisinde savaşmaktadırlar. Bunun en açık örneği Bosna krizinde görüldü. Sırp/Sırbistan'ın yanında yer almak artık ABD'ye karşı değil, ABD'nin önderlik ettiği ve tüm dünyada kabul gören değerlere karşı gelmek anlamına geliyor ki, RF dahil hiçbir devlet böyle bir politika izlemenin getireceği riski göze alamadı.⁹⁶

b. Savaş ve Uluslararası Toplum

Başlayan çarpışmalara karşılık, BM Güvenlik Konseyi 743 Numaralı Kararıyla, barışı koruma misyonu UNPROFOR'un (*United Nations Protection Force*) oluşturulmasına ve eski YSFC'deki çatışma bölgelerinde görevlendirilmesine karar verdi. 1992 yılının yazın başında Hırvatistan ve Bosna Hersek arasında imzalanan askeri işbirliği anlaşması ile Boşnak ve Hırvatlar, Sırlara karşı tek cephe aldılar. Sırpların ilerlemesini durdurmalarına rağmen, bu ittifak uzun sürmemiş ve aşırı milliyetçi Hırvat lider Mate Boban tarafından Hersek-Bosna Hırvat Cumhuriyeti'nin ilanı ile sona ermiştir. 3 Temmuz 1992'de ilan edilen bu cumhuriyet, bu sefer üç etnik-dini grubun aralarında birbirine karşı savaşmaya başladığı anlamına gelmekte idi. Devam eden gelişmelerde Hırvatistan bölgeye sayıları 35.000'e⁹⁷ ulaşan Hırvat ordusunu soktu. 787 sayılı kararıyla Güvenlik konseyi Hırvatistan

ederken kendi devletlerin siyasi görüşlerine geniş yer vermekte, konuyla ilgili duruşlarında kendi hükümetlerinden çok farklı bir görüş sergilememekte idiler, Yeşim Çaplı, "The Press and the International News Coverage: A Comparative Analysis of the Press Coverage of the War in Former Yugoslavia", (basılmamış yüksek lisans tezi, METU, The Department of Political Science and Public Administration), Ankara, 1996, s. 98-103.

⁹⁵ Misha Glenny'nin tabiri, Glenny, *op.cit.*, s. 506.

⁹⁶ Abdulkadir Baharçipek, "Kosova Krizi ve ABD'nin Yükselişi: Muhtaç Süpergüç", *Avrasya Etüdleri*, Ankara, 17, (İlbarhar-Yaz 2000), s. 123.

⁹⁷ Çuksin, *op.cit.*, s. 138.

ordusunun çekilmesini istedi. Hırvatistan buna uymadı. BM ve uluslararası topluluk buna sessiz kaldı.⁹⁸

1992 yılı Mayıs ayında Bosna'nın başkenti Saraybosna'daki pazaryerine top mermileri saldırısı yapıldı. 20 kişinin öldüğü ve birçok kişinin yaralandığı bu saldırının sorumluluğu Sırlara yüklendi ve ardından AT, sonradan da BM, GK'nin kararıyla Yugoslavya'ya yönelik (№ 757, 30 Mayıs 1992) ekonomik ve ticari ambargo şeklinde yaptırımlara başladı. Bu ambargo uygulamaları sonradan göreceğimiz gibi Yunanistan, Romanya ve Rusya tarafından, petrol, silah ve yiyecek ihraç edilerek, delinecektir.

İzzetbegović Haziran 1992'de yayınladığı bildiride ülkenin etnik yapıya göre bölünmesini asla kabul etmeyeceklerini açıkladı. Çatışmalar alevlendikçe, Ağustos 1992'den itibaren Bosna, gönüllü Müslüman birliklerinin akınına uğramaya başladı.⁹⁹ İran, Afganistan, Pakistan ve bazı Arap ülkelerinden gelen bu mücahit gruplar, 1993 yılından itibaren başarılar kazanmaya başlayan Boşnak birliklerin ön safhalarında savaşmaktaydılar.¹⁰⁰ İslami örgütlerle bağlantıları olan bu grupların büyüklüğü, bazen 5.000- 6.000'e kadar ulaşmakta idi. Başta İran olmak üzere pek çok İslam ülkesinden bölgeye düzenli olarak silah sevkiyatı yapılmıştır.¹⁰¹

Savaşın yoğunlaşması ve toplama kampları, kadınlara sistematik tecavüz ve ciddi boyutlara ulaşan göç dalgaları¹⁰² haberleri ile sarsılan dünya kamuoyu karşısında sorunun çözümüne yönelik olarak yürütülen çalışmalar da hız kazanmıştır. 26–28 Ağustos (1992) tarihlerinde Londra'da, Eski Yugoslavya Üzerine Uluslararası Konferans adıyla bir konferans düzenlendi. Konferansta AT ve BM'nin çözüm girişimlerinde ortak hareket etmesi karara bağlandı ve AT'nin temsilcisi olarak

⁹⁸ Aleksey Skvortsov, (2001), "Kosovo i Metohiya: Mojno li Zashishyat' Prava Čeloveka Posredstvom Nasiliya?" <www.hrono.ru/libris/kosovo44.html> (03.04.2006), s. 8.

⁹⁹ Nadia Alexandrova-Arbatova, "The Balkans Test for Russia", der. Vladimir Baranovsky, **Russia and Europe The emerging Security Agenda**, Oxford, Oxford University Press, 1997. s. 406, United States Information Service, Moscow, **News Bulletin**, ERF508 (6 Mar. 1994), p. 8.

¹⁰⁰ Selen Özcan, "İslam, İslam Devletleri ve Yugoslavya Federasyonunun Dağılma Süreci", (basılmamış yüksek lisans tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslar arası İlişkiler Anabilim Dalı), Ankara, 2002, s. 123.

¹⁰¹ "Iran's European Springboard?", <http://www.suc.org/politics/civil_war/iran_springboard.html> (03.04.2006), "Some Call It Peace, Waiting for War in the Balkans." <<http://www.suc.org/politics/kosovo/papers/Bodansky.html>> (03.04.2006).

¹⁰² 14 Aralık 1992 tarihli BM Mülteciler Yüksek Komiserliği raporuna göre savaş 3.650.000 insanı yerlerini bırakıp, göç etmek zorunda bırakmıştır, "How the War Started." <www.cco.caltech.edu/-bosnia/doc/start.html> (19.05.2006).

arabuluculuk yapmak üzere Lord Owen atandı. Bu konferansı, BM Güvenlik Konseyi'nin bir dizi kararı izledi.

1992 sonbaharın sonuna gelindiğinde Bosna'nın % 70'i Sırların eline geçmişti. Bu noktadan sonra, Sırlar amaçlarına ulaşmak için daha çok siyasi araçları kullanmaya çalıştılar. 1993 baharında geliştirilen Vance-Owen Planı Bosna'yı on kantona bölüyor, esnek bir konfederasyon öngörüyordu. Her bir kanton yasama, yürütme, yargı ve polis gücü konularında tam yetkili kılınırken, devlet başkanlığı üç topluluğun temsilcilerinden oluşan bir kurum olarak belirleniyordu. Toprak bölüşümü açısından toprakların % 25'i Hırvatlara, % 29'i Boşnaklara ve kalan % 42'li bir bölüm ise Sırlara bırakılmaktaydı. Avrupalılar, Bosna Hırvatları, Tudjman ve Miloseviç planı desteklediler. Plana karşı çıkanlar Amerikalılar, Bosna hükümeti ve Bosna Sırlarıydı. Uluslararası camianın yoğun baskıları sonucunda Bosna Hersek yönetimi ve Bosnalı Sırlar tarafından imzalanan anlaşma, Bosna Hersek Sırp Parlamentosu tarafından reddedilmiştir.

Yazın ortasında Cenevre'de başlayan yeni barış girişimi sonucunda doğan plana göre Sırp, Hırvat ve Boşnak üç cumhuriyetten oluşan esnek bir konfederasyon kuruluyor, topraklarının %53'ü Sırlara, %30'u Boşnaklara, %17'si ise Hırvatlara bırakılıyordu. Planı Bosna Hersek Parlamentosu, görüşmelere devam etmek koşuluyla reddetmiştir. Boşnak parlamentosunda Cenevre planının kabul edilmemesinin ardından çatışmalar şiddetlenmiş, özellikle Sırp operasyonları yoğun bir hal almıştı.

6 Şubat 1994 yılında Saraybosna'daki pazaryerine havan saldırısı düzenlendi. Saldırısı, “genel tahmine göre”¹⁰³ Sırlar gerçekleştirdi. Şu bir gerçek ki, 69 kişinin ölümüyle ve 200'den fazla kişinin yaralanması ile sonuçlanan bu saldırıyı, zaten uluslararası toplumun yoğun baskısı altında olan ve Belgrad'tan bile beklenen desteği sağlayamayan Sırların yapması güç gibi görünmektedir.¹⁰⁴ Yani başka bir deyişle, bu tür bir saldırının, şu ana kadar zaten deskredite olan Sırlara kazandıracak hiçbir şeyi yoktu. Buna rağmen uluslararası topluluk Sırlara

¹⁰³ “Though both sides denied responsibility, the *general assumption* was that the Serbs had committed the atrocity”, Donaldson, **op.cit.**, s. 236.

¹⁰⁴ Fransa Cumhurbaşkanı F. Mitterand'a göre bu patlamayı Müslümanlar gerçekleştirdiler, Skvortsov, **op.cit.**, s. 15.

“yüklendi”. NATO Sırlara kesin uyarı vererek ağır silahları Saraybosna şehir merkezinden 20 km öteye çekmelerini söyledi.

c. Rusya'nın Çözüm Girişimleri, Sırlarla Temasları

Kendi dış politikasını yeniden biçimlendirmeye çalışan Rusya'nın Bosna sorununun ilk çıktığı sıralarda Batıyla birlikte hareket ettiğini, Balkanlara yönelik dış politikasını uluslararası politikanın “hatları içinde” belirlediğini görmekteyiz.¹⁰⁵ Bu birkaç nedenle açıklanabilir. Birincisi, rejimin değişmesiyle dış politikada, yukarıda da söz edildiği gibi, büyük dönüşümler yaşandı. İkincisi, sosyalist ekonomiden kapitalist ekonomiye geçişi sürecinde Batı desteğine duyulan “yaşamsal” ihtiyacı. Üçüncüsü, Rusya'nın Avrupa güvenlik şemsiyesi içinde yer alma ve “demokratik medeniyete” katılma arzusu Rusya'nın Batı'nın yanında yer almasını “zorunlu kıldı”.

Rusya, Bosna Hersek'i 28 Nisan 1992'de tanıdı. Aynı yıl ilkbaharın sonuna doğru, çatışmaların yoğun hal aldığı bir zamanda Rusya çatışan taraflara aynı uzaklıkta durmaya özen göstererek, sorunun çözümüne yönelik pek gerçekçi ve sistematik olmayan atılımlarda bulunmaya başladı. Örneğin, Mayıs 1992'de Andrey Kozyrev'in, çatışan tarafları ziyaret ederek gerçekleştirdiği arabuluculuk girişimi sonuçsuz kaldı.

Rusya, Bosna'yı tanımasından sonra bölgeye yönelik en radikal sayılabilecek adımı BM GK'nin Yugoslavya'yı hedef alan ekonomik yaptırımlara yeşil ışık yakmasıdır. İlerde göreceğimiz gibi yeni Rus yönetimi Yugoslavya'ya karşı, 1993 Nisandaki yaptırım tasarısı hariç, bütün yaptırımları onayladı. Rusların Belgrad'ı “dizginlemeyi” amaçlayan bu yaptırımları onaylamasının nedeni, ilk olarak dönemin Dışişleri Bakanlığı'nın çıkan çatışmalardan en çok Sırları sorumlu tutmasıdır. İkincisi, bazı analizcilerin yorumlarına göre yaptırımların onaylanması, Yeltsin yönetimi ve Duma arasında söz ettiğimiz yılda yaşanan yetki mücadelesi dönemine denk gelmesidir. Kremlin'in ambargolara yeşil ışık yakması Sırp savunuculuğuna soyunan Dumanın üzerine “başkanın otoritesinin tesisi” olarak yorumlanabilir.¹⁰⁶ Diğer taraftan Yugoslavya'nın tecriti, Kozyrev'in öngürüsüne göre, geliştirilen çözüm girişimlerini zedeleyecek ve uzlaşmanın tarihini uzatacaktır.

¹⁰⁵ Mike Bowker, “Russian Policy Toward Central and Eastern Europe”, der. Peter Shearman, **Russian Foreign Policy Since 1990**, Boulder, Westview Press, 1995, s. 87.

¹⁰⁶ Andersen, **op.cit.**, s. 186.

Bu olay, iç politikada tartışma ve dönemin Dışışleri Bakanlığı'na saldırı konusu olmuştur.¹⁰⁷ Rus Duması'nın adeta iktidarı karşısına alan sert muhalif tonu, ülkede birçok kesimin keskin tepkilerini yansıtmış oluyordu. Saldırı ve suçlamalar o kadar ciddi bir hal aldı ki, Dışışleri kendisi ile ilgili, "Sırbistan'a karşı ihanet içinde ve genel olarak Balkanlar konusunda anti-vatansever tutumda oldukları değerlendirmelerinin" asılsız olduğunu açıklama zorunluluğu hissetti.¹⁰⁸

Dış politika yüzünden iç politikada o kadar eleştirilmesi, aslında ilk siyasi adımlarını atan yeni "demokratik" yönetimin, sorunun ilk belirdiği sıralarda Sırp yanlısı ya da Müslüman karşıtı görünümünü çağrıştırmaktan kaçınma gayretine bağlayabiliriz. Bu tutum Batılı siyasi literatürde yaygın olarak yer alan, Rusya'nın "geleneksel" Sırp yanlısı olmakla suçlamasının gerçeği yansıtmayan bir iddia olduğunu göstermektedir. Ayrıca, 1992 yılının sonuna kadar, (Aralık 1992'de Yugoslavya'daki Miloseviç'in desteklediği partinin büyük bir farkla genel seçimleri kazandığı tarihe kadar) Moskova'nın krizin temelli çözümünü, Miloseviç'in başında bulunduğu milliyetçi-sol yönetimin iktidardan olmasına bağladığını belirtirsek, bu iddiaya karşı sürülecek en inandırıcı argümanı ortaya koyarız.

Dönemin Dışışleri Bakanlığı, her ne kadar Sırp yanlılığıyla suçlansa da, Batı hükümetlerin önceden koordine ve yalın Sırp karşıtı içeriği taşıyan tüm karar ve önerilerine destek çıktı. Sorunun belirdiği ilk aylarda Rus Delegasyonun BM İnsan Hakları Komisyonu'ndan V. Bahmin, bununla ilgili açıklamaları çarpıcıdır. Bunların birisinde, "BM'in aldığı bazı kararların yeterince dengelenmemiş ve açıkça Sırp karşıtı bir içerik taşıdığını" belirtmekte idi.¹⁰⁹ Rus Delegasyonu, birçok tasarının objektif olmayışına rağmen, "Yugoslav Krizinin karmaşıklığı yüzünden ve genel uyumun bozulmaması" adına Yugoslavya'yı hedef alan BM GK'nin kararını onayladı.

Bunun dışında Rus Dışışleri biriminin bölgeye yönelik politikalarında bir diğer zaafı da bir çeşit "zikzak/dolambaçlı politikanın" uygulanmasıydı. Daha net olmak gerekirse Moskova'nın, Belgrat ve Washington'da söylenen ve savunulan görüşleri bazen büyük farklılıklar arz ediyordu. Örneğin dönemin Dışışleri Bakanı

¹⁰⁷ Alexandrova-Arbatova, **op.cit.**, s. 412.

¹⁰⁸ Ryzhkov, **op.cit.**, s. 79.

¹⁰⁹ Elena Gus'kova, "Does Russia Have Interests in the Balkans", **Review of International Affairs (Belgrad)**, C. 50, (Ekim-Kasım 1999), s. 21.

Kozyrev, Duma milletvekillerinin önünde Yugoslavya coğrafyasında olası bir NATO operasyonuna karşı sert bir tavır takındığı halde, BM GK'de böyle bir olasılığa karşı aynı tavrı sergilediği söylenemez. Bir diğer örnek de gene, yeni Rusya'nın "demokratik reformcusu" A. Kozyrev'in Brüksel'de yaptığı temaslarda gazetecilerin Rusya'nın Boşnaklara uygulanan silah ambargosunun kalkmasını onaylayıp onaylamayacağını sorusuna, "böyle bir şey düşünülebilir, eğer Sırlar Temas Grubunun Planını reddedeceklerse" cevabını veriyordu. Aynı gün Moskova'da "Ambargonun kalkması durumunda uluslararası ölçekte bir çarpışmanın çıkabileceğini" söyleyerek, zıt açıklamalarına bir diğerini eklemiş oldu. Başka bir deyişle, resmi ağızlardan yapılan açıklamalar, hitap edilen dinleyici/seyirci grubuna göre farklılık arz ediyordu. Özetlemek gerekirse, iç politikada ve özellikle de Belgrat'la temaslarda Rus tarafı Sırları açıkça desteklediği görünümünü verirken, Batı ile temaslarda ise "uluslararası toplumla" uyum içinde hareket ettiğini mesajları veriyordu. İşte böyle çelişkili ve tutarsız bir diplomasinin uygulanışı, Rus diplomatların ciddiye alınmamasının yanında, Rus diplomasi geleneğine gölge düşürüyordu.

ABD ise Yugoslavya Krizi'ne karşı Rusya'nın duruşundan "yüksek seviyedeki fikir ahengine ve görüş birliğine" ulaşmaları sebebiyle memnundu. 3 Ocak 1993 tarihinde Amerikan başkanı G. Bush ile birlikte basın toplantısında Boris Yeltsin, eski Yugoslavya konusunda BM GK'nde "ABD'yi bundan sonra da destekleyeceklerini" belirtti.¹¹⁰

Bu tür politikaların hem sağ (milliyetçiler) hem sol (komünistler) güçler için ulusal çıkarların ihmalî olarak değerlendirirken, dönemin iktidarı bunları "demokratik, medeni kampa katılım adımları" olarak sunuyordu. Ünlü tarihçi Misha Glenny, 1990'ların ilk yarısında Moskova'nın Sırları "ihmal" politikasının nedenlerini, B. Yeltsin'nin Miloseviç'e karşı olan antipatisi ile açıklamaktadır. 1991 Ağustos'unda Moskova'da yer alan "muhafazakârların darbe girişimini Miloseviç'in kamuoyunda takdirle karşılaması kendisine Yeltsin'in antipatisini kazandırmış ve yurtdışında fazla bir desteği kalmamıştı."¹¹¹

1993'lere gelindiğinde, Rusya'daki Yeltsin karşıtı muhalefet, iktidarı Yugoslavya meselesindeki pasif tutumu ve Rusya'nın "tarihi müttefiki" Sırları

¹¹⁰ *Ibid.*, s. 24.

¹¹¹ Glenny, *op.cit.*, s. 506.

yalnız bıraktığı gerekçesiyle eleştirileri bir tür saldırma kampanyasına dönüşmüştür. Balkanlardaki olaylar adeta 1993 seçimlerinin propagandası olmuştur. 1993 parlamento seçimlerinde aşırı sağ ve solu temsil eden partilerin başarısı ve bu partilerin “Yugoslavya konusundaki benzer pozisyonları” Yeltsin’in Balkanlar istikametindeki politikasını zoraki değişikliğe itmiş.¹¹² Söz edilen partilerin milletvekilleri Sırbistan'a uygulanan ambargoların ihtilafı daha da derinleştirdiğini ileri sürerek, bunların kaldırılması yönünde defalarca görüş bildirmişlerdir. Ayrıca, “dış güçlerin olaylara yanlı politikalarla intikalinin” engellenmesi ve Rusya'nın katılımı olmadan kalıcı bir çözümün geliştirmenin imkânsızlığı gibi konularda oybirliğine vardılar. Bu tarihten sonra Moskova Batı'yla “işbirliği” konusunda daha temkinli davranmaya, kendi görüşlere sahip olduğunu belli etmeye yönelik çabalar sarf etmeye başlamıştır. Ama her şeye rağmen bütün bunlar “dış politika öncelikler hiyerarşisinde en üstte yer alan Batı'yla geliştirilen ilişkileri” zedelememeli görüşü yönetici elit arasında halen egemen durumda idi. Batı siyasi literatüründe, söz ettiğimiz bu küçük dönüm noktası, daha Sırp destekli politikaların uygulanmaya başlanması olarak sunulmaktadır.¹¹³

İlkbaharın 1993'ünde Bosna'daki durumun kötüleşmesi, Rusya'daki siyasi depremlere denk geldi. Yeltsin yönetimine karşı tavır koyan muhalif grupların “kampanyaları” sonucunda toplumda oluşan siyasi gerginlik Bosna sorununa ilgiyi azaltacağına, tam tersine hem iç siyaseti hem de kamuoyunu fazlasıyla meşgul etmeye başladı. Bosna Krizi'nin, 1993 yılı ortasından itibaren Rus siyasi parti ve hareketlerin Rusya'nın milli çıkarlarını kavramaya, formüle etmeye başladıkları bir zamana denk geldiğinden başarısız bir dış politika oluşumun kıstası/göstergesi haline geldi. Bütün bunların etkisiyle, 1993'te kabul edilen ve radikal sayılabilecek ifadeleri içeren “Yeni Dış Politika Konsepti”, Rusya'daki siyasi sistem taşlarının tek tek yerine oturmaya başladığının önemli bir örneğini teşkil etmekte idi.

Ocak 1993'te Hırvat askeri güçlerin, BM Barış Güçleri korumasında olan Srbska Kraina Cumhuriyeti'ne saldırımları ve RF DB'nin kınayıcı açıklamaları, bir an için Rusya'nın Batıyla zıtlaşma pahasına kendi görüş ve duruşuna sahip olduğuna ve onları uygulamak için efor harcayacağına dair bir ümit doğurdu. Yugoslavya Krizleri'nden sorumlu dışişleri sözcüsü V. Çurkin, verdiği bir demeçte Hırvatların

¹¹² Oğuz, *op.cit.*, s. 270.

¹¹³ Bowker, *op.cit.*, s. 87.

askeri operasyonu durdurmamaları halinde Rusya, Hırvatistan'a yönelik müeyyide uygulanması için diplomatik çaba başlatacaktır.¹¹⁴ BM'deki Rus temsilcisi Yu. Vorontsov ise daha da ileriye giderek, Moskova'nın Yugoslavya'ya uygulanan yaptırım ve ambargoların aynısının Hırvatistan'a uygulanması için GK'nde konuyu gündeme getireceği yönünde açıklamalarda bulundu.

Rus Diplomasisi, BM GK'nde (25 Ocak'ta) Hırvat saldırısını gündeme getirerek krizin çözülmesiyle ilgili bazı tekliflerde bulundu. Belgrat bunu, Rusya'nın Balkan politikasını değiştirdiğinin ilk işareti olarak gördü, ama Moskova bu yönde diplomatik çabalarını sürdürememiştir. İlerleyen zaman da bu çıkışların, boş sözlerden ibaret olduğunu göstermiş oldu. Hırvatistan'ın karşı hiçbir yaptırım uygulanmadı. Hırvatistan Sırbistan Krajina Cumhuriyetinden askerlerini çekmeyip, GK'nin 802 sayılı Kararı'nı uygulamadı. Yine aynı yılın ilkbaharında Hırvat ordusunun Krajina'daki operasyonların Batılı devletlerin görmezden gelmesi ve Hırvatistan'a karşı duruşlarında bir değişikliğin meydana gelmemesi, Rusya'nın çabalarına rağmen Hırvatistanı “cezasız” bıraktı.

Devam eden gelişmelerde, geliştirilen Vance-Owen Planı Rus diplomasisinin katılımı olmadan oluşturuldu. Elena Gus'kova, Rusya'sız geliştirilen bu planı Batı'nın Moskova'yı barış sürecin dışında bırakma taktiklerinin bir göstergesi olarak yorumluyor. Vance-Owen Planı'nın Moskova'nın katılımı olmadan geliştirilmesine rağmen, genel olarak da onayını aldı. Hatta Kremlin Vance-Owen Planı çerçevesinde ve BM himayesinde AB, ABD ve Rusya birliklerinden oluşacak bir Barış Koruma Birliği'nin kurulmasını teklif etti. Birleşik Devletler'in yoğun muhalefetiyle bu plan hemen “gömüldü”.¹¹⁵

Saraybosna'daki pazar yerinde ilk bombanın patlaması ve Rusya ile en azından bir görüş alışverişi yapılmadan verilen Sırlara yönelik NATO ultimatosu, Rus yetkililerce Rusya'ya “saygısızlık” olarak değerlendirildi ve Yeltsin yönetimini çok zor durumda bıraktı. Ültimatom ılımlı demokratlar tarafından bile kınandı.¹¹⁶ Vladimir Zhirinovsky gibi aşırı milliyetçiler ise NATO'nun hava operasyonlarını gerçekleştirmesinin, Rusya'ya savaş ilan etmesi anlamına geleceğini belirttiler.¹¹⁷

¹¹⁴ İTAR-TASS Rus Haber Ajansı, 25 Ocak 1993.

¹¹⁵ Alexandrova-Arbatova, *op.cit.*, s. 422.

¹¹⁶ Larrabee, *op.cit.*, s. 396.

¹¹⁷ Andersen, *op.cit.*, s. 188.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle yeni kimlik arayışları içinde olan NATO, kendisine yeni bir politik profil çizme çabası içindeydi. AB'den farklı bir şekilde davranmayı tercih eden ABD, çatışmalar için Bosna'daki Sırları sorumlu tuttuğunu açık ve net bir şekilde söylüyor, onlara karşı “NATO'nun kılıcını çekerek” güç kullanılabileceği sert bir dille ifade etmeye başlıyordu. Müdahale gücü yüksek olan ABD'nin, güce başvurmadan çekinmeyeceğini sık sık söylemesi, Rusya'da sert tepkilere neden olmaktaydı.

NATO'nun böylesi sert bir çıkış yapması, daha da büyük bir baskı altında kalan Yeltsin yönetimini diplomatik atağa zorladı. Rusların Sırlarla temasları sonucunda, Sırlar ağır silahlarını çekmeye kabul ettiler. Ünlü Balkanolog E. Gus'kova, Sırların NATO ultimatomu üzerine Saraybosna'dan çekilmesini Rus diplomasisinin bir başarısı olarak açıklıyor.¹¹⁸ NATO'nun hava saldırılarına başlamayı düşündüğü bu dönemde, Rusların Sırp güçleriyle vardığı anlaşmaya göre, Saraybosna'nın çevresine Rus Barış Gücü askerleri yerleştirecekti. Moskova'nın bu atılımı uluslararası arenada da olumlu yankı uyandırdı. Örneğin Alman gazetesi Seutdeutsche Zeitung yorumu Rus arabuluculuğunu son yılların en başarılı adımı olduğu yönünde değerlendirdi.¹¹⁹ Rusların bu diplomatik atılımı Sırları desteklemekten çok, Yugoslavya Özel Temsilcisi Vitaliy Churkin'nin de itiraf ettiği gibi, Rusya'nın küçük düşürülmesini önlemeyi amaçlıyordu¹²⁰

¹¹⁸ Bosnalı Sırların lideri R. Karadjic de, Moskova'daki bir basın toplantısında bu yargıyı doğruladı, A. Raevsky, I.N. Vorob'ev, **Russian Approaches to Peacekeeping Operations, Research Paper No: 28**, New York, United Nations Institute for Disarmament Research, 1994, s. 81.

¹¹⁹ Heyfets, **op.cit.**

¹²⁰ L. Cohen, “Russia and the Balkans: Pan-Slavism, Partnership and Power”, **International Journal**, Cilt. 49, Sayı 4 (1994), s. 817, 820.

C. Savaşın Son Safhasında Rusya'nın Barış Sürecinden Dışlanması

a. Savaşın 1994-95 Yıllarda Seyri ve Çözüm Girişimleri

6 Şubat 1994'te Saraybosna pazaryerine havan saldırısı olayı ve Rusların burada kaydettiği diplomatik başarı, Amerika'nın Bosna Savaşı karşısında aktif bir dış politika izlemesine neden olmuştur. Amerikan yönetiminin Yugoslav krizi konusunda böyle "gecikmesi", burada cereyan eden olayların Amerika'nın stratejik çıkarlarına doğrudan bir tehlike oluşturmaması ile açıklanabilir. Bosna Hersek'teki çatışmaların bir iç savaşa dönüşmesi ve bölgenin diğer ülkelerinin de bu savaşa bulaşabileceği korkusu ABD'yi çözüm arayış sürecine dahil olmaya zorladı.¹²¹

Savaşın sürdüğü bu iki yıl içerisinde tarafların barıştırılması yönünde Avrupa Topluluğu ve BM tarafından girişimler yapılırken Washington pek fazla girişimde bulunmadı. Yalnız şu belirtilmelidir ki, savaşın başından itibaren Birleşik Devletler, Bosnalı Müslümanlardan yana tavır aldı ve sonraları anlaşıldığı üzere gizli silah yardımı bile yaptı.¹²² 1994 yılının başlarında Amerikan politikasında bir değişiklik yaşandı ve Clinton hükümeti durumdan yararlanarak Bosna'da yaşayan Hırvatlar ile Müslümanlar arasında bir anlaşmanın yapılmasında aracı oldu. 1994 yılının Mart ayında taraflarca imzalanan bu anlaşma Balkanlarda barışın sağlanması yönünde ABD'nin ilk somut adımını oluşturmaktadır.

1994 Mart ayının sonuna doğru Hırvat ve Boşnaklar arasında, ABD'nin arabuluculuğunun yardımıyla, Hırvat-Müslüman Federasyonu kuruldu. Yeni federasyon Müslümanların çoğunlukta olduğu bölgelerin Boşnak, Hırvatların çoğunlukta olduğu bölgelerin ise Hırvatların egemenliğine olduğu bir kantonlar sistemi öngörüyordu. Federasyonda dış ilişkiler, güvenlik, ekonomi ve maliye gibi alanlar federasyon hükümeti yetki sahasında olurken, diğer tüm konular federal birimler sorumluluğunda bırakılıyordu. Parlamento etnik oransal temsil ilkesine göre düzenleniyordu. İzzetbegović ile Tudjman arasında federasyonun anayasası konusunda uzlaşmaya varılınca Hırvat-Müslüman Federasyonu resmen kurulmuş oldu. Böylece, anlaşılan taraflar arasında da savaş kesin olarak sona erdi.

¹²¹ Tufik Burnazovic, "Bosna Örneğinde ABD'nin Balkan Siyasetini Anlamak", çev. Emir Türkoğlu, der. Ömer E. Lütem, Birgül Demirtaş Coşkun, **Balkan Diplomasisi**, İstanbul, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2001, s. 279.

¹²² Andersen, **op.cit.**, s. 192.

1994'ün Nisan ayında Fransa, İngiltere, Almanya, ABD ve Rusya'dan oluşan Temas Grubu kuruldu.¹²³ Temas Grubu'nun kuruluş amacı, çözüm olabilecek planların geliştirmesiydi. Temas Grubunun geliştirdiği ilk planı Bosnalı Sırplar reddettiler.

1994 Ağustos ayında Yugoslavya, Bosna Sırp Cumhuriyeti'ne karşı ekonomik ambargo uygulama kararı aldı. Srpska Cumhuriyeti ile sınırını kapatıp, uluslararası denetçileri kabul etti. Miloseviç'in böyle bir adımı atıp, Bosnalı Sırları sıkıştırma ve Hırvat-Müslüman güçleri mevzi kaybetmeye mahkûm bırakmasının en az iki sebebi olabilir. Biricisi, Miloseviç'in Moskova'nın ciddi adımlar atıp, objektif arabuluculuk etme beklentisinden ümit kesmesi, ikincisi de, daha kişisel olup, Miloseviç'in, Radovan Karadžić'in Sırp ulusal kahraman özelliklerinin kazanmaya başlaması ile ilgili idi.

Daha Mayıs 1993'te BM Güvenlik Konseyi, Srebrenitsa'nın yanı sıra Saraybosna, Tuzla, Jepa, Gorajde ve Bihaç'ı "güvenli bölge" ilan eden 824 Sayılı Kararı aldı. Srebrenitsa "güvenli bölge" olarak ilan edilmiş olmasına rağmen, UNPROFOR'un bünyesinde Srebrenitsa bölgesinde görev yapan Hollandalı askerlerin Temmuz 1995'te geri çekilmesiyle, kent Ratko Mladić'in silahlı kuvvetlerinin eline geçti. Bunun sonucunda yaklaşık iki hafta içinde 8 bin civarında sivil Boşnak öldürüldü.¹²⁴

1995'in Ağustos ayında Saraybosna pazar yerine bir havan mermisi daha düştü. 37 kişinin ölümü ve 88 kişinin yaralanması ile sonuçlanan saldırıdan, yine Sırplar sorumlu tutuldu. Batılı ülke yöneticilerinden gelen açıklamaları şöyle özetlemek mümkün: Biz güç kullanmadan yana değiliz, ama Sırplar bizi provoke ediyorlar. Ağustos'un sonunda NATO Saraybosna çevresinde güvenli bölge ilan eder ve Sırların askerlerini çekmesini ultimatoma şeklinde sunar. Buna karşılık Bosnalı Sırp Ordusu Lideri Ratko Mladić, tek taraflı güvenli bölgelerin ilan edilmesinin 1949 tarihli 4. Cenevre Sözleşmesi'ne aykırı olduğunu söyleyerek itiraz eder.¹²⁵ Sırları "cezalandırmak" amacıyla başlatılan ve BM GK'nin aldığı bir kararla yetkilendirilen,

¹²³ Kurulan bu oluşumun iki küçük nüansı göze çarpmaktadır. Güvenlik Konseyi üyesi olan Çin'in dışarıda bırakılıp, Slovenya, Hırvatistan'a yakınlığıyla bilinen Almanya'nın gruba dahil edilmesidir.

¹²⁴ Nisan 2004'te, Hollanda'nın Lahey kentinde bulunan BM'nin eski Yugoslavya ile ilgili Uluslararası Ceza Mahkemesi, Srebrenitsa katliamının soykırım olduğunu teyit etmiştir. Bennett, *op.cit.*, s. 128.

¹²⁵ Skvortsov, *op.cit.*, s. 34.

NATO'nun Sırp mevzilerine bombardıman kampanyası yaklaşık iki hafta sürdü. Radar ve haberleşme sistemleri, silah depoları, bazı askeri üsler gibi askeri unsurlar, temel müdahale hedefleri oldu. NATO'nun bu operasyonu sonucunda batı Bosna'daki Sırp savunması çöktü.

Bosna'daki Sırp'ların güç kaybetmesinde, Hırvatistan'daki olaylar etkili olmuştur. Ağustos ayında, ABD hükümetin desteği ile gerçekleştirilen Fırtına Operasyonu ile, 220 bin Sırp “Batı toplumun bir parçası” olan Hırvatistan'dan sürüldü. (bu “sınırdışı etme” operasyonda yaklaşık 1.800'e yakın Sırp öldü) Bu olay dünya medyasında hak ettiği ilgiyi göremedi ve daha da önemlisi hiçbir zaman etnik arındırma olarak adlandırılmadı.¹²⁶ *Barışa Çağrı* adındaki Uluslararası Komisyon'un Balkanlar Hakkındaki Raporu'nda bu olay, Sırp'ların “vahşet saçan etnik temizleme” kampanyalarını anlatan paragraflardan sonra bir cümleyle “*Hırvatistan'ın Krajina Bölgesini geri alması*” olarak anlatılmıştır.¹²⁷ Bu tür bir etnik temizliğin uluslararası alanda hak ettiği ilgiyi ve tepkiyi görmemesi Sırp'ların, bütün dünyayı karşılarına aldıkları yaklaşımını güçlendirdi.¹²⁸ Bu olay, ABD ve AB'nin açık anti Sırp tutum takındığının bariz bir örneğiydi.

Devam eden gelişmelerde ABD öncülüğünde başlayan barış anlaşması çalışmaları sonucunda Temas Grubu'nun hazırlanan ve dört aşaması olan bir planı gündeme getirildi. Bu plana göre, birinci aşamada kapsamlı bir ateşkes imzalanacak, ikinci aşamada Bosna Hersek'in anayasal statüsü belirlenip, Boşnak-Hırvat Federasyonu ve Respublika Srpska arasında 51:49 oranında toprak paylaşımı gerçekleştirilecekti, bir diğer aşama barış gücünün konuşlandırılması, tarafların silahsızlandırılması gibi konuları içermektedir. Son aşama ise Bosna'nın geleceği ve uluslararası toplumla bütünleşmesini konu almaktaydı. Bu plan, daha sonra, Dayton Anlaşmasının temelini oluşturdu.

b. Barış Süreci ve Rusya'nın Pozisyon Kaybı

1994 senesine gelindiğinde, gerek Moskova'nın Batı çizgisinden farklı çıkışlar yapması, gerekse ABD'nin barış sürecine “eklemlenmesi” Rusya'nın dışlanmasına neden olacak gelişmeleri doğurdu. 1994'ün başında Rus Dışişleri

¹²⁶ *Ibid.*, s. 37.

¹²⁷ *Barışa Çağrı*, op.cit., s. 36.

¹²⁸ Alexandrova-Arbatova, op.cit., s. 412.

Bakanlığı kamuoyundaki görüşleri dikkate almaya başladı ve bakanlıktan gelen açıklamalar içerik itibariyle değişime uğradı. Bu “sözde” tutum değişikliği devlet başkanı tarafından da benimsendi. Yeltsin, Şubat 1994'te İngiltere Başbakanı John Major'la görüşmesinde “Rusya'nın kendisinin dahil olmadığı bir çözüm sürecini” desteklemeyeceğini bariz bir şekilde ifade ettiğiyse de ileriki gelişmeler “arkadan güçle desteklenmeyen bir söz, ölü doğmaya mahkumdur” sözünü doğrulayacaktı.¹²⁹

Nisan'da NATO'nun Bosna Sırplarının mevzilerini bombalaması, Moskova'nın büyük tepkisini çekti. Rusya'yı mahcup duruma düşüren bu olay¹³⁰, dönemin Dışişleri Bakanı tarafından “büyük bir hata olarak değerlendirildi.”¹³¹ Misha Glenny'ye göre Moskova'nın Bosnalı Sırlara müdahaleye karşı o kadar telaşa kapılması aslında “Soğuk Savaş sonrası güvenlik düzenlemelerinin çerçevesini çizmeden, NATO'nun gücünü Avrupa'nın ortasında kullanmasına itirazı” olarak açıklamaktadır.¹³²

Ağustos 1994'teki NATO'nun Sırlara karşı operasyonu Rusya'da büyük tepkilere neden oldu.¹³³ Rus Devlet Duması Yugoslavya'ya karşı uygulanan yaptırımlardan tek taraflı çıkışı düzenleyen kararı aldı. Yeltsin bu kararı veto etti. Barış İçin Ortaklık Programı'nı askıya alma yönünde Duma'nın bir diğer kararı Rusya'nın NATO'ya aşırı sert tepkisini açıklar nitelikteydi.

Bir taraftan Rusya'nın eylemsizliği, diğer taraftan da NATO sayesinde Batı'nın epey aktif olmaya başlaması, siyasi elitin ve aydınların arasında tansiyonun yükselmesine neden oldu. NATO'nun arabulucu fonksiyonları üstlenen bir hakem olarak değil de, “ihtilaf üyesi” olarak rol aldığı görüşleri Rus kamuoyunda tartışıla gelen bir konu haline geldi.¹³⁴ Böylece, özellikle 1994'ten sonra, Batı karşıtı hisler aşırı milliyetçileri, bugünün dünyasında artık geçerliliğini yitirmiş Panslavizm fikrinin yeniden diriltilmesine yönelik çalışmaya itti.

1995 yılına gelindiğinde RF Dışişleri Bakanlığı Balkan krizlerine yönelik politikasını gözden geçirip, yeniden düzenlemeye gitti. Bunun temel nedeni

¹²⁹ Aurel Braun, “Russian Policy Towards Central Europe and the Balkans”, der. Roger E. Kanet, Alexander V. Kozhemiakin, **The Foreign Policy of the Russian Federation**, Chippenham, Antony Rowe Ltd., 1997, s. 62.

¹³⁰ Bowker, **op.cit.**, s. 88.

¹³¹ Braun, **op.cit.**, s. 62.

¹³² Glenny, **op.cit.**, s. 509.

¹³³ Botyanovskii, **op.cit.**, s. 129.

¹³⁴ A. Arbatov, “Yugoslaviya: Gor'kiy Opit- Toje Priobriteniye”, **Rossiyskaya Federatsiya Segodnya**, Sayı 13 (1999), s. 6.

muhalefetin sağ ve sol kesimlerinden gelen baskılara karşı artık direnememesiydi. Diğer nedenlerden birisi de, Sovyet sonrası dönemde RF Dışışleri Bakanlığı kamuoyunu ve genel olarak toplumda hakim havayı hesaba katması gerektiğinden kaynaklanmaktadır. Dışışleri Bakanlığı'nın Balkanlara yönelik siyasetini değııştirmeyi zorlayan bir diğerk faktör de içerdeki sosyo-ekonomik krizdi. Toplumun dikkatini iç sorunlardan uzaklaştıırarak, birleştirmek ve tahkim etmek amacıyla dış faktörün kullanılması, iç sorunlardan dikkati başkaya yerlere yöneltmek amacını taşıyordu. Bütün bunlar, aynı zamanda Rusya'nın tamamıyla Batı çizgisini terk etmesi anlamına gelmiyordu.

Rusya'nın çözüm girişimleri bilinenin aksine çok yetersiz veya cılız değildi. Aslında Rus tarafın sınırlı inisiyatifleri Batı diplomasisi tarafından bloke olduğı ve bir türlü vücut bulamadığı için, uluslararası kamuoyunda böyle görüşün hakim olması anlaşılabilir bir husustur. Batılı devletlerin tek yanlılığına ve önyargılı tutumlarına karşı ileri sürülen Rus itirazlarııysa, Batılı devletler aldırmadılar.¹³⁵

NATO'nun Sırp mevzilerini bombalamasıyla başlayan Rusya'nın dışlanma sürecinin, krizin son safhalarında aktif gibi gözükken Rus diplomasisinin, artık bir nevi “diplomasi taklidine” dönüştüğünü söylersek yanlış olmaz. Krizin son safhasında, genel olarak Moskova'dan gelen girişimler kayda alınmadı ya da görmezlikten gelindi.

1995 yılının başında BM ve NATO'nun Sırp karşıtı duruşu, yalın bir şekilde ortaya çıktı. Bu aşamada Rusya geç de olsa, kendi politikalarını uygulamaya koymayı deniyordu. Örneğın BM bünyesi dışında oluşturulmaya çalışılan Hızlı Hareket Güçleri'nin, Bosna'ya intikal etmesi ile ilgili konuya Rusya çekimser oy kullandı. Gene BM GK'nin 1009 No'lu, Temmuz 1995 tarihli, Yugoslavya'ya yönelik yaptırım rejimini 75 güne uzatan kararı onaylamadı. Batılıların tekliflerini veto etmenin ya da dışında kalmanın yanında Moskova kendi önerilerini kabul ettirmeyi birçok defa başaramadı. Örneğın, Temmuzun sonunda Hırvatların Bosna Hersek topraklarında hücumaya başlamaları ile ilgili, BM'deki Rus delegasyonu Güvenlik Konseyi'nce kınama kararının çıkarılması için olan girişimi, Birleşik Devletler'in vetosu karşısında sonuçsuz kaldı. Bir diğerk çarpıcı örnek de Kremlin'in Hırvatistandaki Sırpların durumuyla ilgili ortaya koyduğı çözüm planlarıydı.

¹³⁵ Bowker, *op.cit.*, s. 87.

Moskova'nın görüşü Hırvatistan'ın Sırlara geniş özerklik tanınması, yani Hırvatistan'ın Federe bir devlet olması şeklindeydi. Yalnız burada “diplomasi yöntemi işleyemedi”. ABD destekli bir Hırvatistan kendi “iç sorunlarını” güce başvurarak çözmeyi yeğledi.¹³⁶ Krajina'daki Hırvat saldırısını ise, ciddi olarak sadece Moskova gündeme getirdi.

Bosna çıkmazı inisiyatifler yarışını tetikledi. Her taraf Balkan Krizinde son noktayı kendisinin koymasını amaçlıyordu. Balkan kör düğümünü çözmekle aslında bölgede nüfuzunu arttıracak ve prestijini düzelterek düşünen Rusya, bir diğer çözüm girişiminde daha bulundu. Ağustos 1995'te F. Tujman ve S. Miloseviç'i Moskova'da buluşturmayı planlayan bu inisiyatif, Hırvat lideri tarafından, “Rusya'nın Kraina olayları ile ilgili yanlı tutumu” gerekçesiyle reddedildi. Sırp Kraina'yı “silmeyi” onaylayan ABD ve Almanya'nın desteğiyle kendi topraklarını yeniden kazanan Hırvatların bu tür müzakerelere katılmak için hiçbir makul sebepleri yoktu.¹³⁷

3 Ağustos 1995'te Temas Grubu'nun görüşmeleri Washington'da başladı. Bu görüşmelerin çarpıcı yanı, bir Temas Grubu üyesi olan RF'nin davet edilmemesi idi. E. Gus'kova'ya göre bunun nedeni bundan kısa bir süre önce Londra'da yer alan Dışişleri ve Savunma Bakanları Toplantısında Rusya'nın Ukrayna ile birlikte Bosna'da siyasi çözümde ısrar etmesi ve “siyasi” bir konferansın askeri bir toplantıya dönüşmesini engellemesidir. Uzun bir diplomasi trafiğinden sonra Batılı devletler (ABD, Britanya ve Fransa), Rusya'yı dışlayarak karar verme yetkisini BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin da onayıyla NATO'ya devretmeyi başardılar. Artık Bosna'da uygulanacak stratejinin askeri olacağı gerçeği keskin çizgiler kazanmaya başladı. Amerika'nın bu başarısından sonra basın toplantısını düzenleyen ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher “mutabık olduğumuz konular, Rusların onayına bağlı değildir” diye çarpıcı açıklamalarda bulunmuştur.¹³⁸

10 Ağustos 1995'te BM ve NATO komutanlıkları arasında imzalanan Barış (Karşılıklı Anlayış) Muhtırası, Sırları cezalandırma kampanyasına dönüştü. Bundan sonraki gelişmelere “NATO ile yerel kuvvetler arasında etkileşim” stratejisi damgasını vurdu. NATO Sırlara yönelik hava saldırılarını fırsat bilen Boşnak-

¹³⁶ Uzgel, *loc.cit.*, 2002, s. 124.

¹³⁷ Gus'kova, *op.cit.*, s. 27.

¹³⁸ *Ibid.*, s. 7.

Hırvat güçlerinin hücumları sonucunda 20 bin Sırp yerinden edilerek önemli topraklar ele geçirildi.¹³⁹ Barışa zorlama stratejisi Batılıların deyimiyle “dışarıdan sağlanan arabuluculuğun, gene dışarıdan sağlanan kuvvetle desteklenmesi gerekiyordu” şeklinde söylemlerden ibaretti.¹⁴⁰

Birçok Rus analizciye göre bu noktada ihtilafı tanzim etme inisiyatifi artık tamamen ABD ve NATO’ya geçti. Bunu sebebi aslında ABD’nin Balkanları kendi öncelikleri arasına sokmasıydı. Rus diplomasisi R. Hollbrooke’un enerjik girişimlerini “izlemekle” yetinmek zorunda kaldı. Batı’nın bu stratejisi, en iyi durumlarda Rus diplomatları ile görüş alış verişi yapmaktan en kötü durumlarda ise, alınan kararları meşrulaştırmak ve Rusya’yı sürecin bir parçası göstermek istercesine, Moskova’yı bilgilendirmeden ibaretti. Bunun bir örneği de 5 Ekim’de savaşı taraflar arasında imzalanan ateşte Rus temsilcilerinin olmamasıydı.

Sonuç olarak, Bosna Savaşı’na karşı Yeltsin yönetiminin yürüttüğü politikaları birkaç başlık altında özetleyip toparlarsak:

- 1. Rusya’nın Batı’dan uzaklaştırılmasını ve olası bir çarpışmayı önlemeye yönelik çabaları birincil öncelik olarak bütün kriz boyunca önemini sürdürmüştür*
- 2. Savaşın yayılmasını engellemeye yönelik çabalar*
- 3. Muhalefetten gelen yoğun baskıyı, Balkanlara yönelik daha aktif ve “nesnel” bir politika izlemeye çalışarak, bertaraf etmeye çalışması*
- 4. Balkanlardaki “başoyuncu” statüsünü devam ettirebilmeye yönelik girişimler*
- 5. NATO’nun “aktif” politikasının önüne geçmek*
- 6. Batı’ya Rusyasız bir çözümün var olamayacağını kabul ettirmeye çalışmak*
- 7. BM ve AGİT’nin bölge sorunlarında öncü rolün oynamasını sağlamaya yönelik atılımlar*

Gördüğümüz gibi, Rusya Balkan Krizleri’ne yönelik politikasıyla ilintili neredeyse bütün bu hususlarda başarısız olmuştur. Krizin son safhasında, ABD’nin “buldozer diplomasisi” sayesinde, Rusya kendini kenara itilmiş ve dışlanmış bir ülke

¹³⁹ Zadohin, *op.cit.*, s. 154.

¹⁴⁰ Barışa Çağrı, *op.cit.*, s. 33.

olarak buldu. Ne barışın sağlamasında, ne de sonradan korunmasında Rusya ciddi görevler üstlenmedi. Bosna Savaşı'nın sona ermesiyle Balkanlar'da Rusya'nın veya daha olası gözüken AB'nin değil de ABD'nin öncü oyuncu olduğu ortaya çıktı.

Sonuç olarak, Rusya'nın Balkan politikası başarısız olmakla birlikte, yakın tuttuğu Sırbistan'a desteği “retorik” düzeyinden ileriye gidemedi. Bütün bu başarısızlıklar Batı siyasi literatürde çok farklı değerlendirmelere neden oldu. ABD bölgeye yönelik Rus dış politikasından memnun olurken, Avrupa bunu “dikkate değer bir itidal” örneği olarak gördü.¹⁴¹

c. ABD'nin Zaferi Olarak Dayton Barış Anlaşması ve “Küçük Partner” Rusya

Savaş, Dayton Anlaşması'nın kabul edilmesiyle ve 15 Aralık 1995'te, anlaşmanın Paris'te her üç tarafın da imzalanmasıyla sona erdi. 1992–1995 yılları arasında süren savaşta 90 binden fazla insan hayatını kaybetti¹⁴² ve yüz binlerce insan da "etnik temizlik", katliam ve tecavüzlerden kurtulabilmek için başka ülkelere göç etmek zorunda kaldı. Anlaşmaya göre Bosna Hersek başkanlık sistemine sahip olacak, Boşnak Hırvat Federasyonu ve “Republika Srpska”dan oluşacaktır. Yürütme üç üyeli başkanlık konseyi tarafından sağlanacaktır.¹⁴³ Her iki cumhuriyet de komşu ülkelerle ayrıcalıklı ilişkiye sahip olabilecektir.¹⁴⁴ Bosna Sırp Cumhuriyeti ve Boşnak-Hırvat Federasyonunun kendi cumhurbaşkanını ve parlamentosunu seçme, kendi silahlı güçlerine sahip olma hakları, anlaşmacı teyit edilmiştir. Bosna Hersek Cumhuriyeti topraklarının % 51'i Boşnak Hırvat Federasyonu'na, % 49'u ise Sırlara bırakılıyordu. GK'nin kararına göre Bosna Hersek'e 60.000 kişilik bir barış uygulama gücü, IFOR, anlaşmaların uygulanmasını denetlemek amacıyla, konuşlandırılacaktı.¹⁴⁵

Parçalanmış bir devleti “bölerek birleştirmeyi” amaçlayan bir model olarak sunulan Dayton Anlaşmaları çok karmaşık ve çelişkilidir. Bu anlaşmaya göre Bosna'nın merkezi devlet kurumları çok zayıf ve işlevsizdi. Bir toplumu yeniden yaratma modeli olarak da Dayton Anlaşmaları'nın zaafı da yok değildir. Anlaşma

¹⁴¹ **Ibid.**, s. 51.

¹⁴² EuroNews Televizyon Kanalı, Boşnaklar- 63 687, Sırlar- 24 216, Hırvatlar- 5 057., 27.02.2006., Savaşın hemen sonrasında bu rakamlar 150-250 bin kişi arasında değişmekte idi.

¹⁴³ Osman Karatay, **Bosna Hersek Barış Süreci, Dayton Barış Anlaşması Eki ile**, Ankara, Karam, 2002, s. 74-105.

¹⁴⁴ Botyanovskii, **op.cit.**, s. 124.

¹⁴⁵ Çuksin, **op.cit.**, s. 154.

gereği “üç düşman milliyetçi ordunun varlığı”¹⁴⁶ bir gün güvene dayalı bir yaşantının var olabileceğine dair büyük şüphelere neden olmaktadır. Böylece Dayton Anlaşması'nın getirdiği barışın sağlam ve kalıcı olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Barış genel olarak uluslararası kuruluşların çabalarıyla ayakta durmaktadır.

Dayton Barış Anlaşmalarından en “karlı” çıkan, şüphesiz, ABD'dir. Birincisi inisiyatiflerin birçoğu ABD'nin taktik olarak öne geçmesini sağladı. Balkanlar gibi jeopolitik konumu ideal olan bir bölgede, Hırvatistan ve Bosna Hersek'le “özel” ilişkilere dayanarak, ABD'nin uzun vadede siyasi ve askeri (Dayton Anlaşması'na göre ABD Uygulama Gücü (Implementation Force-IFOR) ile Bosna'da 18.000'lik bir güç yerleştirdi, Rusya Dışındaki Avrupa Ülkelerinden 28.000 asker IFOR'a katıldı)¹⁴⁷ varlığı sağlandı. İkincisi, NATO'nun, BM'nin yetkilerini üstlenip, öne çıkarılması stratejisi vücut buldu. Üçüncüsü, Boşnakları kayırmacı siyasetiyle İslam ülkelerinden “olumlu puan” topladı ve son olarak Rusya'nın Balkan barış sürecinden “devre dışı” bırakılıp, tamamen dışlanması sağlandı. Bununla birlikte, ABD'nin bir diğer önemli kazanımı, bu tür sorunlarda “kendisi olmadan karar verme sürecinin bittiği mesajının yerine ulaştırılmış” olmasıdır.¹⁴⁸ AB ülkeleri ise “ABD olmadan yanı başındaki bir soruna çözüm bulamayan bir ülkeler topluluğu”¹⁴⁹ olarak zararlı çıkan taraflardan biri oldu.

Rusya'ya, Dayton Barış sürecinde ayrılan rol, 30 Ekim görüşmelerinin başlama törenine katılmasıyla yetinmek oldu.¹⁵⁰ Barışı uygulamak için UNPROFOR güçlerinin yerine IFOR'un yerleştirilmesi, aslında BM'nin yetersizliğini ortaya koymaktaydı. IFOR'un görev alması Rus askeri birliklerinin NATO kumandası altında olma ihtimalini doğurdu, bu da Ruslar açısından ciddi sakıncalar yaratmaktaydı. Bunu çözmek için, Rusya'nın bu safhada tek radikal adımı, Dayton Barış Anlaşması uyarınca bölgeye gönderilen ve BM'nin yetkilendirdiği barış gücünde kendi birliklerinin, (iki piyade taburun) kumandasını NATO'un eşgüdümlü komuta heyetinin dışında tutmasıydı.¹⁵¹ Antlaşma sonrasındaki dönemde, Rus

¹⁴⁶ Richard Holbrooke, **Bir Savaşı Bitirmek**, Çorakçı Dışbudak, Belkıs çev., İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 1999. s. 437.

¹⁴⁷ **Barışa Çağrı**, *op.cit.*, s. 38.

¹⁴⁸ Burnazovic, *op.cit.*, s. 283.

¹⁴⁹ Uzel, *loc.cit.*, (Ocak 1996), s. 53.

¹⁵⁰ Donaldson, *op.cit.*, s. 238.

¹⁵¹ Alexandrova-Arbatova, *op.cit.*, s. 416.

diplomasisinin bütün çabaları Yugoslavya'ya uygulanan politik ve ekonomik ambargoların geçici olarak durdurulması için harcandı.

D. Rus Atlantikçi Siyasetin Bosna Yenilgisi

1995 Yılına gelindiğinde ve özellikle Dayton Anlaşmaların imzalamasından sonra Rusya'nın Balkan siyasetinde genel olarak dış politikasının başarısızlığı yalın bir biçimde ortaya çıktı. Yeltsin'in Batıyla olan, üst düzeyde seyreden ilişkileri, ilk olarak; Rus Parlamentosu tarafından büyük eleştirilerle karşılandı ve Rus kamuoyunda da büyük tepkiler topladı.

RF'de uygulanan neo liberal politikalar muazzam sorunlara yol açtı ve yönetimde olan demokratların iktidarını ciddi bir biçimde sarstı. Öyle ki, Rus halkı liberal demokrasinin doğru yol olup olmadığını sorgulamaya ve “sol ve sağ” akımlarını temsil eden siyasi güçlere yönelmeye başladı. Bunun en çarpıcı göstergesi 1995 seçimlerinde Rusya Federasyonu Komünist Partisi'nin kazandığı beklenmeyen başarı ve ana muhalefet partisi haline gelmesi oldu. İç siyasette sağ ve sol güçlerin etki sahibi olmaya başlaması Rus dış politikasında yankısını bulmuş ve doğal olarak Rusya'nın Batı'yla ilişkisini etkilemiştir.

Rusya'nın “uygar devletler kulübüne” beklendiği gibi hızlı/kolayca entegre olamaması, 1990'ların ikinci yarısında Rusya'nın Batı dünyasıyla hevesli başlayan ilişkilerinin büyük darbeler almasına neden olmuştur. Sanılanın aksine, (Batı siyasi literatüründe yer aldığı gibi) “Batıyla Balayının”¹⁵² bitirilmesinde en etkili faktör, demokratik ilke ve öğelerin uygulanmasındaki eksiklik ya da sosyalist mantıktan kurtulamama gibi sorunlar olmamıştır. Tam tersine bu faktörü iç siyasi başarısızlıklara değil de dış politikanın başarısızlığına bağlayan çok sayıda görüş mevcuttur. Rusya'nın Batı ile entegrasyon sürecinin zora girmesinde Batıda Rusya'ya karşı yaygın olan siyasi önyargılar, eski sistemin yalnız olumsuz yanlarının bilinmesi ile hâlâ Rusya'nın düşman, “öteki” olarak algılanması gibi faktörler etkili olmuştur. Bütün bu gelişmeler A. Kozyrev'in başında bulunduğu Dışişleri Bakanlığı'nın “etik

¹⁵² Rusya'nın Eski Washington Büyükelçisi Vladimir Lukin, söz ettiğimiz dönemi “*romantik mazoşizm*” olarak tanımlar, John Berryman, “Russian Policy Toward Central and Eastern Europe”, Bowker, Mike and Ross, Cameron ed., **Russia After the Cold War**, Harlow, Longman, 2000, s. 340.

değerlendirmelere ve dostluklara dayanan”¹⁵³ bir dış politika uygulamasının yenilgiye uğradığını apaçık bir biçimde ortaya koymuştur.

Bütün bu gelişmeler Liberal görüşlerin puan kaybına, milliyetçi ve muhafazakar söylemlerin ise özellikle Dayton Barış Sürecinin tamamlanmasıyla Rus siyasi yaşamında etkin olmaya başlamasıyla, siyaset sahnesine Avrasyacı Ekolü'nün çıkmasına neden oldu. Batıyı idealize eden Atlantikçilerin yerine, Avrasyacıların dış politika oluşumunda daha etkili olmaya başlamasının bir sonucu olarak doksanların ikinci yarısından itibaren Rus dış politikası daha çok “realizm ve pragmatizm” ile bağdaştırılmaya başlandı.

Rus siyasetinde Avrasyacı ve Solcuların etkili olmaya başlamasının bir diğer nedeni de Devlet Duması'nda dönemin dış politikayla ilgili kararlarının içeriğinin bütününe tenkit ve hoşnutsuzluklarla dolu olmasıydı. Özellikle de barış sürecinin son safhasında, Rusya'nın kenara çekilmesiyle Duma kürsüsünden Dışişleri Bakanlığı'na karşı yürütülen yoğun bir eleştiri kampanyası başlamıştır. Rus kamuoyunda Balkan krizlerine uygulanan “çifte standartların” açığa çıkmasıyla, Duma bunun “gelecek anlaşmazlıkların tohumlarını ektiği” açıklamasını yapmıştır.¹⁵⁴ Ayrıca, bundan sonraki yıllarda Rus milletvekilleri Yugoslavya'ya uygulanan ambargoların kaldırılması yönünde büyük çabalar sarf etmişlerdir.

Kozyrev'in “realist” olmayan tutumunun yerine, “Batı ile pragmatist bir düzeyde ilişki öngören ve Avrasyacılarla yakın olarak bilinen Yevgeniy Primakov'un 1996 yılı başında atanması, dış politikada ve özellikle Batı'ya ilişkin politikalarda değişimin kurumsallaştığı ve siyasal bir tercihe dönüştüğü anlamına geliyordu.”¹⁵⁵ Daha başka ifadelerle, Batıyla “stratejik müttefiklik” ve dostane tutumların yerini “eşitlikçi ve pragmatik işbirliği” aldı.¹⁵⁶ Bu tanımlamalarda simgelerin değişmesi, Rusya'nın artık kendi ulusal çıkarlarını Batıyla zıtlama/çekişme pahasına koruyacağı ve savunacağı anlamına geliyordu.

Avrasyacıların, Batı kaynaklarında iddia edildiği kadar¹⁵⁷ Slav faktörünü önemsedikleri söylenemez. Slavofilleri'nin ve Avrasyacıların arasında benzerlikler

¹⁵³ Dağı, **op.cit.**, s. 153.

¹⁵⁴ Rybkin, **op.cit.**, s.30.

¹⁵⁵ Dağı, **op.cit.**, s. 144.

¹⁵⁶ Aleksandr Chubarian, “A Decade of Russia's Foreign Policy”, **International Affairs (Moskova)**, Cilt. 47, Sayı 4 (Ağustos 2001), s 5.

¹⁵⁷ Larrabee, **op.cit.**, s. 394.

vardır, yalnız ciddi farklılıklar da mevcuttur. Bunların en önemlisi de Slavlık düşüncesinin etkin bir ilke olmamasıdır. Başka bir deyişle aşırı milliyetçi kesimlerin ve onları temsil eden siyasi grup/partilerin (Zhirinovsky'nin Knin'den-Vladivostok'a kadar Slavların Birliği söylemleri örneğin) tutumlarını Avrasyacılarla bağdaştırmaya çalışan yorumlar, gerçeği yansıtmayan iddialardır. Avrasyacıların siyasi programları genel itibariyle Batı'ya yönelenlerden farklı olarak daha realist ve ulusal çıkarları titizlikle koruyan ilkelere ibarettir.

Batı'da “pragmatik-milliyetçi”¹⁵⁸ olarak bilinen Primakov, göreve başlar başlamaz Batı'ya yönelik Rus duruşunu büyük ölçüde değiştirdi. İlk yaptığı basın toplantısında Primakov, uluslararası düzenin tek kutuplu dünyaya doğru kaydığını ve “eski iki kutuplu düzenin, ABD’nin önderliğinde tek kutuplu dünya düzenine doğru değil de, ulusal çıkarlarını daha iyi korumak amacıyla daha geniş manevra alanına sahip olacağı çok kutuplu dünya düzenine dönüşmesi gerektiğini” belirtmiştir.

Bir diğer açıklamasında Primakov, Rus dış politikasının önceliklerini sıralarken; hedeflerden birisinin Yugoslavya’daki bölgesel çatışmaların sona erdirilerek istikrarın sağlanması olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanında Rusya, NATO yerine AGİT’in Avrupa meselelerinde daha etkin bir rol oynamasına öncelik verilmesini söylemini daha fazla kullanmaya başladı.¹⁵⁹ Ağustos 1998’de Primakov’un Kosova ile ilgili, Rusya’nın “Kosova’nın Sırbistan’dan kopartılmasına ve bölgede yabancı askerin konuşlandırılmasına kesinlikle karşı çıktığı, sorunun çözümü için BM çatısı altında çözüm arayışlarına yönelmek gerektiği yönünde açıklamalarda bulundu.

Primakov’un formüle ettiği diğer önceliklerden birisi de “ekonomik transformasyon ve demokratikleşme süreçlerinin devam etmesi için uygun şartların oluşturulması” olmuştur.¹⁶⁰ Ortaya koyduğu başka bir görüş de, Rusya’nın eskiden de olduğu gibi şimdi de büyük bir güç olduğu, ve gelişen dünyada hak ettiği yeri alması için dış politikasının büyük güçlere yaraşır şekilde çok yönlü olması gerektiğidir.¹⁶¹ Özetle Primakov’un Dışişleri Bakanlığının başına geçmesiyle Rusya’nın dış

¹⁵⁸ Donaldson, *op.cit.*, s. 227.

¹⁵⁹ Oğuz, *op.cit.*, s. 276.

¹⁶⁰ Leo Cooper, **Russia and the World, New State-of-Play on the International Stage**, New York, St. Martin’s Press, Inc., 1999, s. 136.

¹⁶¹ Sherman Garnett, “Russia’s Illusory Ambitions” **Foreign Affairs**, Cilt. 76, Sayı 1 (Ocak-Şubat 1997), s. 66.

politikası, siyasi analizcilere göre “yaşam belirtileri” vermeye başladı. Dış ilişkilerdeki bu değişim, başka bir değişle “Reelpolitik”e dönüş, “Soğuk Savaş mantığıyla” hareket eden bazı araştırmacılarca Rusya'nın, Sovyet döneme has geleneksel karşıtlık siyasetine dönüşü olarak yorumlanmaktaydı.¹⁶²

Primakov'un başında bulunduğu Dışişleri Bakanlığın yenilik ve atılımları şu söylem ve eylemlerde bariz bir biçimde ortaya çıktı:

1. *Rusya, Güvenlik Konseyi'nde uyumlu davranmak adına nesnel tutum ve kendi çıkarlarından ödün vermemesi gerektiği tezini, belirgin olarak bu tarihten sonra uygulamaya koymuşdu.*
2. *Rus diplomasisi, olayların tahlili esnasında kendi bilirkışı ve eksper değerlendirmelerini baz almaya başladı.*
3. *Rus diplomatları ciddi olarak, kendilerinin geliştirdiği plan ve inisiyatifleri hayata geçirmeye yönelik büyük çaba harcamaya başladılar.*
4. *Etno-politik ihtilaflarda, BM Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan askeri gücün kullanılabileceği yönündeki tezlere sert karşı duruşları kesinlik kazandı.*
5. *Rusya, Avrupa ve dünya güvenliğinin sağlanması konusunda BM ve AGİT gibi kuruluşları daha işlevsel/faal hale getirmeye yönelik muazzam efor sarfetmeye başladı.*
6. *ABD ve AB ile zıtlasma pahasına, ulusal çıkarların korunması gerektiği düşüncesi ilk defa resmi ağızlardan duyurulmaya başlandı.*
7. *Ve son olarak, ABD dış politikasının köşe taşlarından olan tek kutuplu dünya düzenin kurulması tezine karşı çıkılmış ve çok kutuplu dünya düzeni stratejisi dış politika önceliklerinden en önemlisi haline gelmiştir.*

Sonuç olarak, 1990'ların başında “Batıyla uyum içerisinde” ve onun desteğiyle başlayan uluslararası sisteme katılma sürecinin birçok etkene bağlı olarak zora girmesi, Rus toplumunda Batı karşıtı bir eğilimin güçlenmesine yol açtı. Bu da doğal

¹⁶² Oğuz, **op.cit.**, s. 265.

olarak dış politikaya yansıdı ve reelpolitik'in uygulanmaya konulmasının yanında Moskova, Batı'nın yanında “Doğu”daki seçeneklere önem vermeye başladı.¹⁶³

¹⁶³ Erel Tellal, “Rusya Federasyonu’ndaki Gelişmeler Nasıl Değerlendirilmeli?”, **Mülkiye**, Cilt. 24, Sayı 22 (Ocak – Şubat 2000), s. 211.

3. BÖLÜM

KOSOVA KRİZİ VE

RUSYA’NIN BATI’YLA ZITLAŞMASI

A. Kosova’da Ayrılcılık ve Belgrat’ın Tutumu

Kosova Sorunu, Balkanların en karmaşık sorunlarından biridir. Kosova nüfusunun % 90’na yakını Arnavutlardan oluşur. Sosyalist Yugoslavya zamanında Kosova özerk bölge statüsünde idi. Nisan 1991’de Kosovalı Arnavutlar, özerk olan cumhuriyetlerin federe statüsüne çıkarılması için geniş ölçekli gösteriler düzenliyorlardı. Merkezi yönetimi güçlendirmeye ve ayrılcılığın önüne geçmeye çalışan Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç, 1989’da Kosova’nın özerkliğini, dünya kamuoyunda bilinenin aksine lağveden değil, Sırlara göre “kısıtlayan” bazı uygulamalara girişti.¹⁶⁴ Kosovalılar ise özerkliklerinin kısıtlanmasını şiddetle protesto ettiler.

Dayton sonrası dönemde Yugoslavya, uluslararası alanda tanınmasına, eski Yugoslavya’yı oluşturan cumhuriyetlerle ilişkilerin düzeltilmesine¹⁶⁵ ve yaptırımların kaldırılmasına yönelik politikalar yürütmeye çalıştı. Bu politika sonuç verdi ve 1996’dan itibaren Yugoslavya’ya uygulanan bazı yaptırımlar kaldırıldı, bazıları ise yumuşatıldı.

Kosova’da çıkan gerginlik ve çarpışmalara karşılık, Yugoslavya Federal Ordusu, Kosova’da tam hâkimiyetin tesisi için bölgeye birlikler gönderdi. Buna cevaben Kosova bağımsızlık teşkilatları, 19 Ekim 1991’de bağımsız Kosova Cumhuriyeti’nin kurulduğunu ilan ettiler. 24 Mayıs 1992’de Kosovalı Arnavutlar cumhurbaşkanını ve parlamentolarını seçtiler. Belgrat bu seçimlerin yasadışı olduğunu ilan etmekle yetindi ve Arnavutların “Gölge Devleti” oluşumunda ciddi “engeller” çıkarmadı.¹⁶⁶ Bu tarihten itibaren 1998 yılına kadar Kosovalılar Sırlarla her tür resmi temastan kaçınıp ‘Pasif direniş’ dedikleri tutum içerisine girdiler. Böylece çifte otoriteliğin sonucunda, yani hem Arnavutların kurduğu “gölge devlet”,

¹⁶⁴ “Sırbistan’ın yeni Anayasası Kosova’nın özerklik haklarını önemli oranda daraltmış oluyordu”, Primakov, *op.cit.*, s. 184.

¹⁶⁵ Nisan 1996’da Makedonya, Ağustos 1996’da Hırvatistan ve Slovenya ile ve nihayet Ekim 1996’da Bosna Hersek’le anlaşmalar imzalandı.

¹⁶⁶ Ryzhkov, *op.cit.*, s. 44.

hem Belgrat'ın “düzeni tesis etme” teşebbüsleri, Kosova'yı Avrupa'da insan haklarının en çok ihlal edildiği bölge haline getirdi.¹⁶⁷

Kosova Sorunu, Sırların “tarihi hak” ve Arnavutların “etniki hak” tezlerinin çakıştığı bir bölge özelliğini taşımaktadır. Arnavut tarihçileri bu bölgenin, Slavlar Balkanlara gelmeden önce (V-VI asırlar) kendilerine ait olduğunu savunurlar.

Kosova'nın Sırlar için dini ve kültürel önemi çok büyüktür, Sırp ulusal belleğinin en önemli ögesi olan ve Sırp “Kudüs”ü olarak görülen Kosova, daha 1389 yılında Sırp Kralı Lazar'ın Türklere yenildiği bir bölge özelliğini taşımaktadır.¹⁶⁸ Kosova Sırp etno-dini belleğinde “ıstırap ve fedakarlık”la bağdaştırılmaktadır. Sırplığın ve Ortodoksluğun beşiği olan Kosova'da yaklaşık 200'ü tarihi değeri yüksek olmak üzere birçok kilise ve manastır bulunmakta[idi].¹⁶⁹ Bütün Orta Çağ boyunca Kosova Sırbistan'a bağlı kalmış ve nüfusun çoğunluğu Sırlardan oluşmuştur.¹⁷⁰

1690 yılında Avusturya ordusunun Osmanlılara yenilmesi ile Kosova'dan, Sırbistan topraklarına Sırp göçü başladı. Bu tarihten itibaren Kosova'ya Arnavutlar yerleşmeye başladı. Birinci Dünya Savaşı öncesi bölgenin İslav ve Arnavut nüfus oranları yaklaşık yarı yarıya idi. İkinci Dünya Savaşı sırasında ise İtalya'nın desteğiyle kurulmaya çalışılan “Büyük Arnavutluk” devleti projesi ile bölgeden çok sayıda Sırp sürüldü.¹⁷¹ Kısacası, Sırlar bu toprakları “geçmiş adına” istemekte, Arnavutlar ise “bugün ve gelecek adına” istemektedirler.¹⁷²

Kosova Sorunu'nu, yalnız Doğu Bloğu çöküşünün bir uzantısı olarak görmek yanlıştır. Bu bölge İkinci Dünya Savaşı'nda itibaren Belgrat'ın “başını ağrıtmaya başlamıştır.” Sırlar tarafından politik baskılara/diskriminasyonlara uğradıklarını iddia eden Arnavutların, Soğuk Savaş döneminin en özgürlükçü, iktisadi olarak eşitlikçi ve azınlık hakları konusunda öncü sayılabilecek ülkesinde bunların yer alması, Arnavutların savlarına şüpheyile yaklaşılmasına neden olmaktadır. Sosyalizm zamanında Kosova'nın resmi dili Arnavutçaydı, Arnavutların kendi dillerinde radyo,

¹⁶⁷ Uzgel, *loc.cit.*, 2002, s. 162.

¹⁶⁸ Noel Malcolm, **Kosova Balkanları Anlamak İçin**, çev. Özden Arıkan, İstanbul, Sabah Kitapları, 1999, s. 90.

¹⁶⁹ Sergey Lavrov, “On the Ground: Russian Diplomats in Kosovo”, **International Affairs (Moskova)**, Cilt. 45, Sayı 3 (Temmuz 1999), s. 17.

¹⁷⁰ Danilo Markovic, “Time-Tested Yugoslav-Russian Relations”, **International Affairs (Moskova)**, Cilt. 44, Sayı 5 (Ekim 1998), s. 164.

¹⁷¹ Volkov, *op.cit.*

¹⁷² **Barişa Çağrı**, *op.cit.*, s. 60.

televizyon ve gazeteleri mevcuttu; Kosova Komünistler Birliği'nin üst düzey yöneticileri Arnavutlardan oluşuyordu, polis teşkilatında ve mahkemelerde de Arnavutlar öncelikli konumda idiler. Kendi dillerinde eğitim alıp,¹⁷³ ibadetlerini de sayıca çok olan camilerde yerine getiriyorlardı.

Belgrat-Priştina ilişkilerinde bir dönüm noktası olan 1974 Anayasasının Kosova'ya bir nevi “çifte” statü kazandırdığını söyleyebiliriz. Yani başka bir deyişle, bir taraftan bu bölge hukuki olarak Sırbistan'ın bir parçası iken, diğer taraftan Yugoslavya Federasyonu içinde neredeyse Sırbistan'ın sahip olduğu haklara sahipti.¹⁷⁴

Sorunun kökenine bakacak olursak, aslında demografik dengenin “orantısızlığından” kaynaklanan bir sorun olduğunu görürüz. Osmanlı hâkimiyetinin son yıllarında bölgenin Arnavut ve Sırp nüfusunun oranları neredeyse yarı yarıya idi. 1961'de bu oranın % 67,2 olarak Arnavutların lehine değiştiğini görüyoruz.¹⁷⁵ Kosovalı Arnavutların doğum oranının yüksektir¹⁷⁶ ve Sırbistan'ın bu bölge üzerindeki yetkilerini neredeyse ortadan kaldıran 1974 Anayasası'ndan sonra Kosova'dan Sırbistan'ın diğer bölgelerine Sırp göçünü başlattı.¹⁷⁷ Bu göç sonucunda Sırp nüfusu ciddi oranlarda azaldı, öyle ki 1981 nüfus sayımında Arnavutların diğer nüfusa oranı % 77,4'ti.¹⁷⁸ 1990'ların başında ise Arnavutların Kosova'daki toplam nüfus içindeki yüzdesi 85'e vardı. Sırbistan'ın tanınmış profesörü Branislav Krstic'in 1994 yılında, konuyla ilgili “Kosovo Between Historical and Ethnic Rights” adlı çalışma sonuçları çarpıcı bilgiler içermektedir. XXI asrın ortalarına doğru (Kosova dahil olacak şekilde) Sırbistan'ın %40'a yakın oranının Arnavutlardan oluşacağını ortaya koyan

¹⁷³ Arnavut ayrılıkçılığını “besleyen” bir diğer etken de Kosova'daki eğitim sistemin Arnavutluk eğitim sistemiyle “entegre olmasıdır”. 1970 yılında Priştin'de eğitim dili Arnavutça olan Üniversite açıldı. Arnavutluk ve Kosova arasında öğretmen ve profesör değişimi, eğitim müfredatında benzer programların okutulması, Arnavutça eğitim kitapların Arnavutluk'tan getirilmesi gibi uygulamalar Arnavutların farklı muamele gördüklerini iddiaları şüpheyle karşılanmasına neden olmaktadır. Thanos Veremis, “The Kosovo Puzzle”, der. Veremis Thanos ve Evangelos Kofos, **Kosovo: Avoiding Another Balkan War**, Athens, ELIAMEP, 1998, s. 23-24.

¹⁷⁴ Ryzhkov, **op.cit.**, s. 41.

¹⁷⁵ Çağaptay, **op.cit.**, s. 47.

¹⁷⁶ Kosovalı Arnavutlar Avrupa'da en yüksek doğum oranına sahipler, **Idem**.

¹⁷⁷ Uzgel, **loc.cit.**, 200, s. 128.

¹⁷⁸ Lavrov, **op.cit.**, s. 17.

bu çalışma, Kosovalı Arnavutların “etniki haka” ne şekilde sahip olduklarını su yüzüne çıkarır niteliktedir.¹⁷⁹

1980'lerin sonlarına kadar göreceli olarak sorunsuz ve etniki hakları korunarak hayatlarını sürdüren Kosovalı Arnavutlar, tüm Yugoslavya coğrafyasındaki ayrılıkçı hareketlerin de etkisiyle Sırp'ların “tarihi hakkı” olan Kosova'da hak iddia etmeye başladılar. Kosova'da milliyetçiliği ve ayrıkçılığı körükleyen asıl sorun ekonomik geri kalmışlık idi.

1989'da Sırp'lar, Arnavut ayrılıkçılığına milliyetçilikle cevap verdiler. Önceleri yalnız Yugoslavya Federasyonu bünyesinde ayrı bir federe birim olma talepleri varken, milliyetçi Miloseviç yönetiminin sert çıkışları karşısında, Yugoslavya'dan tamamen ayrılma ve bağımsız bir Kosova devleti kurma isteklerini ortaya koydular.

Belgrad ayrılıkçılığı bastırmak amacıyla Kosova'nın özerkliğini kısıtlamaya gidince, büyük çapta Arnavut protestolarla karşılaştı. Kosovalı Arnavutlar kısa bir süre sonra, kendi parlamentolarını kurup, 19 Ekim 1991'de bağımsız Kosova Cumhuriyetini ilan ettiler. Ardından da seçimler düzenleyip İbrahim Rugova'yı cumhurbaşkanı olarak seçtiler. Bu tarihten 1999 yılına kadar Kosovalılar Sırp'larla her tür resmi temastan kaçınıp, “Pasif Direniş” dedikleri tutum içerisine girdiler ve paralel bir (Gölge Devlet) devlet sistemi kurdular. Şunun altı kesinlikle çizilmelidir, Belgrad'ın Kosova bölgesinin özerkliğini *de facto* lağvetmesi, uluslararası kural ve normlar ışığında, Arnavutların ayrılma taleplerini haklı çıkarır nitelikte değildir.¹⁸⁰

Kosova'da 'Pasif Direniş' diye adlandırılan Rugova'nın sivil itaatsizlik uygulamasına, Belgrad'ın ayrılıkçı hareketinin terörist eylemlere başvurduğu tarihe kadar, Belgrad'ın güçle karşı koymaması, aslında bir tolerans ve sağduyu göstergesidir. Yalnız Belgrad'ın bu tutumu uluslararası alanda göz ardı edilen önemli bir husustur.

¹⁷⁹ Predrag Simic, “The Kosovo and Metohia Problem and Regional Security in the Balkans”, Veremis, Thanos ve Kofos, Evangelos der., **Kosovo: Avoiding Another Balkan War**, Athens, ELIAMEP, 1998, s. 192.

¹⁸⁰ Karakostanoglou, **op.cit.**, s. 360.

B. Arnavutların “Pasif Direniş”i Süresince Yürütülen Zorlu Diplomasi ve Rusya

a. Uluslararası Topluluk'un Çözüm Girişimleri

Kosovalı Arnavutlar uyguladıkları Pasif direnişle Batının sempatisini kazanmayı ve politik amaçların gerçekleşmesi için destek almayı planlıyorlardı. Yalnız, Uluslararası Topluluk Pasif Direniş boyunca, ne statükoyu, ne de ayrılma seçeneğini uygun gördü, sorunun çözümü için Kosova'ya daha geniş bir özerklik verilmesi gerektiğinde ısrar etti.¹⁸¹

1992 yılının Ağustos ayında BM'nin yönetimi altında, Londra'da, düzenlenen ve Badinter Komisyonu'nun kararlarını temel alan Yugoslavya Krizi konulu konferansa Arnavut temsilcileri davet edilmedi. 1991 yılında kurulan Badinter Komisyonu, Yugoslavya'yı oluşturan federe birimlerin birer devlet olarak tanınmaları için, uluslararası topluluğunun “belirlediği kriterleri” yerine getirip getirmediğini belirledi. Badinter Komisyonu, o zamana kadarki Yugoslavya içinde olan cumhuriyetlere, devlet özelliği tanırken, özerk bölgelerin birer egemen devlet olmayacaklarını karara bağlamıştı. Uluslararası topluluğun bu tutumu, pasif direnişin ilerideki yıllarında da hiçbir değişikliğe uğramadı. Yani başka bir deyişle, Uluslararası topluluğun, Kosovalı Arnavutların Sırbistan'dan ayrılmasını ve ayrı bir devlet kurma veya bir başka devlete katılma anlamında self-determinasyon hakkının tanımadığı açıktır.

Mayıs 1994'te gerçekleştirilen, Eski Yugoslavya Sorununu konu alan Uluslararası Konferans'ın çağrısına cevaben Miloseviç, Kosova'ya siyasi ve politik özerklik verilmesi yönünde bir engelin olmadığını açıklamıştır. Buna rağmen Pasif Direniş sırasında gerçekleştirilen çok sayıda görüşmeye her iki tarafın katılımı zoraki bir hal alıyordu. Sırplar, Arnavutların Sırbistan'ı “tanınmalarını” talep ediyor, Arnavutlar ise Belgrad'ın “diskriminasyon politikalarının durdurulması, okul ve iş yerlerinin açılması” vs... gibi istekleri dile getiriyorlardı. Yine Arnavut tarafı her seferinde, federal düzeyinde müzakerelerin sürdürülmesi, NATO askeri güçlerinin bölgeye konuşlandırılması gibi değişik koşullar öne sürmekte, sürecin bilinçli olarak uzamasını sağlamaktaydı.¹⁸²

¹⁸¹ Zlatko Isakovic, "Diplomacy and the Conflict in Kosovo Notes on Threats and Fears." <<http://jurist.law.pitt.edu/zlatko.htm>> (21.03.2006).

¹⁸² Ryzhkov, *op.cit.*, s. 55.

1991–1996 tarihleri arasındaki dönemde Kosovalı Arnavutların Belgrad'a “boyun eğmeme” politikası bölgede büyük ekonomik sorunlar yarattı.¹⁸³ Kosova' “cumhurbaşkanı” Rugova'nın barışçıl/pasifist siyaseti, beklemekten bıkan birçok Arnavut gencini farklı mücadele yollarını denemeye itti. Birçok diplomatik girişime ve çağrılara rağmen yapıcı bir diyalogun, (daha çok Arnavut tarafın uzlaşmaz tavrından dolayı) gerçekleşmemesi, aşırı milliyetçi grupları birleştirerek, radikal hareketlere teşvik etti. Sorunun ciddi bir şekilde ihtilaf şeklini alması 1996 yılına denk geldi. UÇK- yani Kosova Kurtuluş Ordusu'nun-¹⁸⁴ birçok devlet tarafından belli bir zamana kadar “terörist” diye tanımlandığı (sonraları ayrılıkçı) mücadeleye başvurduğu yıl, sorunu iç, hatta bölgesel düzlemde çıkarıp, uluslararası düzleme taşıdığı yıl olarak bilinmektedir.

Kosova Kurtuluş Ordusu'nun ne zaman kurulduğu bilinmemekle birlikte, adını ciddi olarak 1996 sonlarında duyurmaya başlamıştır. Başlangıçta gölge devlet içinde ve Kosovalı Arnavutlar arasında fazla bir etkinliği bulunmayan bu örgüt, Rugova'nın pasif politikasına tepki göstererek Sırp güvenlik güçlerine saldırmaya başladı. Sırpların terörist örgüte karşı aşırı sert “temizleme” operasyonlarına girişmesi, uluslararası toplumun dikkatini tekrar Yugoslavya'ya çevirmesine neden oldu.

Arnavutların bir zamana kadar terörizm¹⁸⁵ diye tanımlanan eylemlerine Sırpların sert tepkiler vermesi, uluslararası camiayı ayağa kaldırdı. Sırpların, sonraları doğrulanamayan, aşırı güç kullandığı haberleri önde gelen medya kuruluşları tarafından manşetten verildi. BM İnsan Hakları Komisyonu raportörü Elisabet Ran'ın, Sırp polisinin insan haklarını çiğnediği, terörist diye tutuklanan şahısların işkence gördüğü savları, Butros Butros Gali'nin 12 Kasım 1996 tarihindeki yazısından anlaşıldığı üzere doğrulanamadı.¹⁸⁶

1997 yılı Kosova için, Arnavut Milli Hareketinin liderlerinden birisi olan Azem Vllasi'nin de belirttiği gibi, gelecek siyasi statü modelinin biçimlendiği yıl olarak tarihe geçti. Bu yıl Kosova Arnavutların'ın, siyasi güçlerinin birleştiği ve

¹⁸³ Gramoz Pashko, “Kosovo: Facing Dramatic Economic Crisis”, Thanos Veremis, ve Evangelos Kofos, der., **Kosovo: Avoiding Another Balkan War**, Athens, ELIAMEP, 1998, s. 347-352.

¹⁸⁴ Ushtria Çlirimtare e Kosoves (Kosova Kurtuluş Ordusu),

¹⁸⁵ 31 Mart 1998 tarihinde GK'nin aldığı 1160 sayılı kararda, gerek Sırp polisinin sivillere ve barışçı göstericilere karşı aşırı güç kullanımını, gerekse UÇK'nın terörist eylemlerini kınamış.

¹⁸⁶ BM Belgeleri, A/51/665; S/1996/931. p. 13'den aktaran Ryzhkov, **op.cit.**, s. 45.

toplumsal yapının milliyetçi-radikal oluşumunu temsil eden UÇK'nın etrafında toplandığı, kısacası ihtilafın tamamen yeni bir safhaya geçtiği yılı simgelemektedir. Ama asıl önemli olan, Vllasi'nin, "Arnavutların mücadelelerinin bu etabında artık yalnız olmadıklarını" savı, Arnavutların, Birleşik Devletler başta olmak üzere Batılı devletlerinin açık desteğini aldıklarına ışık tutar niteliktedir.¹⁸⁷

Sorunun ortaya çıktığı ilk günden itibaren, uluslararası kamuoyuna Arnavut hareketinin tamamen ayrılıkçı değil de özerklik talep eden bir hareket olduğu kabul ettirilmeye çalışıldı. Hatta daha da ileriye gidilerek, özellikle 1998'den sonra, Arnavut ayrılıkçılar, "adeta adalet savaşçılarıymış gibi gösterilmeye başlanmıştı"¹⁸⁸ Konuyla yakından ilgilenen araştırmacılar gerçeğin öyle olmadığına işaret etmekte. Örneğin, UÇK'nın siyasi kanadının amaçları arasında Kosova'yı önce bağımsız yapıp, sonra da Arnavutluk, Makedonya, Karadağ ve Sancak'ta yaşayan Arnavutların bir devlet çatısı altında birleşmesini sağlamaktı. Barışçıl bir çözüm yönteminden yana olan İbrahim Rugova'nın programında bile "Bağımsız bir Kosova devleti" vardı.

Bundan sonraki gelişmeler, Azem Vllasi'nin öngörülerinin gerçekleştiğini gösterdi. Kosova'da pasif direnişin uygulanışı büyük sorunlara neden oldu ve Rugova'nın hareketsizliğinden bıkan pek çok Arnavut genci sadakatlerini savaş yanlılarına yönelttiler. UÇK'nın nasıl ortaya çıktığı ve donandığı konusunda birçok iddia mevcuttur. UÇK'nın silahla donanması ve militan sağlanmasında İran'ın önemli rolü olduğunu, "kurtuluş ordusunun" asıl gelir kaynağı uyuşturucudan elde ettiği ve hatta doğrudan Usame Bin Ladin'le bağlantıları olduğu iddiaları Sırp ve Rus siyasi literatüründe yer aldılar.¹⁸⁹ 1998 yılı ortalarından itibaren ise Birleşik Devletler'in UÇK'ya gizli yardımda bulunmaya başladığı iddiaları ortaya atıldı.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Elena Gus'kova, "Dinamika Kosovskogo Krizisa i Politika Rossii." <www.carnegie.ru/ru/print/3635-print.htm> (18.30.2005), s. 23.

¹⁸⁸ Primakov, *op.cit.*, s. 186.

¹⁸⁹ Birleşmiş Milletler Suçu Engelleme ve Suç Yargısı Komisyonu'nun (United Nations Commission on Crime Prevention and Criminal Justice-Report) 4 Nisan 1996 tarihli raporunda UÇK ile ilgili olarak "... kontrol merkezleri Yugoslavya'da Kosova olan, Avusturya'ya yerleşmiş bazı kriminal etnik Arnavutların başlıca faaliyetleri, uyuşturucu trafiği, fuhuş, silah kaçakçılığı v.s. ... suçlar olarak sıralanabilir" diye ifadeler mevcuttur. ABD Narkotik Dairesinin (US Drug Enforcement Administration- DEA) hazırladığı bir rapora göre Asya'dan gelen uyuşturucu, Balkanlar üzerinden Avrupa'ya giderken Kosovalı Arnavutlar tarafından kontrol edilmektedir. Özcan, *op.cit.*, s. 70.

¹⁹⁰ Bu konuda sağlıklı bilgilere ulaşmak mümkün görünmemekle birlikte, Amerikan siyaset ve istihbarat analizcisi Wayne Madsen'in "Mercenaries in Kosova: The U.S. connection to the KLA" adındaki kitabı Birleşik Devletler Hükümeti'nin UÇK militanları ile bağlantıları olduğunu ortaya koymaktadır. Değişik kanallardan UÇK'ye maddi desteği ve askeri eğitimi sağladığı iddia edilen

Arnavutluk'taki 1997 yazındaki ekonomik çöküş ve kargaşanın bir sonucu, demoralize olmuş Arnavut ordusunun silah depolarının soyulması ve bu silahların birçoğunun Makedonya üzerinden Kosovalı Arnavutlara ulaştırılması ile UÇK ihtiyacı “duyduğu silahlarla donatıldı”.¹⁹¹

Kosovalı Arnavutların tutumlarının radikalleşmesinin yanında, 1997 yılının bir dönemeç olduğunu gösteren bir diğer husus da; uluslararası toplumun aktif bir şekilde çözüm arayış sürecine “dahil” olmasıdır. Eski Yugoslavya ile ilgili Temas Grubu, BM, AGİT, NATO ve önde gelen Avrupa devletlerinin Dışişleri Bakanlarının sunduğu çözüm önerilerini, birbirleriyle çatışan Arnavut ve Sırp güçleri, sırayla reddediyorlardı. Geleceğe dönük ve bölge halkının siyasi iradesine bağlı tasarıları, ülkenin parçalanacağı savıyla Belgrad, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü baz alan planları ise, güçlü Batı desteğini arkasına alan Arnavutlar reddetmekten hiç çekinmiyorlardı.

Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü'nün Kosova ile “ciddi olarak ilgilenmeye” başlaması 1997 yılına denk geldi. Rus siyasi kamuoyunda geniş yankılar uyandıran, NATO'nun çözüm arayış sürecine katılması aslında örgütün dünyadaki değişen rolüyle yakından ilgilidir. Örgütün “yükselen aktifliği”, sorunları muazzam vurucu gücünü kullanarak çözmeye yönelişin altında, değişen dünyada kendi varlığının meşrutiyetini kanıtlama arzusundan kaynaklanmaktaydı. Aynı yılın Ağustos ayında örgütten gelen açıklamalar, durumun böyle devam etmesi halinde, “olası askeri müdahalenin olabileceğine” ilişkindi.

Nisan 1998'de Sırbistan'da düzenlenen Kosova referandumunda halkın % 95'i sorunun uluslararası müdahaleyle çözülmesine karşı çıktı. Bunu takiben Yugoslavya'ya yönelik uluslararası yaptırımlar başladı. Daha önce Hırvatistan ve Bosna için kurulmuş olan Temas Grubu toplanarak (Haziran 1998) gevşetilmiş olan yaptırımların yeniden uygulanması kararını aldı.

Mayıs'ta Miloseviç ve Rugova, kendi delegasyonlarının haftalık görüşmelerini gerçekleştireceklerini karara bağladılar. Radikal Arnavutların

ABD'nin, UÇK'yi terörist bir örgüt olarak tanımladığı dönemde bu savların dünya medyasında yer alması, ayrı bir araştırmanın konusunu oluşturmaktadır!?

¹⁹¹ “Kosovo”, *Encyclopedia of Genocide and Crimes Against Humanity*, der. Dinah L. Shelton, Cilt 2 (I-S), Detroit, Thomson Gale, s. 623.

düzenlenecek bu müzakerelere tepkileri çok sert olmuştur. Haziran ayında ise Arnavutlar diyalogdan vazgeçmişler ve 12 görüşmeyi de boykot etmişler.

ABD çatışmalarla ilgilenmeye başlayınca durum değişmeye başladı. Başkan Clinton pek çok kez, Kosova'nın Amerikan politikası için hayati çıkar temsil ettiğini vurgulamıştır. Amerikan politikasının, bu dönemden itibaren sıkça başvurduğu söylem, NATO'nun sadece üyelerinin güvenliği sağlayan bir örgüt olması değil, barışın korunması ve barışın tesisi için yeni görevler üstlenmeye hazır olması gerektiğidir.

Devam eden gelişmelerde BM Güvenlik Konseyi, Kosova için derhal toplanarak, acil ateşkes ve taraflar arası siyasi diyalog çağrısında bulundu. 23 Eylül 1998'de Güvenlik Konseyi 1199 sayılı kararıyla Kosova'daki durumun kötüleşmesinin, bölge güvenliği için tehdit olduğunu saptayıp tüm tarafları derhal ateşkes¹⁹², Milošević'i görüşmelere çağırdı. Buna cevaben Sırp Hükümeti ve parlamentosu (Sırska Skupšina) birkaç inisiyatif sunarak, hem Arnavutlarla hem de uluslararası örgütlerle işbirliğine hazır olduğunu beyan etmiştir.¹⁹³ Bunun hemen ardından (GK kararından sonraki gün) 24 Eylül, NATO'dan hava operasyonu tehdidi gelmiştir.¹⁹⁴ BM GK'nin, tarafları barışa çağıran kararının ardından, çatışan tarafların resmi görüşleri alınmadan, bu tür açıklamaların oluşu, aslında NATO'nun güç kullanma planlarının, çatışan tarafların duruşlarından bağımsız bir biçimde geliştiğini gösterir nitelikteydi.

Miloseviç'in baskıcı ve şiddet içeren politikalarının artışına karşı¹⁹⁵, 1998 yılı boyunca UÇK de eylemlerini yoğunlaştırdı. Sadece Kosova coğrafyasında, 1884 adet terörist eylem sonucunda 115'i güvenlik güçleri elemanı olmak üzere 288 insan hayatını kaybetti.¹⁹⁶ 24 Ekim 1998 1203 sayılı kararıyla Güvenlik Konseyi UÇK'ya silah sağlanmasını kınadı, bölgede barış amaçlı AGİT ile NATO arasındaki işbirliğini desteklediğini açıkladı. 4 Aralık 1998'de ise Koffi Annan UÇK

¹⁹² Gökçen Alpkaya, (1999), "NATO Müdahalesi Üzerine.", **AÜ SBF Tartışma Metinleri Serisi**, No. 15. <<http://politics.ankara.edu.tr/~alpkaya/yayin.htm>> (03.04.2005), s. 3-5.

¹⁹³ Ryzhkov, **op.cit.**, s. 51.

¹⁹⁴ "September 24: NATO takes the first formal steps toward military intervention in Kosovo, approving two contingency operation plans -- one for air strikes and the second for monitoring and maintaining a cease-fire agreement if one is reached.", "Kosovo Chronogy, Timeline of events 1989-1999 relating to the crisis in Kosovo, Released by the Departament of State, Washington, DC, May 21, 1999." <www.state.gov/www/regions/eur/fs_kosovo_timeline.html> (02.02.2006).

¹⁹⁵ Malcolm, **op. cit.**, s. 401-412.

¹⁹⁶ Ryzhkov, **op.cit.**, s. 53.

eylemlerini kınadı. Bundan sonraki bütün gelişmeler NATO tehdidi altında gerçekleşmiştir. Bu süreçte Yugoslavya iki kez Güvenlik Konseyi'ne başvurarak egemenliğine yönelik NATO tehdidine karşı önlem almasını istemiştir. Ayrıca belirtilmelidir ki kuvvet kullanma tehdidi de BM Anlaşmasıyla yasaklanmıştır.¹⁹⁷

Ekim 1998'de Richard Holbrooke, askeri ve polis güçlerinin çekilmesini talep eden Belgrad ziyaretini gerçekleştirdi. Holbrooke ve Miloseviç arasında varılan anlaşmaya göre Federal Birlikler ve UÇK arasında ateşkes ilan ediliyordu. Ateşkes her iki tarafça da uygulanmadı ve çatışmalar şiddetlendi. Görüşmeler sırasında Holbrooke, ayrıca NATO'nun bölgede barış güçleri vasfı altında konuşlandırılmasını gündeme getirdi. Bu tehdit ile, Yugoslavya Holbrooke'un önerilerinin birçoğunu kabul etmiş ve Sırp güçlerinin bir kısmı Kosova'dan çekilmeye başlamıştır. Ayrıca bölgeye, başına Amerikan Büyükelçi William Walker'ın getirildiği Kosova Gözlemci Misyonu (Kosovo Verification Mission) adında uluslararası gözlemcilerin gelişi sağlandı.

29 Ocak 1999 Temas Grubu Londra'da toplanarak, “durumun halen bölgede barışı ve güvenliği tehdit ediyor olması insani felaketin olasılığını artırmakta” açıklamasını yapmış ve ihtilaf tarafları arası diyalogun başlaması için çağrıda bulunmuş. Buna cevaben, 29 Ocak 1999 tarihinde Sırbistan Hükümeti bir açıklama yaparak şunların altını çizmiştir: “Ülkemizin iktidarları daima ve sürekli görüşmelere açık olduğunu ... ve ihtilaf tarafları hedef alan, derhal görüşmelerin başlamasına yönelik çağrının anlaşılması güç olduğunu, çünkü Yugoslavya durumunda bu açık kapıyı çalma, Kosovalı Arnavutlar durumunda ise sürekli red ve silahlı eylemlerle karşılaşması demektir.”¹⁹⁸ Bundan birkaç gün sonra 31 Ocak 1999'da Yugoslavya hükümeti tarafından yapılan resmi bir açıklama ile Sırpların, Şubat 1998 tarihinden itibaren, 20 defadan fazla masa başına oturmayı teklif etmeleri, Kosovalı Arnavutlarca geri çevrildiğini ortaya koyuyordu. Bu açıklamalarda gerçeğin ne kadar yansıtıldığını bir örnek vererek anlayabiliriz. Devam eden gelişmelerde “Kosova Cumhurbaşkanı” Rugova temaslarda bulunmak üzere Belgrad'a gidişini, UÇK liderleri Rugova hakkında “fetva” çıkararak protesto ettiler.

¹⁹⁷ Keskin, **op. cit.**, s. 35.

¹⁹⁸ Ryzhkov, **op.cit.**, s. 58-59.

b. Rusya'nın Krize Yönelik Tutumu

1998 senesi içerisinde Kosova'da artan gerginliğe karşılık Moskova diplomatik girişimlerde bulunmaya başladı. Mart'ın ortasında Rusya başbakanı Primakov, Belgrat'a gerçekleştirdiği ziyaretinde Kosovalı Arnavutlara geniş özerklik verilmesi gerektiğini, sorunun çözümü olarak Miloseviç'e ilettili. Aynı zamanda Yugoslavya'nın bütünlüğünün Rusya için son derece önemli olduğunu belirterek, Kremlin'in pozisyonunu belirtmiş oldu.

Kosova'da tansiyonların yükselmesiyle, Moskova harekete geçti ve çeşitli çözüm girişimleri ortaya atıldı. Bu girişimlerin bir sonucu olarak 16 Haziran 1998 tarihinde Slobodan Miloseviç Rusya Devlet Başkanıyla görüşmek üzere Moskova'ya geldi. Görüşmelerden sonra, Rus diplomasisinin başarısı sayılabilecek, bazı hükümleri içeren bir bildiri yayınlandı. Genel olarak bildiride Yugoslav tarafı “bölgenin özerklik konuları da dahil, tüm sorunları içeren görüşmelere derhal devam etmeye hazır olduğunu ...” beyan ediyordu. Ayrıca, Belgrat AGİT'le görüşmelere hazır olduğunu, AGİT' Misyonunu Kosova'ya kabul edeceğini ve bunun yanı sıra bu organizasyona yeniden üye olmak istediğini de bildiriyordu. Bunun yanında, bildiride ayrılıkçılık ve terörizmi kınayan bazı maddeler de yer aldı. Bununla ilgili önemli bir gelişme de, Belgrat terörist eylemlerinin azalması durumunda Federal Güvenlik Güçleri'nin sürekli yerleşim merkezlerine çekileceğinin taahhüdünü vermiş oluyordu.¹⁹⁹ Aynı zamanda Uluslararası Kızıl Haç Komitesi ve BM Yüksek Mülteci Komiserliği örgütlerinin misyonlarını gerçekleştirmek üzere bölgeye davet ediyorlardı. Bazı yorumculara göre, Moskova'da imzalanan ortak bildiriden sonra Kosova'daki durum iyileşmeye başladı. Siyasal bir çözüme gidiliyor gibiydi.²⁰⁰ ABD'nin yardımıyla, Arnavutlar yeni bir müzakere heyeti oluşturduklarını duyurdular.

Yalnız Batılı devletler Moskova'yla aynı fikirde değillerdi. Tam bu sıralarda, yeni bir ivme kazanan çarpışmalara bahane edilerek, “NATO'nun kılıcı” tekrar Belgrat üzerine dikildi. Mücadele merkezi, BM Güvenlik Konseyi'ne taşındı. Batılılar ısrarla Kosova Sorunu'nu BM Tüzüğü'nün VII. başlığının hükmü altına sokmayı çalışıyorlardı. Bu madde, uluslararası barış tehlikeye düştüğünde, güç

¹⁹⁹ Markovic, *op.cit.*, s. 166.

²⁰⁰ Lavrov, *op.cit.*, s. 15.

kullanmaya kadar varan yaptırımların uygulanmaya konmasını öngörmekteydi.²⁰¹ Ruslar, buna karşı çıkacaklarını kesin bir tavır ile dile getirdiler. Evgeniy Primakov, Madeleine K. Albright'la bir görüşmesinde “Rusya en az iki yüzyıldan beri Balkanlarda varlığını hissettire gelmektedir Amerikalıların, bizim görüşümüzü almadan buradaki anlaşmazlıkları nasıl çözümleye bileyeceğini anlayamıyorum”, dediği bilinmektedir.²⁰²

Kosova Sorunu'nu, dünyadaki diğer benzer sorunlardan ayıran çok önemli bir husus, Kosova Krizi'nin uluslararası bir soruna dönüştürülmesidir. Kosova Krizi'nin uluslararası düzleme taşınmasının tamamen siyasal bir tercih olduğu²⁰³ ve Yugoslavya'yı “dize getirmek” politikalarının bir parçası olduğu görüşü Rus ve Sırp kamuoyunda geniş kabul görmüş bir kanı olmuştur. Bu tercihin en erken ifadelerinden birisi, ABD Temsilciler Meclisi'nin 11 Temmuz 1995'te, Kosova'daki aşırı Sırp denetimi sona ermedikçe Yugoslavya'ya uygulanan yaptırımların kaldırılmaması gerektiğine ilişkin kararıdır.²⁰⁴

31 Mart 1998 tarihinde BM Güvenlik Konseyi aldığı 1160 sayılı kararda, gerek Sırp polisinin sivillere ve barışçı göstericilere karşı aşırı güç kullanımını, gerekse UÇK'nın terörist eylemlerini kınamıştır. Sırbistan'a yönelik tekrar silah ambargosunu getiren bu GK kararını Rusya, artan gerginliğe karşılık bir çözüm olabileceği düşüncesiyle, onaylamıştır.

Ağustos 1998'de UCK'nın Kosova topraklarının % 40'ını ele geçirdiğinin anlaşılması üzerine Sırp güvenlik güçleri, ayrılıkçı örgütün tüm üslerine yönelik “kök söktürme“ harekâtına başladı. Güvenlik güçleriyle UÇK arasındaki çatışmaların yoğunlaşmasıyla, örgüt “Gölge Devlet” parlamentosunun da açık desteğini almıştır. Kosova parlamentosu, Temmuz 1998'de UÇK'nın silahlı mücadelesinin “meşruiyetini” kabul etmiş ve her Kosovalı Arnavutun “kurutuluş hareketi”ne

²⁰¹ Bu madde, BM tarihinde sadece bir kez Kore Savaşı'nın «meşru» kılınmasını sağlamak amacıyla kullanıldı. Sovyet temsilcileri oylamaya katılmadıkları için, «kıta» Çin de BM Güvenlik Konseyi'nin «henüz» üyesi değilken, Batılı devletler bu tasarıyı GK'den geçirebildiler. Bu olaydan ders çıkaran Ruslar, bu sefer böyle bir tasarıyı kesinlikle veto edeceklerin, keskin bir dille ifade ettiler.

²⁰² Primakov, *op.cit.*, s. 187.

²⁰³ Markovic, *op.cit.*, s. 164.

²⁰⁴ Alpkaya, *op.cit.*, s. 18.

gereken desteği ve yardımı sağlaması için çağrıda bulunmuştur.²⁰⁵ Böylece çatışmalar bir nevi “düşük yoğunluklu savaş”a dönüştü.

Sırp güvenlik güçlerinin UÇK'ya karşı giriştiği kapsamlı operasyonlar sonucunda Arnavutların kitlesel göçü başladı. Olayların gelişiminin iyi bir analizi yapıldığında: UÇK militanlarının, provakatif terörist eylemlerin güvenlik güçlerinin operasyonlarını “kışkırtacak” derecede yayılması ile bölgede tansiyonların yükseltmeyi ve uluslararası toplumun dikkatini çekmeyi başarmıştır. Bir iç savaş şeklini almış çatışmaların bir sonucu olarak, 1999 yılının ilk aylarında, evlerinden olan Arnavutların sayısı 100 bini bulmuştur.²⁰⁶

1998'in Temmuz-Eylül ayları arasında Kosova'daki Rus Diplomatik Gözlemci Misyonun başında bulunan Sergey Lavrov, Batı'da benimsenen Belgrat'ın Arnavutlara yönelik “etnik temizleme kampanyası” yürüttüğü iddialarını şu savlarla çürütmeye çalışmaktaydı. Lavrov'a göre “Durumu sağduyulu ve titizlikle açığa çıkaracak olursak; Güvenlik Güçlerinin, yüksek ölçekli ve provakatif eylemlerde bulunan teröristlere karşı askeri operasyonun, sivil halk üzerinde yaratacağı etkiyi minimize edebilecek herhangi bir mekanizmadan yoksun oluşu, Sırp'ların Kosovalı Arnavutları bölgeden sürme/uzaklaştırma stratejisine giriştikleri anlamına kesinlikle gelmemeliydi.”²⁰⁷

Eylül 1998'de Rus Dışişleri Bakanlığı'na Igor' İvanov'un atanması, genel olarak dış ilişkilerde benimsenen tutum ve önceliklerin sürdürülmesi anlamına geliyordu. Bu önceliklerin başında Balkanlar'daki sıcak bölgelere yönelik daha aktif bir politika sürdürülmesi de vardı. Daha Ekim 1998 tarihinde Yugoslavya'ya yönelik hava saldırılarını planlayan NATO'nun bunu gerçekleştirememesi, Rus diplomasinin başarısı olarak yorumlandı.²⁰⁸ Bunu yapmakla Rus tarafı Kuzey Atlantik Örgütü'nün sistematik ve bu noktaya kadar engel görmeyen planlarının bozulması anlamına geliyordu. Yani başka bir ifadeyle, Kosova'daki gelişmeler, Primakov'un dış ilişkileri için çizdiği “karşıt-denge” (çok kutuplu dünyanın içerisinde kutuplardan birisi olma) rolünü, Rusya'nın kısmi olarak olsa da üstlenebildiğini gösteriyordu. Böylece Kosova

²⁰⁵ Lavrov, *op.cit.*, s. 19.

²⁰⁶ Arnavutların göçü NATO'nun bombardımandan sonra büyük sayılara ulaştı, Michael Mandelbaum, “A Perfect Failure, NATO's War Against Yugoslavia”, *Foreign Affairs*, Cilt. 78, Sayı. 5 (Eylül-Ekim 1999), s. 3.

²⁰⁷ Lavrov, *op.cit.*, s. 23.

²⁰⁸ Gus'kova, *loc.cit.*, s. 34.

konusunda, sürdürülen görüşmelerde Rus tarafının Bosna'daki diplomasisine kıyasla daha bağımsız ve cesaretli bir politika izlediğini söyleyebiliriz.

Dış ilişkilerdeki “kıpırdanmalara” karşın Kosova Kriziyle ilgili Moskova'nın pozisyonunu değerlendirmek ve tanımlamak, çelişkili ve dengesizlikten dolayı güçtür. Bir taraftan Rusya Yugoslavya'ya yönelik her tür yaptırımını destekliyor, Kosova'nın statüsünün federal düzeye çıkarılmasına kadar genişletilmesine karşı çıkmıyor, ve en önemlisi Yugoslavya'nın NATO tehditlerini, Rusya'nın Güvenlik Konseyi'nin gündemine taşınması için taleplerini reddediyor, diğer taraftan ise, askeri bir müdahaleye sert bir biçimde karşı çıkıyor, Belgrad'ın Temas Grubu'nun teklif ettiği planın sadece siyasi kısmını değerlendirmeye alınmasını destekliyor ve Yugoslavya ile savunma alanında Askeri-Teknik İşbirliği Anlaşması'nı imzalıyordu?!²⁰⁹

NATO'nun tehditkar çıkışlarına karşın, 3 Şubat 1999'da Rus Duması, RF Cumhurbaşkanı Boris N. Yeltsin'e, Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi 1160 Sayılı (1998) Kararı'nın düzenlediği yaptırım uygulamalarından tek taraflı çekilmesi çağrısında bulundu. Ayrıca Kuzey Atlantik Örgütü'nün askeri güç kullanması durumunda, BM Anlaşması'nın 51. maddesi çerçevesinde, Rus Hükümetinin Yugoslavya'ya yardım konusunu seçenekler arasında bulundurmasını ve bunlara ek olarak Yugoslavya'nın egemenliğine yönelik tehdidi görüşmek üzere BM Güvenlik Konseyi'nin acilen toplanması talebine tam destek vermesi gerektiğinin önemle altını çizdi. NATO'nun tehdit saçan açıklamaları Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ile ABD Başkanı B. Clinton arasında gerçekleştirilen görüşmelerin de konusu oldu. 1999 Şubat ayının başında gerçekleştirilen başkanlar arası telefon görüşmesinde, Yeltsin, Batıların güç kullanma planlarına kesinlikle karşı çıktıklarını kesin bir dille tekrarlamış ve “Kosova'ya dokunmanıza izin vermeyeceğiz” diye sert çıkışlarda bulunmuştur.²¹⁰

Devam eden gelişmelerde, Duma Sözcüsü Seleznyov ise Yugoslavya'ya NATO gücünün konuşlandırılmasının “atlatılması zor olacak çok kanlı bir savaşı başlatacağı” ve daha da önemlisi dünyada BM'nin varlığının sorgulamasına neden

²⁰⁹ Radoje Kontic, “Yugoslavia and Russia”, **Review of International Affairs (Belgrad)**, Cilt. 49, 15 Ocak 1998, s. 1-5.

²¹⁰ «Hands Off Kosovo, Yeltsin Tells Clinton», **Reuters**, February 18, 1999'den aktaran Felkay, **op.cit.**, s. 198.

olacağı uyarılarında bulundu. Gene Seleznyov, NATO'nun hava saldırılarını başlatması durumunda, Rusya'nın Belgrat'da saldırıya gereken cevabı vermek üzere silah sağlayacağı kesin ifadelerle dile getirdi.²¹¹ Liberal Demokratik Partisi'nin Başkanı Zhirinovsky (Jirinovskiy), daha ileriye giderek gönüllü askerleri Yugoslavya'ya taşıyacak uçak seferlerini düzenleyen kampanyalara girişti.

c. Rambouillet Görüşmeleri – Düzmece Barış Müzakereleri ve Rusya'nın Sönük Diplomasisi

6 Şubat 1999'da Rambouillet'de (Fransa) Belgrat hükümeti ile Kosovalı Arnavutların temsilcileri arasında görüşmeler başladı. Konferans çalışmalarına Fransa ve İngiltere Dışişleri Bakanları Hubert Vedrin ve Robin Cook'un başkanlık yapmaları öngörülmüştü. Görüşmelerin başında bulunan kişiler olarak “Temas Grubu” adına ABD temsilcisi Christopher Hill, AB adına Wolfgang Petritsch ve Rus Federasyonu adına Boris Mayorski tayin edilmişlerdi. Çok sayıda katılımcının yanı sıra Arnavut Delegasyon'un başında UÇK'lı Hashim Taçi bulunuyordu. Yugoslav Delegasyon'un başında ise Sırbistan Cumhurbaşkanı Milan Milutinoviç vardı. Bu görüşmeleri diğerlerinden ayıran en çarpıcı özelliği, Arnavut Delegasyonu'nun, şu ana kadar müzakere ve temaslarda Kosovalı Arnavutların genel oy çokluğu ile seçilen İbrahim Rugova ve hükümetinin sayıca ancak üçte bir oranında temsil edilmiş olmasıdır. UÇK ve ona yakınlığı ile bilinen LBD (Rexhep Qosja'nın başında bulunduğu Birleşik Demokratik Hareketi) ise delegasyonun 2/3'ni oluşturuyorlardı.²¹² Yani başka bir deyişle siyaset sahnesine UÇK çıkarılıyordu.

Görüşmelerin farklı yanı, Temas Grubu'nun hazırladığı tasarı/dokümanın, müzakerelere katılan ilgili taraflarca değiştirilemeyen ilkeleri içermesiydi. Başka bir deyişle görüşmelere katılan her iki tarafa da fazla bir manevra alanı verilmeyip, ultimatom şeklinde bazı koşulların dayatılmasıydı. Bunlar kısaca, Genel Hususlar, Kosova'da Yönetim, İnsan Hakları ve Uygulama bölümlerinden oluşmaktaydı. Birinci bölüm, şiddete derhal son verilmesi, diyalogun başlaması, üç senelik geçici bir anlaşma imzalanması, Kosova'daki özgür seçimler v.s. gibi maddeleri içermekteydi. Ayrıca, maddelerin birisinde Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü teyit

²¹¹ **Idem.**

²¹² Marc Weller, “The Rambouillet Conference on Kosovo”, **International Affairs**, Cilt. 75, Sayı 2 (Nisan 1999), s. 227.

edilmekteydi.²¹³ Sırp delegasyonu yapıcı bir işbirliğine hazır olduğunu belli etmek için “tartışılmaz ilkeleri” imzalamayı teklif etti. Arnavut Delegasyonu ise böyle bir teklife yanaşmadı.

Bu görüşmelerin pek bilinmeyen bir diğer yönü de ihtilaf taraflarının yüz yüze görüşme yapmadıklarıdır. Bütün temaslar Temas Grubu aracılığıyla yapılmaktaydı.²¹⁴ 11 Şubat’ta, müzakerelere katılan Sırbistan Cumhurbaşkanı M. Multinoviç’in açıklaması çarpıcı nüanslar içermektedir: “Maalesef burada (Rambouillet) diyalog olduğu söylenemez. Bu güne kadar (görüşmelerin 6. günü), iki delegasyon yüz yüze görüştürülmedi. Biz Kosovalı Arnavutların delegasyonu ile buluşmayı talep ediyoruz. Onların gerçek pozisyonlarını öğrenmeyi ve tartışılmaz ilkeleri imzalamalarını istiyoruz.”²¹⁵

Devam eden gelişmelerde taraflar ve Temas Grubunca ortaya konulan tasarı önerileri “Kosova’da Barış ve Özyönetimin Geçici Anlaşması” belge başlığının altında toplandı. Yalnız burada da ilginç bir gelişme yaşanmaktadır. Siyaset Bilimci ve Balkanolog Elena Guskova kendi çalışmalarında konuyla ilgili şu çarpıcı tespitlere yer vermektedir: Bölgede uluslararası askeri varlık ile ilgili kısımlar (NATO’nun konuşlandırılmasını öngören maddeler Temas Grubunca da hiç görüşülmedi) taraflara görüşmelerin son gününde verildi.²¹⁶ Bu bölümlerin çarpıcı maddeleri arasında; 28 bin NATO askerinin bölgeye yerleştirilmesi ve üç yıl sonra “halkın iradesi temelinde” ve “ilgili otoritelerin görüşleri”²¹⁷ doğrultusunda Kosova statüsünün belirlenmesi gibi, bir egemen devletin kabul etmesi mümkün olmayan maddeler vardı.

Anlaşma tasarısında Kosova’nın “NATO koruması altına alınması”, Çok Uluslu Askeri Uygulama Gücünün Statüsü adlı (7. Bölüm, B Eki) ekince düzenlenmişti:

"- 6. a. NATO sivil, yönetsel, cezai bütün yargısal süreçlerden
bağıştır.

²¹³ **Ibid.**, s. 225.

²¹⁴ **Ibid.**, s. 229.

²¹⁵ Ryzhkov, **op.cit.**, s. 60.

²¹⁶ **Ibid.**, s. 62.

²¹⁷ “... on the basis of the will of the people...”, “... opinions of relevant authorities ...”, “Interim Agreement for Peace and Self-Goverment In Kosovo”, Rambouillet, France- February 23. 1999, Thenos Veremis ve Dimitrios Triantaphyllou der., **Kosovo and the Albanian Dimension in Southeastern Europe: The Need for Regional Security and Conflict Prevention**, Athens, ELIAMEP, 1999, s. 261-330.

b. NATO personeli, her koşul altında ve her zaman, sivil, yönetim, ceza ve disiplin alanlarında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nden yargı bağışıklığına sahiptir.

- 7. NATO personeli Yugoslavya Federal Cumhuriyeti yetkililerince her türlü gözaltı, soruşturma ve tutuklamadan bağışıktır.

- 8. NATO personeli hava sahası ve karasuları da dahil olmak üzere Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nde... serbest ve kısıtlanmadan geçme ve engellenmeden girme olanağına sahiptir.

- 11. NATO havaalanlarını, yolları, demiryollarını ve limanları ücretsiz kullanır." ²¹⁸

Anlaşma tasarısında, ayrıca ilerdeki üç yıl içerisinde Kosova'nın özyönetime sahip olması mümkün kılınarak, nihai statüsünün belirlenmesi için politik bir sürecin başlatılması ile ilgili maddeler vardı.

Anlaşmanın 7 No'lu Bölümünün B Ekini Rusya'nın onaylamadığı, Rus Temsilcisi Büyükelçi Boris Mayorskiy'nin belgeyi not düşerek imzalamasından anlaşılmıştır. Ayrıca Belgrat, NATO'nun Kosova'ya konuşlandırılması dışındaki anlaşma tasarısı metni ile ilgili hükümlere prensipte onay vermiştir.

NATO bütün görüşmelerden farklı olarak, bu kez de görüşmeler netice vermezse müdahale edeceğini beyan etmişti. Bu açıklamaların ciddiyeti, 30 Ocak 1999 tarihinde düzenlenen NATO Konseyi toplantısında onaylanan Deklarasyon'da da açık ve net bir şekilde ortaya konulmuştur. Görüşmelere katılan ve NATO'nun "aktif rol" almasına karşı çıkan Rus temsilcileri, askeri operasyon düzenlenmesi için Güvenlik Konseyi kararının alınmasının kaçınılmaz olduğunda ısrar ediyordu. Bunun bir devamı olarak, Moskova'da hakim olan görüşe göre, askeri bir operasyonun düzenlenmesi konusunda bir uzlaşmaya varılması halinde, BM bölgesel örgüt olan AGİT'e bu askeri operasyonu yürütme yetkisini tanımalıydı. Daha sonraki aşamada ise AGİT, NATO'ya ve bu operasyonda yer almak isteyen diğer ülkelere çağrı göndermeliydi. Böyle bir operasyon ortak bir komutanlık tarafından yürütülmeliydi. Bu komutanlık, Rus önerisine göre, AGİT dönem başkanı, NATO komutanı ve RF temsilcisinden oluşmalıydı. Rusya'nın başlattığı bu girişime karşılık olarak Temas

²¹⁸ Ibid., s. 326-327.

Grubu içindeki beş NATO üyesi, böyle bir operasyonun BM ya da AGİT tarafından yönetilemeyeceği gerekçesiyle teklifi reddettiler.

Medyada geniş yer alan ve Batı kamuoyu tarafından kabul edilen görüşe göre, bu anlaşmanın kaderi ne olursa olsun (yani iki taraf imzalarsa da) müdahale kaçınılmazdır. Sadece müdahalenin karakteri henüz netlik kazanmamıştı, “barışçıl mı, yoksa askeri nitelikli mi olacağı bilinmiyordu”. Eğer iki taraf da anlaşmayı kabul ederse, özünde NATO kuvvetlerinin bulunacağı çok uluslu bir barış gücü Kosova’ya konuşlandırılacaktı. Sırp askeri ise Kosova’yı tamamen terk edecekti, eski terörist örgüt olan UÇK ise bir nevi “muhafız” gücüne dönüşecekti.

Görüşmeler süresi içerisinde ABD’nin tutumu, “Eğer Rambouillet Konferansı Sırp lar yüzünden başarısızlıkla sonuçlanırsa, o zaman NATO Sırp askeri hedeflerine saldırıp ağır darbeler verecektir” şeklinde netlik kazandı.

Kesin olan şu ki, Arnavut tarafı güçlü Batı desteğini arkasına alarak ihtilafın büyümesini istiyordu ve bunu ülkenin iç sorunu olmaktan çıkarıp, mücadelelerini uluslararası boyuta taşımanın peşindeydiler. Sırp ların Kosova’da sert uygulamaları, Arnavutların pozisyonlarını güçlendirdi. Böylece Batı kamuoyunda Arnavutların “diskriminasyon uygulamalarının” kurbanları olduğu görüşü yaygınlık kazanmaya başladı. Ne var ki, Miloseviç’in Kosova Sorununu tek başına çözme yönelimi, aslında “Yugoslavya’nın iç işi”ne müdahaleyi tetikledi ve sonradan NATO’nun askeri saldırısı sırasında meşrulaştırıcı bir işlev gördü.

Barış görüşmelerinin ilk turunun sonunda, taraflar yaptıkları açıklamalarla uzlaşma olasılığının düşük olduğu izlenimi verdiler. Sırp delegasyonu, Yugoslavya’nın bütünlüğünü kesin ifadelerle bağlayarak görüşmelerin devam etmesi gerektiğini, Arnavut tarafı ise daha da ileriye giderek, anlaşmayı ancak 3 yıl sonra Kosova’da bağımsızlık referandumun yapılması şartıyla imzalayacaklarını açıkladılar. Ama en “radikal” adımı, görüşmelerin devamının olmayacağını ve tarafların anlaşmayı ikinci turun ilk gününde imzalamaları gerektiğini açıklayarak ABD attı.²¹⁹ Şu da belirtilmelidir ki, kuvvet kullanma tehdidi ile imzalanan anlaşmaların geçerliliği da ayrı bir tartışma konusu oluşturmaktadır.²²⁰

²¹⁹ “... the negotiators *had indicated* that a further conference would be in the nature of a signature conference ...”, Weller, **op.cit.**, s. 233.

²²⁰ 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, madde 52.

Müzakerelerin ikinci turunda, Yugoslav tarafının anlaşmanın siyasi bölümünü imzalama önerisi ve ihtilaf bölgesinde uluslararası askeri varlığının kapsamı ve karakterini düzenleyecek ibarenin tekrar müzakere edilmesi teklifi kabul görmedi. Arnavut tarafına tek taraflı metni imzalama izni verildi.

Rambouillet'teki müzakereleri UÇK'nın zaferi olarak nitelendirirsek yanlış bir ifade olmaz. Birincisi, daha bir sene öncesine kadar ABD Dışişleri Bakanlığı'na terörist bir örgüt olarak tanımlanan UÇK, barış süreci müzakerelerinin meşru oyuncusu kabul edildi. İkincisi ise uluslararası topluluğun UÇK'yı muhatap alması, bu örgütün Kosova'nın gelecekteki siyasi eliti'nin büyük bir kısmını oluşturacağını ve gerilla birliklerin gene Kosova'nın "resmi" silahlı güçlerine dönüştürüleceği anlamına geliyordu.²²¹

UÇK'nın "değiştirilemez", "Kosova'da Barış ve Özyönetimin Geçici Anlaşmasını" imzalamasından bir gün sonra, Batılı devletlerin baskın olduğu Temas Grubu üyeleri, görüşmelerin sekteye uğramasından Yugoslav Delegasyonunu sorumlu tutulduğu bir beyanat yayınladılar.

Yalnız bazı hususlara dikkat çekmek gerekir. Rambouillet Anlaşması diye anılan bu planın hükümlerini kendini egemen sayan bir devletin kabul etmesi imkansızdır. Çünkü plan kaba bir ifade ile Yugoslavya'nın NATO güçleri tarafından "etkin bir biçimde askeri işgalini öngörüyordu".²²² Bütün bunlardan anlaşılıyor ki: asıl diplomatik yolların tıkayıcısı Miloseviç değil NATO'dur. Yani başka bir deyişle, ABD "çıtayı kasten Sırpların kabul edemeyecekleri kadar yükseltmiştir".²²³

Böylece Rambouillet görüşmeleri, Temas Grubu üyesi olan Rusya'nın, "dışarıda bırakılıp", daha çok NATO devletlerin "yoğun katılımıyla" "diplomasiden çok bir güç kullanma tehdidi" altında gerçekleştirildi.²²⁴ NATO'nun bu bölgede ortak bir güvenlik sistemi istemediğini, ABD'nin ise uzlaşma peşinde olmadığını gösterdi. Boris Yeltsin'nin deyişiyle "Amerikalılar, her türlü araçla Kuzey Atlantik

²²¹ Çuksin, *op.cit.*, s. 240.

²²² Noam Chomsky, "Kosova Barış Anlaşması", der. Tarık Ali, **Evrenin Efendileri? NATO'nun Balkan Seferi**, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Om Ekonomi-Politik, 2001, s. 328.

²²³ Tarık Ali, "NATO'nun Balkan Seferi", der. Tarık Ali, **Evrenin Efendileri? NATO'nun Balkan Seferi**, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Om Ekonomi-Politik, 2001, s. 467.

²²⁴ Michael Mccgwire, "Why Did We Bomb Belgrade?", **International Affairs**, Cilt. 76, Sayı 1 (Ocak 2000), s. 16.

dayanışmasını harekete geçirmeyi zorunlu gördüler.”²²⁵ 23 Mart 1999’da bombalamayı önleyebilecek diplomatik girişimler tükenmemiştir, “tüketirilmişti”.

C. NATO Operasyonu ve Rusya

a. NATO'ya Karşı Savaşan Tek Ülke - Yugoslavya

24 Mart 1999’da NATO’nun geniş ölçüde sivil hedeflere²²⁶ büyük ağırlık verilen Yugoslavya müdahalesi başladı. NATO’nun “Birleşik Güçler” operasyonunun muazzam vurucu gücü; iletişim, ulaşım, elektrik hatlarını, fabrikaları, santralleri, kamu ve sivil binaları bombaladı.²²⁷ Yasaklanmış silahlar kullanıldı.²²⁸ Sırbistan’ın ekonomik altyapısını ve askeri potansiyelini havadan vurma stratejisi, sivil kayıplara da yol açtı. Bu konuda kesin bilgilere ulaşmak zor olmakla birlikte, hayatını kaybedenlerin sayısının bine yaklaştığı tahmin edilmektedir.

Sırbistan yönetimi bombardımanı Nazilerin 1941 bombardımanına benzetmiş, operasyonun “yersiz ve ahlaksızca bir şey olduğu görüşünü, Miloseviç’in en koyu muhalifleri bile paylaşmıştır”.²²⁹ Sırp Parlamentosu’nda yapılan oylamada Yugoslavya’nın Rusya-Belorus Birliği Anlaşması’nı kabul ettiğini beyan etmişti. Gerçeği söylemek gerekirse, Yugoslavya’nın ordu altyapısına verilen hasar minimumdu, buna karşılık sivil birimlere muazzam derecede zarar verildi.

Müdahalenin başlamasından sonra NATO’dan gelen açıklamalar, müdahalenin uluslararası topluluğun hedeflerine uygun olduğu, daha da önemlisi, "meşru" olduğu yönündeydi.²³⁰ Moskova’daki NATO Temsilcisi bir televizyon

²²⁵ Yeltsin, *op.cit.*, s. 221.

²²⁶ Alpkaya, *op. cit.*, s.6.

²²⁷ RF Devlet Duması’nın NATO’nun Yugoslavya Yönelik İşlediği Cinayetleri ile İlgili Enformasyonu Araştırma ve Genelleme Komisyonu Başkanı N. İ. Ryzhkov’un verdiği rakamlar şöyledir: Saldırıya uğrayan sivil birimlerin sayısı 800, bunların içinde 600’ü tamamen imha edildi. Yaklaşık 25 000 müstakil ev ve daire tahrip edildi, 22 köprü imha edildi, 50 kadar fabrika işletilemez hale getirildi. 18 elektrik istasyonu ve 6 havalimanı harabeye çevrildi. Kısacası Yugoslavya’ya verilen zararın/tahribatin genel toplamı 100 milyar dolara kadar varan rakamlarla ifade ediliyor, Ryzhkov, *op.cit.*, s. 450.

²²⁸ Müdahalenin çarpıcı tarafı, olağandışı üstünlüğe rağmen (Bazı hesaplara göre, NATO ülkelerin ekonomik ve askeri gücü/tokatı Yugoslavya’dakinden 700 kat üstündü) NATO kaset ve uranyum içerikli bombalar kullandı. Patlayıcı madenin toplam imha gücü Japon şehri Hiroşima’nın üzerine atılan atom bombasının 5 katına denk geliyor, *Ibid.*, s. 213, 116.

²²⁹ Glenny, *op.cit.*, s. 523.

²³⁰ “Press Release.”(1999)041, 24 Mart 1999, <<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-041e.htm>> (20.04.2006), Örneğin, Genel Sekreter ve SACEUR komutanı’nın 25 Mart 1999 tarihli ortak basın toplantısında, müdahalenin meşruluğunu savunmaktadır, <<http://www.nato.int/docu/speech/1999/s990325a.htm>>(20.04.2006).

kanalına verdiği demeçte, BM GK'nin Kosova Sorunu ile ilgili aldığı üç karara²³¹ atıfta bulunarak NATO operasyonunun yasallığını savunmaya çalıştı. Yalnız bildiğimiz gibi, bu kararların hiç birisinde kuvvet kullanmayla ilgili ifadeler yer almamaktadır. Bosna Krizinde BM'nin etkin bir rol üstlendiği görüldü, NATO harekâtları ise BM şemsiyesi altında gerçekleştirildi. Kosova Krizinde gördüğümüz gibi uluslararası hukuk açısından önemli bir gelişme yaşanarak, NATO BM'yi “by pass” ederek Sırbistan'a müdahalede bulundu. İleride de göreceğimiz gibi BM ancak, Rusya'nın arabuluculuk girişimlerinden sonra devreye sokuldu.

Ayrıca dikkate değer bir diğer konu, uluslararası kamuoyunda saldırıyı meşrulaştırmak ve sorumluluğu Sırlara yükleme kampanyası yoğun bir hal aldı. “Başkan Miloseviç barış yerine savaş yolunu tercih etti”, “Sırlar aradıklarını buldular”, şeklindeki açıklamalar ve ifadelerle Batılı kitle iletişim araçlarından dayatma yoluyla dünya kamuoyu bilgilendirildi. NATO yöneticileri, Başbakan Evgeniy Primakov'un deyişiyle, “Yugoslavya'yı bombalayarak, insanları öldürerek “hedeflerine ulaştıklarını” tekrar edip duruyorlardı”.²³²

NATO insani müdahaleyi Bosna Savaşında ortaya çıkan yeni bir kavrama dayandırmıştı. Kabaca, bu gelişen doktrine göre; bir devlet kendi yurttaşlarına karşı insan hakları ihlali durduramaması halinde bu egemen devlete karşı askeri müdahale meşru sayılır. Kosova Krizi sırasında kuruluş yıldönümünü kutlayan NATO, (50. Yıl Zirvesi, 23–24 Nisan 1999) kabul ettiği “yeni stratejik konsepti” ile amaç, yetki ve operasyon alanını genişletirken, NATO’nun “harekete geçmesi” için gereken unsurlar arasında “insan hakları ihlalleri” yerini aldı.

b. Operasyona Rusya'nın Tepkisi

NATO Müdahalesi [saldırısı] Rusya’da siyasi hayatı alt üst etti. Moskova müdahaleye şiddetle karşı çıktı ve bütün gücüyle saldırının uluslararası örgütler ve hukuk krizi olarak göstermeye çalıştı. Daha açık belirtmek gerekirse Yugoslavya’nın

²³¹ Güvenlik Konseyi'nin Kosova ile ilgili aldığı kararlar şunlardır: 1160 Sayılı 31 Mart 1998 tarihli, 1199 Sayılı 23 Eylül 1998 tarihli ve son 1203 Sayılı 26 Ekim 1998 tarihli kararlar.

²³² “Contrary to widespread criticism, the air campaign in Yugoslavia achieved every one of its goals”, Javier Solana, “NATO's Success in Kosova”, *Foreign Affairs*, Cilt. 78, Sayı 6 (Kasım-Aralık 1999), s. 114-120.

egemenlik haklarının çiğnenmesi ve kuvvet kullanma yasağı ihlali Moskova'nın müdahale süresince ve sonrasında başvurduğu iki temel argümandı.²³³

Müdahalenin başlamasından hemen sonra, Rusya hükümeti, NATO ile diplomatik ilişkilerine son verildiğini açıkladı ve 1994'te imzalanan Barış İçin Ortaklık Antlaşması'nı dondurduğunu ilan etti.²³⁴ Ayrıca ikili ve çok taraflı birçok anlaşmanın iptal edilmesi karara bağlandı. Bunun dışında, Yeltsin NATO Karargâhı/Merkezi Bürosu'nda Rus Temsilciliği'ni kapatma talimatını verdi.²³⁵ Devlet Duması'nda ise, RF ve NATO arasındaki ilişkileri gözden geçirme, Rusya ve ABD stratejik silahları indirim anlaşmasını askıya alma gibi kararlar alındı. Rusya Başkanı Boris Yeltsin NATO saldırılarını “trajik bir hata” olarak nitelendirerek, Kosova krizinin küresel bir kriz olduğu açıklamasını yaptı.²³⁶

Rusya NATO'nun askeri operasyonunu saldırı olarak nitelendirdi. Milliyetçi söyleme sahip olan bazı yorumcular daha da ileriye giderek, hukuk dışı güç kullanımının, müdahalenin hedefi olan şiddet uygulamalarından farklı olmadığını ileri sürdüler. Batı'da müdahaleye karşı çıkan ya da kınayan açıklamalar olmadığı gibi, az sayıda yapılan eleştiriler de “alçak bir sesle yapılmakta” idi.

Moskova'nın müdahaleye sert bir şekilde karşı çıkışının en çarpıcı örneği, ABD'ye temaslarda bulunmak üzere giden başbakan Primakov'un uçağının Atlantik üzerinden, ünlü “U” dönüşünü yapıp, Rusya'ya dönmesidir. Batı'yı şoke eden, pek “görgülü” sayılmayan bu hareket, Rusların bombalamaya ne kadar karşı çıktıklarını ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Washington'a yol alan uçağının yarı yoldan geri döndürülmesi sırasında başbakan Primakov, ABD Başbakan Yardımcısı A. Gore ile uçaktan yaptığı telefon görüşmesinde, “Yugoslavya'ya askeri bir darbe indirilmesine biz kesinlikle karşıyız. Büyük bir yanlış yaptığınızı sanıyorum. Ayrıca, bu karar sadece bizim ilişkilerimizi etkilemekle kalmıyor. Avrupa'daki istikrar dengelerini bozabilir. Aldığınız bu karar, hiçbir olumlu sonuç vermeyecek. Soruna tekrar siyasi çözüm aramamız gerekecektir” dedi ve “Askeri harekâtlardan sonra

²³³ A. Torkunov, “International Relations in the Post-Kosovo Context”, **International Affairs (Moskova)**, Cilt. 74, Sayı 1 (Ocak 2000), s. 75.

²³⁴ Oğuz, **op.cit.**, s. 276.

²³⁵ Felkay, **op.cit.**, s. 199.

²³⁶ Yeltsin, **op.cit.**, s. 219.

siyasi çözüm arayışlarına geri dönmenin hayli güç olacağını tahmin ediyorum” diye ekledi.²³⁷

Müdahalenin başlamasının ardından, Rusya, BM Güvenlik Konseyi'nde saldırıyı gündeme getirmeye çalışmıştır. Rusya, NATO'nun eylemlerini BM hukukunu çiğneyen egemen bir devlete yönelik bir saldırı olarak tanımlayan ve harekâtın uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği belirtilen bir tasarıyı BM Güvenlik Konseyi'nden “geçiremedi”. Güvenlik Konseyi 26 Mart'ta gerçekleştirdiği toplantıda, NATO müdahalesini kınayan ve harekâta son vermesini talep eden karar tasarısını 3'e karşı 12 oyla reddetmiş, böylece müdahale karşısında sessiz kalmayı seçmiştir.

NATO operasyonunu protesto etmek amacıyla, Birleşik Devletler Büyükelçiliği önünde toplanan Moskovalılar, bombalamalara derhal son verilmesi talebinin yanında, ABD'yi hedef alan sert pankartlar açtılar. Müdahalenin başlamasından birkaç gün sonra, yapılan kamuoyu araştırmalarında ise, katılımcıların % 70'i, NATO Müdahalesine kesinlikle karşı çıktıklarını açıkladılar. Aynı zamanda, o günlerde yayınlanan birçok Rus gazetesi de NATO ve Batı'ya saldırmakta, toplumdaki Batı karşıtı hisleri doruğa çıkarmaktaydı. 25 Mart 1999'da Rusya Devlet Başkanı'nın yayınlanan bir demecinde şu ifadeler yer alıyordu: “Bu, özünde, NATO'nun yirmi birinci yüzyıla dünya jandarması üniformasıyla girme çabasıdır. Rusya, buna asla razı olmayacaktır.”²³⁸

Maria Todorova'ya göre Batı'nın Yugoslavya'ya müdahalesini gerektiren “pratik nedenler” vardı. Bunların arasında NATO'nun yeri ve geleceği, ABD'nin küresel askeri süper güç olarak rolü, özellikle Avrupa'daki stratejik hesaplarıydı.²³⁹ Bunun yanında, NATO devletlerinin (özellikle ABD'nin) savunma harcamalarının artışı meşrulaştırmak ve yeni silah denemelerini/reklamlarını²⁴⁰ yapmak ve Miloseviç'i “işbaşından” uzaklaştırmak gibi daha ikincil nedenler de vardı.

²³⁷ Primakov, *op.cit.*, s. 274.

²³⁸ *Ibid.*, s. 222.

²³⁹ Todorova, *op.cit.*, s. 368.

²⁴⁰ Bazı araştırmalara göre, ABD'nin dünya silah piyasasındaki payı, Kosova müdahalesinden sonra büyümüş ve bu da “insani müdahale” masraflarının büyük bir kısmını karşılamıştır, Emin Ateş, “The Impact of the Kosovo War on NATO Defense Industries”, (basılmamış yüksek lisans tezi, Bilkent University, Department of Management), s. 54.

Müdahalenin ilk günlerinde Yeltsin, Temas Grubu üye devletlerinin Dışışleri Bakanlarına çağrı yaparak, barış arayış çalışmalarının yenilenmesi için Moskova'da bir toplantı düzenlenmesini teklif etti.²⁴¹ NATO bu öneriyi uygun görmedi.

Ülkede Amerikan karşıtı hava toplumun her köşesini sarmış gibiydi. Harekâtın ilk günlerinde Rus kamuoyunda tartışıla gelen en önemli sorun, saldırı kurbanı Yugoslavya'ya olası bir zıtlasma ve hatta çarpışmayı getirecek askeri yardımın sağlanıp sağlanmamasıydı. İlk “histeri” hali geçtikten sonra, Moskova'nın Dışışleri Bakanı Igor Ivanov'un açıklaması ile Yugoslavya'ya “ihtiyacı olan silahları” satmayacaklarına ilişkin güvenceler vermesiyle, Washington'ın kaygılarını gidermeye çalıştı. Yeltsin'in talimatıyla nükleer taşıyıcı roketlerin saldırıda yer alan ülkelere doğrultulduğu söylentileriyse kısa bir zaman sonra yalanlandı.

Devlet Duması'nın sözcüsü komünist G. S. Sileznyov, Yugoslavya'da gerçekleştirdiği görüşmelerinden sonra Moskova'ya döndüğünde B. Yeltsin'e Miloseviç'in RF-Beyazrusya Birlik Devletine girme talebini ulaştırdı. Yeltsin buna ilk başta sıcak baktı, sonradan ise bu düşünce unutuldu.

Batı'nın beklemediği şekilde gerçekleşen Rusya'nın bu sert tepkisinin nedenlerinden birini iç siyasete bağlamak mümkündür. Başka bir deyişle, Bosna Savaşı ardından Balkanlardaki başarısız politikalar yüzünden eleştiri yağmuruna tutulan Yeltsin yönetiminin, kamuoyuna ve muhaliflerine vermesi gereken mesajlar olduğu söylenilebilir. Bu arada yönetime karşı muhaliflerin tepkisi de doruğa çıktı. Sağ-milliyetçiler ve Sol-komünistler arasında siyasi denge sağlamaya çabalayan Yeltsin yönetiminin, bu sefer de siyasi yelpazenin iki ucunda bulunan bu gruplardan aldığı eleştiriler doruk noktasına ulaşmış durumdaydı. Hem Duma'da, hem Rus kamuoyunda hükümet eleştiri yağmuruna tutuldu. Rus Duması'nda NATO'nun Yugoslavya Yönelik İşlediği Cinayetleri ile İlgili Enformasyonu Araştırma ve Genelleme Komisyonu kuruldu. Komisyon üyeleri Sırp üst düzey yetkilileri ile yakın temaslarda bulunup NATO operasyonun Yugoslavya'ya verdiği zararı konusunda araştırmalarda bulundu. Ayrıca gerçekleştirilen hava operasyonun bir saldırı olduğu uluslararası düzlemde kabulettirmeye çalıştı.²⁴² Gazete ve dergiler, Amerikan karşıtı

²⁴¹ Timothy Heritage, «Russia Rules Out 'Extreme' Response to NATO», **Reuters**, March 25, 1999'den aktaran Felkay, **op.cit.**, s. 200.

²⁴² Bkz: çalışmanın Ekler bölümüne s. 131.

ifadelerle doluydu. "Bugün Yugoslavya, yarın Rusya" söylemi birçok Batı karşıtı kampanyanın sloganı oldu.

Bütün sert çıkışlara rağmen Moskova'dan gelen açıklamalar Rusya'nın Batı dünyasıyla olası bir çarpışmadan ne kadar kaçındığını gösteriyordu. Bunun temel nedenlerinden birisi RF'nin sınırlı askeri ve ekonomik kapasitesiydi. Çernomırdin bir açıklamasında, Rusya'nın Sırbistan'ı 1914'te destekleyerek savaşa girdiğini ve bu savaşın yedi milyon insanın kaybına yol açtığını hatırlatarak, bunun tekrarlanmasına izin verilemeyeceğini vurguladı.²⁴³

c. Moskova Gözüyle "İnsani Müdahale"

Kosova sorunu nedeniyle NATO'nun Yugoslavya'ya müdahalesi, sadece siyasal ve insani açıdan değil, uluslararası hukuk açısından da tartışılmalıdır. NATO'nun müdahalesinin BM Antlaşması'nın düzenlediği kuvvet kullanma yasağının ihlali niteliğinde bir saldırı olduğunu söyleyebiliriz.²⁴⁴ Çünkü NATO müdahalesi, Güvenlik Konseyi'nin yetkisi çerçevesinde aldığı karar uyarınca gerçekleştirilen bir operasyon değildir. Daha önce belirtildiği gibi, Güvenlik Konseyi, Kosova'daki durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği saptamasını yapmış, ancak 42. maddeyle kendisine tanınan yetki çerçevesinde²⁴⁵ silahlı kuvvet kullanılmasını içeren herhangi bir önlem alınmasına karar vermemiştir. Bütün bunların ışığında, NATO'nun Yugoslavya'ya müdahalesinin, BM Antlaşması'nın açık bir ihlali olduğu ve BM hukuku çerçevesinde bir saldırı olarak nitelenebileceği ortaya çıkmaktadır.²⁴⁶

BM GK'nin pas geçilmesi yönünde ileri sürülen gerekçe, Kosova'da yaşanan insancıl faciaya ivedi bir müdahale gerektiğidir. Batı siyasi literatüründe geniş yer alan sav; "Güvenlik Konseyi'nin aciz kalmasına karşılık genel kurala aykırı olan "istisna" bir davranışın meşru kılınması zaruri görülmüştü" biçimindedir. Bu bakış

²⁴³ Andersen, *op. cit.*, s. 203.

²⁴⁴ Alpkaya, *op. cit.*, s.11.

²⁴⁵ Keskin, *op. cit.*, s.150, 155-163.

²⁴⁶ S. Chernichenko, "NATO's Operation in Yugoslavia and International Law", **International Affairs (Moskova)**, Cilt. 46, Sayı 1 (Şubat 2000), s. 176, Bununla birlikte NATO'nun saldırısı, sadece BM Antlaşması'na değil, NATO'nun kurucu antlaşmasına da aykırılık oluşturmaktadır. 4 Nisan 1949'da imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması'na göre "Taraflar ... uluslararası ilişkilerinde BM'nin amaçlarına aykırı olacak şekilde güç kullanımı ya da tehdidinden sakınmayı taahhüt etmektedirler." "Kuzey Atlantik Anlaşması." <www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/nato.html> (03.01.2005).

açısı güç kullanma, karışma ve devlet egemenliği ilkelerinin tümüyle tekrar tanımlanmasını/gözden geçirilmesini gerektirmektedir.²⁴⁷

Askeri müdahaleyi gerçekleştiren devletler, hareketin meşruluğunu savunmak için, Soğuk Savaş sonrasındaki dönemde uluslararası hukukun bir gelişim içerisine girdiğini iddia ediyorlardı. Bu gelişimin meydana getirdiği küreselleşme ve top yekûn demokratikleşme insan haklarının korunması hususunu, sadece söz konusu devlet yetkisinde olmadığını savunmaktadır.²⁴⁸ Böylece insan hakları kavramı, devlet egemenliğinin önüne geçmektedir. Daha ayrıntılı bir şekildeyse, bir ülkede ciddi olarak insan hakları ihlal ediliyorsa “uluslararası topluluk”, bu ihlallerin gerçekten yer alıp almadığına karar verip, askeri seçenek dâhil, müdahalede bulunabilir. Diğer taraftan, devletin iç işlerine karışmama, başka bir ifadeyle egemenlik kavramı uluslararası hukukun köşe taşlarından biridir. Teknoloji, demokrasi ve uluslararası hukuk alanında gerçekleşen gelişmelere rağmen, iç işlerine karışmama ilkesi halen uluslararası düzeninin kilit kavramlardan birisidir.²⁴⁹

Moskova “gelişmekte olan uluslararası hukuk” tezine birkaç noktada karşı çıkmaktadır. Birincisi, insan haklarına aykırı eylemlerin, daha doğrusu “insani felaketin” yer alıp almadığına karar verecek “merciin ne olduğu”, ikincisi uluslararası müdahaleyi gerçekleştirecek “merciin kim olduğu” konusudur. Ayrıca, diğer bir soru da, uluslararası hukukun yine uluslararası hukukun temel ilkeleri çiğnenerek, gelişmesinin ne kadar meşru olduğudur.²⁵⁰ Rusya'nın üzerinde durduğu tez, uluslararası hukuk gelişiminin genel bir uzlaşım sonucu gerçekleşeceği konusundadır. Moskova, zaman, uğraş ve en önemlisi oydaşlık isteyen bu değişimin, “bir çırpıda” yapılamayacağını savunmaktadır. Ayrıca uluslararası hukukun temel prensibi olan “devlet egemenliği ilkesinin kaldırılmasının” yalnız bölgesel dengeleri bozmakla kalmayıp, Avrupa güvenlik sistemine büyük darbe indireceği savları Rus kamuoyunda sık sık tekrarlanır hale gelmiştir.²⁵¹

²⁴⁷ **Ibid.**, s. 168.

²⁴⁸ Şaban Kardaş, “Humanitarian Intervention: the Evolution of the Idea and Practice”, **Perceptions**, Cilt. 6, Sayı 2 (Haziran-Ağustos 2001), s. 120-137.

²⁴⁹ Adam Roberts, “Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights”, **International Affairs**, Cilt. 69, Sayı 3 (Temmuz 1993), s. 431.

²⁵⁰ Cernichenko, **op.cit.**, s. 169.

²⁵¹ A. Fenenko, “Balkanskiy Faktor i Voenno-Političeskaya Bezopasnost' Evroppi”, **Mezhdunarodnaia Zhizn'**, Sayı 2 (2002), s. 51-66.

İvedi insani müdahale savının, Ruslarca tenkit edilen bir diğer yönü de, insani müdahale gerektirecek örneklerin “bolluğu”dur. Başka bir deyişle, Haiti, Somali, Ruanda, Sudan ve birçok yerde daha ciddi boyutlarda ihtilaflar/savaşlar yaşanmasına rağmen, uluslararası topluluğun buna “tatmin edici cevap” vermemesi, çoğu zaman da görmezden gelmesi söz ettiğimiz savların meşruluğuna büyük gölge düşürmektedir. Amerikan insan hakları politikasının siyasal boyutunu açığa çıkaran bir diğer husus da, ABD’nin bazı “sabıkası temiz olmayan” ülkelerle kurduğu ikili veya çok taraflı ilişkiler ve bu ilişkiler bağlamında ön plana çıkan ekonomik ve siyasi çıkarlardır. Söylem düzeyinde Washington diğer ülkelerin gelişimini “liberal demokrasiler” çerçevesinde desteklemektedir; devletlerle ilişkilerinde ise insan hakları ve demokrasiyi bir kıstas olarak kullanmaktadır. Ne var ki, önemli ekonomik ve siyasi çıkarların söz konusu olduğu durumlarda ABD, güya ikili ilişkileri belirleyen bu kıstastan kolayca vazgeçmektedir. Ortadoğu’nun önemli petrol üreticisi olan Suudi Arabistan ve Kuveyt’in insan hakları konusunda Amerikan baskısından muaf tutulmaları da en çarpıcı örneklerden birisidir. Bu örnekler ışığında insani nitelikli çıkarlara büyük önem atfeden ve insani nedenlerle kuvvet kullanmayı meşrulaştırmaya çalışan ABD açısından, Kosova Krizi’nin “uluslararasılaştırılmasının” ne kadar politik bir tercih olduğu gerçeği gözler önüne serilmektedir.²⁵² Dikkat gerektiren bir diğer konu da “Kosova Meselesi”nin tek örnek olmamasıdır. Öyle ki, 20. yüzyıl içerisinde genelde “kuzey” ülkelerden “güney” ülkelere (ki bizim durumumuzda Yugoslavya bir güney ülkesidir- “Güney Slavya”, Slav dillerinde yug- güney demektir!) yönelik yüze aşkın askeri müdahale gerçekleşmiştir. ABD, 1945’ten beri diğer ülkelerin iç işlerine çok sayıda askeri, insani ve siyasi müdahalelerde bulunmuştur. Müdahalelerin retoriğini özgürlük, insan hakları ve demokrasinin korunması ve yeniden inşası gibi gerekçeler oluştururken, realitelerin müdahalelerin Amerikan çıkarlarını (özellikle ekonomik çıkarları) korumak amacıyla yapıldığını gösterdiği yadsınamaz bir gerçektir.

Bütün sert ve milliyetçi çıkışlara rağmen, Rusya müdahaleyi “kabullenmek” zorunda kaldı ve Batılıların deyişiyle “daha realist bir tutum sergilemeye başladı”.²⁵³ Liberal görüşlere sahip olan basın kuruluşlarının da dikkat çektiği gibi, olası bir Rus-Batı çekişmesinin “Rusya için NATO veya ABD’ye kıyasla çok daha pahalıya mal

²⁵² Torkunov, *op.cit.*, s. 77.

²⁵³ Felkay, *op.cit.*, s. 200.

olacağı” kesindi.²⁵⁴ Rusya Dışışleri Bakan Yardımcısı Aleksandr Avdeyev'in de itiraf ettiği gibi, Rusya'nın NATO'yla olası bir çekişmenin doğuracağı ekonomik yükü göze alacak imkânı yoktu.

D. Rusya'nın Arabuluculuk Diplomasisi ve NATO'nun Zaferi

Operasyonun ilk günlerindeki “aşğılanma histerisi” geçtikten sonra Moskova diplomatik atağı girişti. Primakov Rusya'ya dönüşünün ertesi günü Miloseviç'le telefon görüşmesini yaptı ve ivedi bir çözüm bulmak üzere Belgrat'ı ziyaret etmek istediğini söyledi. Ayrıca Rus Başbakanı Miloseviç'e siyasi anlaşma altına imza atmaya hazır olduğunu bir bildiriyle duyurması gerektiğini söyledi. Miloseviç ise Moskova'nın desteğı ve yardım önerilerinden ötürü teşekkür etti ve Sırbistan parlamentosunun anlaşmayı tamamen reddettiğini dile getirerek cevabını vermiş oldu.

Devam eden günlerde Primakov İngiltere başbakanıyla görüşmesinde, hava bombardımanına son vermelerini ve ardından bir temas grubu kurulmasını teklif etti. İngiltere Başbakanı, batılı ülkelerin tutumunu şöyle özetledi: “Miloseviç tarafından herhangi bir adım atılmadan, askeri operasyonlara son vermemiz çok zor.”²⁵⁵

Bu noktada Moskova'nın ivedilikle yapmaya çalıştığı şey bombalamalara son vermektir. Saldırının başlamasından üç gün sonra, Primakov'u Fransa Cumhurbaşkanı Chirac telefonla aradı. Görüşmesinde şunların altını özenle çizdi, “Bugün sadece tek bir çözümün var olduğunu düşünüyorum ve bu çözümün de Moskova'dan gelmesi gerektiğine inanıyorum.”²⁵⁶ Ve Kremlin bu adımı attı. Moskova sert retoriğinden vazgeçerek, bu sefer Yugoslavya ve Batı arasında bir tür arabuluculuk rolüne soyunmaya başladı.

Bu doğrultuda, 30 Mart'ta Rus Başbakanı'nın başında bulunduğu bir heyet Belgrat'a gitti. Hayli sert geçen ve 6 saat süren görüşmelerin ardından, Belgrat Kosovalı Arnavutların temsilcileriyle yapıcı görüşmelere hazır olduğunu beyan ederek Rus Heyeti Miloseviç'le şu konularda fikir birliğine vardı:

²⁵⁴ *Izvestia*, Mart 25, 1999.

²⁵⁵ Primakov, *op.cit.*, s. 276.

²⁵⁶ *Idem.*

1. *Belgrat, bombalamalara son verilir verilmez Kosova'da bulunan Yugoslavya Silahlı Kuvvetlerini geri çekecektir*
2. *Mültecilerin Kosova'ya dönmeleri sağlanması için Belgrat gerekenleri yapacaktır*

Moskova'nın Belgrat'ta uzlaşmasının, harekatı sonlandıramasa da en azından bombalamalara ara verebileceğini düşünmesi, Belgrat'tan Bonn'a geçen Rus heyetinde hayal kırıklığı yarattı. Miloseviç'in "teslim" önerilerini "yetersiz" bulan NATO, Yugoslavya'nın kayıtsız şartsız teslim olma dışındaki bütün çözümlerini reddedeceklerini kesin bir şekilde dile getirdi.²⁵⁷ Bundan sonra gerçekleştirilen bütün görüşmelerde, Kosova'ya "Barış Gücü" yerleştirilmesi dışında bütün konularda uzlaşma sağlandı. Batılı devletlerinin bu aşamadaki tutumları bombalamaya devam etmek ve Rusya'ya yine Batılı devletlerin ultimatoomunu dayatmak için NATO'nun özel Belgrat kuryesi rolünü ayırmaktı.

14 Nisan tarihinde Rusya'nın baş arabulucusu olarak (Rusya Devlet Başkanı'nın Yugoslavya Temsilcisi) Eski Başbakan Viktor Chernomyrdin tayin edildi. Bundan sonraki gelişmelerde, "NATO'nun tıkadığı barış sürecinin açılması" görevi onun omuzlarına yüklendi. Dışişleri Bakanlığı'nın devre dışı bırakılıp, Çernomyrdin'in atanması, uluslararası toplum tarafından "Rusya'nın "NATO'yla birlikte bir çözüm arayışına dahil olmayı istemesi" olarak yorumlandı.²⁵⁸ Bazı analizcilere göre ise V. Chernomyrdin'in atanması, aslında Boris Yeltsin'in, Rus Dışişleri Bakanlığı'nın konuyla ilgili yürüttüğü politikalarından memnuniyetsizliğini ortaya koymaktaydı.²⁵⁹ Böylece, özel temsilcinin atanması söz ettiğimiz kurumları devre dışı bırakıyordu. Batı'yla ilişkilerinde gayet "başarılı" olan Chernomyrdin'in atanması, Rusya'nın Batı ile olası bir çekişmeden kaçındığını ortaya koyuyordu.

Hava harekâtının ortasında (13 Mayıs'ta) Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, Moskova'ya kısa bir ziyaret gerçekleştirdi. Yaşanan kriz görüşmelerin ana maddesini oluşturuyordu. Chirac Yeltsin'le görüşmesinde "Rusya'nın demokratik ilkeleri uygulayarak çağdaş dünyaya katılması gerektiğinin" ve "kötü geçmişten

²⁵⁷ Andersen, *op.cit.*, s. 200.

²⁵⁸ *Idem.*

²⁵⁹ Volkov, *op.cit.*

kalan bir adam olan Miloseviç'e karşı tavır alması gerektiğinin” özellikle altını çizdi.²⁶⁰

Bombalamaların askeri ve ekonomik altyapısına verdiği muazzam tahribata rağmen Miloseviç direniyordu. Miloseviç'in kararlı tutumu, aynı zamanda Batı'nın “barışa zorlama stratejisinin” kararsızlığını ortaya koyuyordu.²⁶¹ Nisan'ın sonuna doğru NATO devletleri, Almanya Dışişleri Bakanı Gerhard Schröder'in değişiyile “Rusyasız kalıcı barış düşünülemez” fikrinde birleşmeye başladılar.²⁶²

Rusların bütün girişimlerine rağmen, Batılıların “NATO liderliğinde Kosova'da uluslararası barış güçlerinin varlığını” talep eden katı şartları herhangi bir pozitif gelişmeye izin vermiyordu. Bombalamaların sürdüğü bir durumda, çözüm arayışlarında ne kadar başarı kaydedileceği sorusu, Ruslarca sık sık dile getirildi.²⁶³ Bütün çabalara rağmen Moskova operasyonu durduramadı. Yeltsin yönetiminin bombalamalara son vermeye yönelik, verimsiz çabaları iç siyasette de büyük huzursuzluklara neden olmaktaydı. 11 Mayıs'ta Rus Duması Devlet Başkanı'na karşı suçlama iddianameleri hazırladı. Buna karşılık Yeltsin ani bir kararla Başbakan Primakov'u görevden alıp, yerine Rusya'nın askeri harcamalarını % 2,8'den % 3,5'e yükselmesini öneren Sergey Stepasın'i atadı.²⁶⁴

Chernomyrdin toplam beş kez Miloseviç'le görüştü. Bu görüşmelerden bir sonuç alınamadı. Chernomyrdin, Miloseviç'in askeri destek bekleyemeyeceğini ve siyasal desteğinin de zaten tükendiğini ifade ederek onu tam anlamıyla sıkıştırmaktaydı. Miloseviç'le bir görüşmesinde Rusya'nın Yugoslavya Temsilcisi şu soruyu sorduğu biliniyor: “Gerçekten kazanacağınızı düşünüyor musunuz?”, sorusuna aldığı cevap şu oldu: “Kazanamayız, ama aynı zamanda mağlup durumuna da düşmeyiz!”.²⁶⁵

Finlandya Cumhurbaşkanı, AB'nin özel temsilcisi Martti Ahtisaari, Amerikan diplomat Strobe Talbott ve Chernomyrdin 1–2 Haziran'da Bonn'da Kosova'da uygulanacak Barış İlkeleri konusunda anlaşmaya vardılar. Bu belgenin ilk maddesi

²⁶⁰ Felkay, **op.cit.**, s. 202.

²⁶¹ Glenny, **op.cit.**, s. 522.

²⁶² Andersen, **op.cit.**, s. 200.

²⁶³ V. Chernomyrdin, “Impossible to Talk Peace with Bombs Falling”, **The Washington Post**, 27 Mayıs 1999.

²⁶⁴ Felkay, **op.cit.**, s. 205.

²⁶⁵ **Ibid.**, s. 204.

“Yugoslavya'nın Kosova'da baskı ve şiddet uygulamalarına derhal... son vermesi”²⁶⁶ gerektiğini açıklamaktaydı. Böylece, Chernomyrdin'nin arabuluculuğu “Sırp Güçleri'nin Kosova'daki şiddetini teyit” ediyordu, NATO'nun bombalama eylemlerini hukuksal olmasa da ahlâksal olarak meşrulaştırıyor nitelikteydi. Chernomyrdin, Ahtisaari ve Talbott aynı zamanda hareket sonrasındaki Kosova’da barışı uygulayacak uluslararası askeri güç konusunda da anlaşmaya vardılar. Bunlar NATO ve Rusya'nın silahlı güçleri olacaktı!²⁶⁷

Birçok Rus analizciye göre Viktor Chernomyrdin'nin Miloseviç'le görüşmelerinde başarı kaydettiği tek husus, Rusya'nın Batı'yla olası bir çatışma pahasına dahi hiçbir biçimde Belgrat'a yardım etmeyeceğini açık bir dille izah etmesi oldu. Her taraftan sıkıştırılan ve ülkesi harabeye dönen Miloseviç Çernomyrdin-Ahtisari planını kabul etmek zorunda kaldı. Böylece, 3 Haziran'da Yugoslav yetkilileri, Chernomyrdin-Ahtisaari diye anılan planı kabul ettiklerini açıkladılar.

Makedonya'nın Kumanova kenti yakınlarında bulunan NATO askeri kampında Yugoslavya ve NATO arasında Askeri-Teknik Anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre; Kosova'nın sivil yönetimi geçici bir dönem için UNMIK'e (BM Kosova Misyonu) bırakılırken güvenliğin, NATO'nun baskın olarak katılacağı, KFOR tarafından sağlanması öngörüldü. Böylece bu anlaşmayla, müdahale öncesi devre dışı bırakılan BM devreye giriyordu. BM'nin tekrar “dirilmesi” sürecinin başarısını Ruslar kendilerine atfetmekteydiler. Ama şurası da bir gerçek ki, NATO devletlerinin kendi haklılıklarını afişe etmek için, BM'nin yasallığına başvurma gibi derin bir ihtiyaçları da vardı. Sırp ve NATO arasında imzalanan anlaşmaya göre Yugoslavya askeri ve güvenlik güçlerini çekti ve savaştan kaçan Arnavutların geri dönmesi kabul edildi.

Barış anlaşmasının imzalandığı ve NATO'nun Kosova'ya konuşlanmak üzere girmeye hazırlandığı günlerde, Bosna'da görev yapan 200 kişilik bir Rus askeri birliği Kosova'ya girip Priştina Havalimanı'nda konuşlandı. NATO'dan gizli gerçekleştirilen bu manevra, sonradan da anlaşacağı üzere Rusların Kosova'daki pozisyonlarını zedeledi. Bu hareket Rusların kendilerine “tek taraflı sektör ayırmaya yönelik girişim” olarak yorumlandı.

²⁶⁶ “An immediate and verifiable end of violence and repression in Kosovo”

²⁶⁷ Yeltsin, *op.cit.*, s. 227.

Barış Uygulama Güçleri'nde Rus askeri güçlerinin de görev alması için önceden Chernomyrdin ve Ahtisari arasında bir sözlü anlaşmaya varıldığıysa da sonradan bu konu bazı gerginliklere neden oldu. Rusların, Kosova'da barışı sağlamak üzere kendilerine bir bölgenin ayrılması ve kendi askerlerinin NATO kumandası altında tutulmaması gibi talepleri Kuzey Atlantik Örgütü tarafından geri çevrildi. NATO üst düzey yetkilileri Kosova'nın bir bölgesinin Rusların kontrolüne verilmesinin, "Kosova'nın *de facto* olarak bölünmesi anlamına geleceğini"²⁶⁸ ileri sürerek reddettiler. Yaklaşık 3600 Rus askeri personelinin Alman, Fransız, Birleşik Devletler ve İngiliz bölgelerinde dağılık olarak "görevlendirilmesi" öngörüldü. Aynı şekilde, Rus güçlerin bağımsızlığının dış görünüşünü sağlayan üstü örtülü bu düzenleme, esasında bütün Kosova'nın "NATO'nun operasyonel kontrolü altında" olmasını öngörüyordu.

10 Haziran da 1999'da BM Güvenlik Konseyi, Chernomyrdin-Ahtisari Barış İlkeleri'ni baz alan, 1244 Sayılı Kararı kabul etti.²⁶⁹ Daha UÇK Militanları tarafından imzalanmış Rambouillet Anlaşması'nda yer alan Yugoslavya'nın bölünmezliği ilkesi, 1244 GK Kararı'nda yer aldı ve bu kararın garantörü Rusya oldu. Ruslar bir taraftan bu kararın hiçbir şekilde NATO hareketini haklı göstermediğine/temize çıkarmadığına yönelik açıklamalar yaparken, diğer taraftan Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü koşuluna güvenerek NATO'nun konuşlandırılmasına yeşil ışık yakıyorlardı.²⁷⁰ Kosova Sorunu, Rusya'ya zor günler yaşatırken diğer bir yandan Rus dış politikası için bazı getirileri vardı. Örneğin, Moskova uluslararası krizlerde önemli bir aktör olarak imajını pekiştirdi ve hatta ABD ve AB'yi, diplomatik katkılarından dolayı "hoşnut" etti. İkincisi, Rusya, NATO'nun aksine, uluslararası hukuk düzeninin savunucusu kimliğini kendine uyarlamayı bir anlamda başardı.

Bu arada Kosova içindeki gelişmelere değinecek olursak: Sırp askeri ve polis güçlerinin çekilmesinden sonra, UÇK militanları bölgeyi kontrol altına almaya başladı. Daha bombalamaların ilk günlerinde UÇK'nin politik temsilcisi Haşim Taçi yeni hükümeti kurduğunu açıklayarak kendisini başbakan olarak, "kurtuluş"

²⁶⁸ Andersen, *op.cit.*, s. 203.

²⁶⁹ "UN Security Council Resolution 1244." (1999),
<<http://www.un.org/Docs/scres/1999/99sc1244.htm>> (26.01.2006).

²⁷⁰ BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 No'lu Kararın 2 No'lu Eki 4. Maddesinde Kosova'ya Uluslararası kuvvetlerin konuşlandırılmasında NATO'nun güçlü/esaslı katılımından bahsediliyor, ("The international security presense with substantial North Atlantic Treaty Organization participation must be deployed under enified command and control ...")

ordusunun başta gelenlerini ise farklı bakanlıkların başına “atadı”. Rugova bu hükümeti tanımayınca Kosova çift hükümete sahip oldu. Bu karmaşıklığa UNMIK son verip, bütün tarafları Geçici Birleşik İdaresi altında topladı. UÇK ise TMK’ya (Kosova Koruma Birliği) dönüştürüldü.

E. Çözülmemiş Sorun Kosova’ya Karşı Rusya’nın Duyarlılığı

Rus siyasi literatüründe yaygın olarak, Balkanlar'daki savaşlardan sonra bile barışın ve istikrarın yakın bir gelecekte kurulması konusunda büyük şüpheler görülür. Bunun temel nedeni sorunların kökten çözülmemesidir. Rusların öngörüsüne göre “çözülmeyen Sırp, Arnavut ve Makedon Sorunları”, Sırbistan ve Karadağ, Bosna Hersek ve Makedonya devletlerinin varlığını tehdit etmeye devam etmektedir.²⁷¹ Balkanlar gibi “ihtilaflığı yüksek olan” bir bölgenin, 19. yüzyıldaki durumu andırır şekilde, yaşanan son olayların sonucunda milletlerarası ilişkilerin bir subjesi değil de (Balkanlar'da birçok Rus analizciye göre bağımsız bir dış politika üretecek devlet kalmamıştır) bir objesi, büyük güçlerin ilişki modellerin şekillendiği bir saha halini alması gelecek anlaşmazlıklara ön ayak olabilir.²⁷²

Putin’in iktidara gelmesiyle, 28 Haziran 2000 tarihinde kabul edilen Dış Politika Doktrini'nde çözülmemiş Kosova Sorunu dolaylı olarak ele alınmaktadır. Belgenin “Modern Dünya ve RF'nin Dış Politikası” bölümünde, “ayrılıkçı hareketlerin, etnik ve dini aşırılıkların” yarattığı tehdidin ve özellikle “devletlerin egemenliklerini görmezlikten gelen müdahalelerin artması” gibi tehlikelerin önüne geçilmesinin, RF'nin ulusal çıkarları dâhilinde olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, Yugoslavya’yla ilgili şu ifadeler yer verilmiştir: “Rusya için Yugoslavya’nın toprak bütünlüğünün korunması ve olası bir parçalanmayı önlemek hayati önem taşımaktadır. Parçalanma bütün Balkanlara yayılacak ve sonuçları açısından vahim bir ihtilafın doğmasına neden olabilecektir.”²⁷³

NATO’nun Kosova müdahalesinin üzerinden altı sene geçmesine rağmen, uluslararası topluluğun, sorununun çözümüne yönelik başarısızlığı sürüyor.

²⁷¹ Bu satırlarının yazıldığı sıralarda Karadağ'da bağımsızlık referandumun yapılması (21.05.2006) ve Sırbistan ve Karadağ’ın devlet olarak son bulması, Ruslarca gelecekte bu tahminlerin doğruluğunu çıkaracak mahiyette bir gelişme olarak yorumlanmaktadır, Rusya'nın 1. Televizyon Kanalı, (22.05.2006).

²⁷² Fenenko, *op. cit.*, s. 58.

²⁷³ Osman Metin Öztürk, **Rusya Federasyonu Askeri Doktrini**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001, s. 32.

Kosova'nın statüsünün belirlenmesiyle ilgili sorunun çözümüne yönelik bir kaç alternatif mevcuttur. Bunlardan birisi, Sırbistan, Karadağ ve Kosova'dan oluşan bir federasyonun kurulmasıdır. Tarafların hiç biri bu öneriyi kabul etmemektedir. Sırplar, bu tür bir çözümün Kosova'yı bağımsızlığa yaklaştıracığı korkusuyla, Arnavutlar ise yalnız bağımsızlık üzerinde durdukları için böyle bir öneriyi reddetmektedirler. İkinci olası çözüm, Kosova Eyaleti'ne Sırbistan içinde geniş bir özerklik vermektir. BM GK'nın 1244 Sayılı Kararı'yla bağdaşan bu plan, ayrıca Sırplar tarafından da büyük destek görmektedir. Arnavutlar ise böyle bir plana şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Sorunun kökten çözümüne yönelik bir plan olarak Kosova'nın taksimi ise gene Arnavutlar tarafından reddedilmektedir.

Son olarak, bir diğer çözüm yolu da Kosova'ya bağımsızlık tanınmasıdır. Gerçekleşmesi zor gibi görünen bu son ihtimale karşı Sırplar şiddetle karşı durmaktalar. Ne var ki, bu plan uluslararası topluluk ve BM tarafından da kabul görmediği için uzak bir ihtimal gibi gözükmektedir.²⁷⁴ Birincisi, Kosova'nın Sırbistan'dan kopartılması, BM GK'nın 1244 Sayılı Kararı'na ters düştüğünden, bu konuda eski kararı "yetkisizleştirici" bir kararın tekrar alınması gerekir ki bunun GK'nin daimi üyesi olan Rusya ve Çin'in vetosuyla cevaplanacağı kesindir. İkincisi, Kosova'nın bağımsızlaştırılması, çözüm ve istikrar getirmek yerine, bölge ve bölge dışında daha büyük sorunlara yol açabilir.

Kosova'nın bağımsızlığının tanınması ihtimali sadece Sırbistan için değil hem sebep olacağı muhtemel karışıklık ve istikrarsızlık nedeniyle bölge ülkeleri hem de benzer mahiyette sorunlu bölgelere sahip bölge dışı ülkeler açısından sıkıntı vericidir. RF Devlet Başkanı Vladimir Putin 1 Şubat 2006'da düzenlediği yıllık basın toplantısında, Kosova Sorunu'nda uygulanacak prensibin "evrensel" (universalnıy) olması gerektiği ve Kosova'nın bağımsızlığının tanınması durumunda aynı durumun da Abhazya, Güney Osetya ve Transdniestr Moldova Cumhuriyeti için de geçerli olabileceğini belirtmiştir. Gürcistan toprakları içinde yer alan Abhazya ve Güney Osetya'nın tanınması Çeçenya ve benzeri sorunları alevlendirebilecek ve çok etnikli devletler parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilecektir. Bunun sonucu hem Balkanlar hem de bütün dünya için vahim olabilir. Devletin toprak bütünlüğüne

²⁷⁴ Dünya devletleri arasında resmi olarak Kosova'nın bağımsızlığını (Arnavutluk hariç) destekleyen yoktur.

saygı ilkesi tamamen tarih olabilir ve diplomaside yeni yöntem ötekinin toprağındaki ayrılıkçıların bağımsızlığını tanımak şeklinde bir dış politika aracı ve baskı unsuru olarak kullanılabilir hale gelecektir.²⁷⁵

Kosovalı Arnavutlar eyaletlerinin bağımsızlığını kazanacağından emin gibi görünüyorlar. Örneğin Kosova'nın eski Cumhurbaşkanı İbrahim Rugova'nın, 2005 yılının sonunda verdiği bir demeçte 2006 yılının Kosova'ya bağımsızlık getireceğini söylemiştir.²⁷⁶ 2006 yılının başında başlayan Kosova'nın statüsünü belirleyecek görüşmelerde, Kosova yetkilileri bağımsızlık dışındaki herhangi bir seçeneği kabul etmeyeceklerini açıklarken Sırbistan yetkilileri de bağımsızlık sonucunu doğuracak herhangi bir metni imzalamamak konusunda ısrarlılar. Tarafların zıt pozisyonlarda duruşları ikili görüşmelerden tatmin edici bir çözümün çıkmasının imkânsızlığını ortaya koymaktadır.

F. Balkan Krizlerin Gölgesinde NATO'nun Genişlemesi

Balkanlardaki olaylar, Rus dış politikasına derin etkiler bırakarak “radikalize” etmiştir. Öyle ki, RF, Yugoslavya Krizleri gölgesinde NATO'nun “yeniden yapılanmasını” kendi güvenliğine bir tehdit olarak algılamıştır. Bosna Hersek Savaşı'nda RF- NATO arasında iyi kötü bir işbirliğinden söz etmek mümkün iken, Kosova Krizi'nde kolay kurulamayan bu dostluk ilişkisi kopma noktasına gelmiştir.

Rusya'ya karşı “aşağılayıcı muameleler”, Amerika'nın Balkanlardaki “agresif siyaseti” ve NATO'nun genişlemesi gibi olaylar Ruslar için bir anlamda “siyasi realizm dersi” niteliğini taşıyordu. Bütün bu gelişmelerin karşısında Rusların Batıya karşı olan “geleneksel öteki” kimliği tekrar kamuoyu ve üst düzey siyasetçiler tarafından benimsenmeye başlandı. Bu süreçte en etkili olan faktör NATO'nun genişlemesiydi. Rusya, NATO'nun siyasi işlevler üstlenerek ve stratejisini değiştirerek doğuya doğru genişlemesini, kendisinin çevrelenmesi olarak algıladı. Rus İmparatorluğu ve SSCB dönemlerinden kalan bu “refleks”, halen ulusal güvenliğe taciz, uluslararası ilişkilerden dışlanma ve kendi bütünlüğüne yönelik bir tehdit olarak ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle Rusya'nın “çevrelenmişlik

²⁷⁵ Gözde Kılıç Yaşın, “Bölgesel ve Küresel Etkileriyle Kosova'da Devletlerin Bilek Güreşi Başlıyor”, **Cumhuriyet Strateji**, Yıl-2, Sayı-85, s. 17.

²⁷⁶ Kosova Bağımsız Olacak, **Cumhuriyet**, 26.12.2005.

refleksi”, günümüzde NATO’nun genişlemesiyle tekrar açığa çıktı. Nitekim NATO’nun yeniden yapılanması ve stratejisini değiştirmesi ile başlayan süreç, Rusların Batı’ya karşı geliştirdikleri geleneksel düşman imajına bir meşruiyet kazandırdı. Sovyetler zamanında, NATO’nun bir “seçkin/kapalı devletler topluluğu” örgütü olduğu ve açık bir anti Rus karaktere sahip olduğu argümanı, Kremlin tarafından tekrar kullanılmaya başlandı. Durumu farklı izah etmeye çalışırsak, en başından beri RF’nin, NATO’nun genişlemesini “nötr bir olgu” olarak algılaması mümkün değildi. Bununla birlikte Orta ve Doğu Avrupa devletlerinden gelen katılma talepleri, bir anlamda onların halen “Doğu’dan tehdit” algıladıklarını ortaya koymaktadır. Bu da NATO’nun genişlemesini haklı çıkarır niteliktedir.

NATO’yla ayrıcalıklı ilişki kurmasına ve işbirliğine rağmen RF, özellikle 1990’ların sonundan itibaren, örgütün doğuya yayılmasına muhalefet etmektedir. Görünüşte genişlemeye yeşil ışık yakan Kremlin’in, BM’nin 50. yıldönümünde NATO’nun genişlemesine, resmi ağızlardan ilk tepkilerini dile getirilmiştir.²⁷⁷ Söz ettiğimiz bu tepkilere rağmen, Rusya NATO’yla “barış içinde yaşamaktan” çok “barışçıl işbirliğini” tercih ettiğini söyleyebiliriz.

Bununla birlikte, NATO’nun genişleme sürecine karşı RF’nin politikası oldukça paradoksal bir durum arz etmektedir. Rusya bir yandan genişlemeye muhalefet edip şiddetli tepkiler ortaya koyarken, diğer yandan da örgütle ilişkisini geliştirmeye çabalayıp, yeni mekanizmaların dışında kalmamaya özen göstermektedir. Bunun en güzel örneği, Rusya-Batı ilişkileri açısından bir dönüm noktasını oluşturan, Mayıs 1997’de NATO-Rusya arasında imzalanan Kurucu Senet’tir. Bu anlaşmaya göre, kurulan Daimi Ortak Konsey Rusya’ya ittifakın danışma mekanizmasının bir parçası olma imkânı tanıdı. Karşılıklı güven tesis etmeyi amaçlayan bu anlaşma ile Rusya, veto dışında bazı katılım haklarına sahip oluyordu. Kuzey Atlantik Örgütü’yle kurulan bu ilişki düzeyi Rusya’ya Avrupa güvenlik sistemi ve siyasi kurumlarında kendine yer edinme açısından önemli olanaklar sunmaktadır. Bazı analizciler, veto hakkına sahip olmayan bir ülkenin örgüt içinde ne kadar etkin olabileceği sorusuna dikkat çekmekle birlikte, bu anlaşmayla Rusya’nın bir anlamda NATO’nun genişlemesini “zoraki” bir biçimde kabullendiğini ileri sürmektedir. Bazı analizcilere göre ise Daimi Ortaklık

²⁷⁷ Braun, *op.cit.*, s. 61.

Konseyi'nin kurulması, dönemin iktidarı tarafından gelecek işbirliğin temeli olarak sunulmaya çalışılmıştır. Yalnız her halükarda, Alexei Pushkov'un da belirttiği gibi Rusya'nın NATO gibi bir oluşumda yer almasının getirileri hiçbir şeyle kıyaslanamayacak kadar önemlidir.²⁷⁸

Moskova, NATO'nun “genişlemede bu denli sabırsız davranmasına” açıklayıcı bir neden bulamamaktadır. Dahası, genişleme yeni sınırlara neden olacağı için, Ruslarca “global bir tehlike” olarak sunulmaya çalışılmaktadır. Rus milliyetçi kesimlerce ise NATO'nun Rus sınırlarına yakın üyeler sayesinde büyümesini, bir tür “neo-çevreleme (novoye-zderjivaniye) politikası olarak yorumlanmaktadır.²⁷⁹ Soğuk Savaş döneminde ABD, NATO gibi bir askeri araçla “komünizm tehlikesini” sınırlandırma stratejisiyle Sovyetleri çökertmeye çalışmaktaydı. Yeni dönemde ise, gene aynı yorumlara göre Rusya'nın bir süper güç olarak tekrar dünya arenasına dönmesini engellemeye çalışmaktadır.

Ruslara göre, Batı ülkelerinin NATO aracılığıyla Balkanlara müdahalesi, aslına örgütün yapısal değişimiyle doğrudan bağlantılıydı. Kosova Krizi sırasında, Washington'da 23-25 Nisan 1999 tarihleri arasında düzenlenen NATO'nun 50. yıl kutlamaları toplantısında, ittifakın 21. yüzyıl perspektifi açıklanmıştır. Söz ettiğimiz Washington Zirvesi'nde NATO'nun yenilenen Stratejik Konsepti ile ittifakın genişlemesine ve güçlendirilmesine karar verilmiştir. Bu strateji doğrultusunda, NATO, Mart 2004'te Estonya, Letonya, Litvanya, Bulgaristan, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın katılımı ile üye sayısını 26'ya yükseltmiştir. NATO'nun neden ve kime karşı genişlediği sorusu karşısında Rusya'nın rahatsız olması için yeterince neden bulunmaktadır. Rus sınırındaki ülkelerin topraklarında askeri üslerin kurulması, hava sahalarının NATO'ya açılması, Rusya'nın Kuzey-Batısını (örneğin St. Petersburg kenti ve civarı) tarayan radarların yerleştirilmesi ve en önemlisi bu ülkelerin silahsızlanma anlaşmalarına dahil olmamaları Rusya'da ciddi endişelere neden olmaktadır.²⁸⁰

Rusların öngörüsü, NATO'nun görev ve yetkilerinin Avrupa güvenlik kurumları arasında bölüştürülmesini ve bu süreçte önemli rolün AGİT'e düşmesi gerektiğini

²⁷⁸ Berryman, *op.cit.*, s. 347.

²⁷⁹ *Ibid.*, s. 341.

²⁸⁰ Hasan Kanbolat ve İlyas Kamalov, “NATO ve AB'nin Genişlemesi Çemberinde Rusya Federasyonu: Soğuk Savaş Devam mı Ediyor?”, *Stratejik Analiz*, Cilt. 5, Sayı 51 (Temmuz 2004), s. 50-51.

savunmaktadır. Batı Avrupalı devletler ve ABD ise NATO'nun genişlemesinin kesinlikle Rusya aleyhine olmadığına vurgu yapıp Rusya'yı direkt karşısına almamaya özen göstererek mümkün olduğunca diyalogu geliştirmeye çalışmaktadırlar. Söz ettiğimiz yıldönümü zirve toplantısında NATO'nun eski Genel Sekreteri Javier Solana, Avrupa'nın güvenliğinde Rusya'nın dışarıda tutulduğu bir güvenlik mekanizmasının “ölü doğacağını” belirtmiştir.²⁸¹ Böylece savunma örgütü olarak kalmayı başaran NATO'nun en “büyük atılımı”, sorumluluk alanını genişleterek ve siyasi işlevler üstlenerek, stratejisini değiştirmesi oldu. Ve en önemlisi de 1990'larda yaşanan, Yugoslavya'nın parçalanması gibi uluslararası krizler, NATO'ya halen “ihtiyaç olduğunu” gösteren mahiyette idiler.²⁸²

21. yüzyılın başında, dış ilişkilerde yeni yaklaşımın bir göstergesi, Putin'in iktidara gelmesiyle, kabul edilen Dış Politika Doktrini olmuştur. 28 Haziran 2000 tarihinde açıklanan Dış Politika Doktrini'nin içeriği Rusya'nın pragmatizm /faydacılık dolu bir Reelpolitik'e dönüşünü yansıtmıştır. Doktrinde, göze çarpan ilk özellik çok kutuplu dünya düzeninin savunulmasının temel dış politika önceliği haline gelmesidir. Bununla birlikte, ABD ve AB ile ilişkilere öncelik tanınmış ve BM'lerin yeniden yapılandırılması gibi konulara da geniş yer verilmiştir. Doktrin genelde barışçı ve diyaloga açık bir yapı sergilemesine karşın, Rusya'nın iki konuda rahatsızlığını/karşıtlığını ifade etmiştir. Genel olarak, doktrine hâkim olan olumlu hava, sadece NATO'nun genişlemesi ile ilgili bölüme yansımamıştır. NATO'nun genişlemesinden, NATO'nun yeni üyelerinin topraklarına nükleer ve konvansiyonel silahların konuşlanmasından duyulan rahatsızlık özellikle vurgulanmıştır.²⁸³

NATO'nun genişlemesi olayı, Kremlin'in dış politikasını tekrar gözden geçirmeye ve 1990'lar sonrasında, ikinci defa biçimlendirmeye zorlamıştır. Ama gerçek şudur ki, bu biçimlendirme keskin sapma (dönemeç) niteliğinde olmayıp, daha çok Sovyet sonrası dönemin “Liberal-Atlantikçi vizyonun” ve ona uyarlanmış “realiteyle bağdaşmayan” bir dış politika uygulamasından, uluslararası ilişkilerin tek “gerçek aracı” Reelpolitik'e dönüş olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle, Balkan krizlerinin gölgesinde oluşmaya başlayan yeni uluslararası güvenlik ortamı,

²⁸¹ Javier Solana, “Washington Zirvesi: NATO 21. Yüzyıla Cesur Adımlarla Giriyor”, **NATO Dergisi**, (Bahar 1999), s. 5.

²⁸² Dağı, **op. cit.**, s. 212.

²⁸³ Öztürk, **op. cit.**, s. 34.

Rusya'nın dış ilişkilerini ve stratejik önceliklerini, kaçınılmaz bir şekilde yeniden düzenlemesini zorunlu kılmıştır.

G. Kosova Krizi'nin Etkileri ve Rus Dış Politikasındaki Dönüşümler

Batı'nın Yugoslavya'ya askeri müdahalesi, yukarıda da söz edildiği gibi, Rusya Federasyonu ile Batılı devletler arasında 1995 yılından sonra aşınmaya başlayan güven ilişkisini iyice zayıflatmış ve Rus dış politikası için bir dönüm noktası olmuştur.²⁸⁴ Rus iç politikasında da büyük kaygılara neden olan bu gelişmeler, Rusya'nın dış politikasını yeniden tanımlama ve biçimlendirme süreçlerini başlatmış ve bu da dış ilişkilerde bazı dönüşümleri meydana getirmiştir. Bunun bir sonucu olarak Putin'in devletin başına geçmesiyle Kremlin dış ilişkilerde daha realist-pragmatik bir duruş sergilemeye başlamıştır.²⁸⁵

2000 yılından başlayarak Rus dış politikası çok kutuplu dünyayı hedefleyen, çok yönlü ve aktif bir şekil almıştır.²⁸⁶ Rus dış politikasının daha pragmatik bir yön alması ve Doğu'daki seçeneklere de önem vermesi Batı'da aşırı yanlış değerlendirmeleri beraberinde getirmiştir. Amerikan karşıtlığının yeniden canlanmasıyla birlikte, ulusal çıkarları kollayan bir politikanın uygulamaya konulması “eski Rus emperyal güç tutkusunun” canlanması olarak yorumlanmıştır.

NATO müdahalesi karşısında Rus askeri ve siyasetçi kadroları ülkelerinin güvenliğini ve çıkarlarını gözetecek konuları gözden geçirmeye ve bunun sonucu ortaya çıkacak gereksinimleri karşılayacak askeri doktrini belirlemeye yöneldiler. Bu yönelişin bir sonucu, Kosova Müdahale sonrasında Ulusal Güvenlik Konsepti çerçevesinde, Nisan 2000'de ortaya konulan yeni RF Askeri Doktrini olmuştur. Doktrinde, “BM Güvenlik Konseyi kararına dayanmayan müdahalelerin haksız ve hukuka aykırı olduğunun” altı çizilerek, Balkanlar'daki gelişmelerden duyulan rahatsızlık açıkça belirtilmiştir.²⁸⁷ Ayrıca, Rusya'nın kabul ettiği yeni Askeri Doktrin

²⁸⁴ Dmitri Trenin, “Üçüncü Kuşak: 21. Yüzyıla Girerken Rus-Amerikan İlişkileri”, *Avrasya Dosyası*, Cilt 6, Sayı 4 (Kış 2001), s. 286.

²⁸⁵ V. Tret'yakov, “Pragmatizm Vneşney Politiki V. Putina”, *Mezhdunarodnaia Zhizn'*, Sayı 5 (2002), s. 19-25.

²⁸⁶ N. Simoniya, “Rossiyskaya Vneşnyaya Politika v Usloviyah Sovremennih Vizovov”, *Mezhdunarodnaia Zhizn'*, Sayı 6 (2002), s. 23-27.

²⁸⁷ Öztürk, *op. cit.*, s. 41.

ile *nükleer caydırıcılığı*ni ülke güvenliğini sağlamada temel ilke olarak revize etmesinde, Kosova gelişmelerinin de etkili olduğu düşünülebilir.²⁸⁸

1990'lar boyunca iç politikada yaşanan Atlantikçi-Avrasyacı çekişmesi Putin'in iktidara gelmesiyle sona erdi. Deyim yerindeyse, Putin yönetimi siyasi görüş ve partiler arasında bir oydaşlık sentezi oluşturmayı başarmıştır. Başka bir ifadeyle, siyasi partiler arasında da bir çeşit uzlaşa getirmeyi başaran Putin yönetimi, nerdeyse bütün siyasi yelpaze temsilcilerinin oydaştığı politikalar izlemesinin bir sonucu dış politikada “uzlaşmacı jeopolitik akımının” benimsenmesine neden olmuştur. Bu akım Atlantikçi, Avrasyacı ve Rus milliyetçi akımlarının aşırı nitelikli önermelerinden kaçınarak Rusya'nın jeopolitik bağımsızlığını sağlamasını ve Rusya'nın dış politikasında realizm ve pragmatizme dayanmasını savunmaktadır.²⁸⁹ Böylece, V. Putin'in değişimiyle yeni Rus dış politikasının bağımsızlığı kuşku doğurmamakta ve temelini de “pragmatizm, ekonomik verimlilik ve ulusal meselelerin önceliği oluşturmaktadır”.²⁹⁰ Kendi içinde önemli bir rasyonel bütünlüğe sahip olan bu akım Rusya'nın günümüz koşullarında artık bir süper güç olmadığını ve yeni bir kutuplaşmayı kaldıramayacağını kabullenmiş durumdadır. Bir süper güç değil de, uluslararası sistemde (sahip olduğu coğrafya, nükleer silahlar, BM Güvenlik Konseyi'ndeki veto hakkı ve benzeri nedenlerle) halen büyük bir güç olduğunu savunan bu akımın yandaşlarının Rusya için bölgesel bazda bazı önerilerini şöyle özetlemek mümkündür:

1. *Rusya'nın eski Sovyet mekanındaki lider pozisyonunu, özellikle ekonomik araçları kullanarak sağlama almak*
2. *SSCB'nin mirası olan jeopolitik kaynakların etkin bir şekilde kullanmak*
3. *Batı ile ilişkileri farklılaştırıcı bir yaklaşım içinde sürdürmek*

²⁸⁸ Mustafa Kibaroglu, “Rusya'nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini”, **Avrasya Dosyası**, Cilt. 6, Sayı 4 (Kış 2001), s. 104.

²⁸⁹ Nazim Cafersoy, “Rusya'daki Jeopolitik Model Arayışlarında Putin Yönetimi”, **Stratejik Analiz**, Cilt. 4, Sayı 37 (Mayıs 2003), s. 64.

²⁹⁰ Vıstuplenie pri Predstavlenii Ejegodnogo Poslaniya Prezidenta Rossiyskoy Federatsii Federalnomu Sobraniyu Rossiyskoy Federatsii, 8 Haziran 2000, <<http://president.kremlin.ru/events/42.html>>, (03.04.2006).

4. *Rusya'nın Asya ile ilişkilerini Batı ile ilişkilerine paralel biçimde geliştirerek denge kurulması, v.s.*²⁹¹

Bu modelin siyasal sistem içerisindeki temsilciliğini ise Putin yönetiminin yaptığını söyleyebiliriz. Böylece uluslararası arenada 1990'lı yıllarda hızla kan kaybeden Rusya, dış politikada Putin'in söz ettiğimiz anlayış neticesinde, 21. yüzyıla tekrar başat bir güç olarak girmenin altyapısını, 2000'lerin başında sağlıklı bir biçimde kurmaya başladı.²⁹²

²⁹¹ Cafersoy, **op.cit.**, s. 65.

²⁹² C. Cem Oğuz, “Bir Anka Kuşunun Ayak Sesleri mi?: V. Putin'in Bir Yıllık İcraatlarının Genel Bir Değerlendirmesi”, **Stratejik Analiz**, Cilt: 1, Sayı 10, (Şubat 2001), s. 50.

SONUÇ

Rusya, tarih boyunca Balkan coğrafyasını, kendi *tarihi hakkı ve misyonu*'nun sahası olarak gördü. Balkanlar, Rusya'nın Doğu Sorunu'nun çözülmesinde uzun yıllar nüfuz ettiği, sonraları da Soğuk Savaş dönemi boyunca Romanya ve Bulgaristan gibi Doğu Bloğuna dahil olan devletler aracılığıyla etkinliğini sürdürdüğü bir bölgedir.

Sovyetlerin yıkılmasından hemen sonra, Kremlin'in Balkanlar'da beliren krizlere yönelik duruşunda yoğun bir belirsizlik hakimdi. Dışişleri Bakanlığı'ndan nadiren gelen resmi açıklamalar Yugoslavya'nın bütünlüğünün korunması yönündeydi. Yugoslavya krizinin başlama dönemine denk gelen ve ülkenin tümünü saran komünist karşıtı duygular dış ilişkilerde de kendini etkin bir şekilde hissettirdi. Eski devrin dış ilişkileri, bütün öğeleriyle inkâr edildi; “etki alanı” stratejileri unutuldu, eski müttefiklerden vazgeçildi. Rusya resmi olarak kendine düşman bir devletin bulunmadığını ilan etti ve eski ideolojik rakipleriyle yakın/stratejik dostluk diye nitelendirebileceğimiz ilişkiler kurdu.

1990'lardan sonra Rusya Federasyonu, Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Balkanlar'da yer alan etno-siyasi krizlerin çözümünde sınırlı rol oynayabilmiştir. Söz konusu dönemde SSCB'nin dağılma sürecinde Rus ekonomisinin çökmesi ve buna bağlı olarak Rusya'nın “içe kapanık” ve mali olarak dış yardımlara bağımlı bir ülke haline gelmesi, Rusya'nın Balkanlar'daki ihtilafların çözümünde aktif rol almasını önlemiştir. 1990'ların ilk yarısında dış politikada Atlantikçi Ekolü'nün egemen olması ve bunun bir sonucu olarak büyük güçlerle “genel görüş uyumunun bozulmamasına yönelik bir dış politikanın uygulanması”, Rusya'yı realitelere uygun bir dış politika oluşturmaktan aciz kılmıştır.

SSCB sonrası bir dönemde kendi dış politikasını yeniden biçimlendirmeye çalışan Rusya'nın, Bosna sorunun ilk çıktığı sıralarda Batıyla birlikte hareket ettiğini, Balkanlar'a yönelik duruşunu uluslararası politikanın “hatları içinde” belirlediğini görmekteyiz. Dışişleri Bakanlığı'nın başına getirilen Andrey Kozyrev, “dünyayla” bütünleşme siyaseti çerçevesinde, Batı'yla işbirliği ve “stratejik ortaklık” gibi Atlantikçi Ekolü'nün siyasi vizyonunu uygulamaya koydu. Batı'dan düşünsel olarak etkilenen geçiş döneminin Atlantikçi liderleri, daha çok 1991–1993 yılları arasında, Batı ile zıtlasmadan kaçınarak, Batı ile bağlantılara ve işbirliğine büyük önem verdiler. Bazı analizcilere göre, “kör bir Amerikan hayranlığına” kadar varan bu

yakınlaşma, Balkanlara yönelik Rus politikasını tamamıyla ABD ve AB devletlerinin güdümüne soktu. Bunun bir sonucu olarak, Batı devletlerinin iki kuzey cumhuriyeti tanınmasıyla, Kremlin AT devletlerinin politikalarını onaylarcasına kendi tutumunda değişiklik yaparak, Yugoslavya'nın dağıldığını (Şubat 1992'de Slovenya ve Hırvatistan'ı, aynı yılın Nisanında da Bosna-Hersek'i tanıyarak) teyit etti. Bu tutum değişikliği birkaç nedenle açıklanabilir. Birincisi, rejimin değişmesiyle dış politikada, yukarıda da söz edildiği gibi büyük dönüşümler yaşandı. Söz ettiğimiz dönem -yani 1990'ların başı- Rusya'nın Avrupa güvenlik sistemi içinde yer alma ve Batı dünyasıyla bütünleşme çabalarını yansıtmaktaydı. Bu yüzdendir ki, Rusya'nın “demokratik medeniyete” katılma arzusu, Yugoslavya konusunda Batı'nın yanında yer almasını bir anlamda “zorunlu kıldı”.

Devam eden gelişmelerde, söz ettiğimiz uyumlu duruşun bir uzantısı olarak, Moskova savaşı durdurmaya yönelik, açık yanlılık taşıyan, Batılı girişim ve planların neredeyse tümünü destekledi. Bunun yanında Rusya, Yugoslavya'yı (Sırpları) “dize getirmenin” önemli uygulamalarından birisi olan ekonomik yaptırımların tümünü onayladı. Kremlin, Batılı politikaların Sırp karşıtı söylem ve eylemler içerdiğini fark etmesine rağmen, “genel uyumun” bozulmaması adına bunları bilinçli olarak görmezlikten gelmeyi yeğledi.

1993 yılı, Rusya'nın öncelikler konusundaki dış politikası ve Moskova'daki farklı siyasi gruplar arasında ortak bir zemin bulunması bakımından bir dönüm noktasıdır. Aynı yılda, Avrasyacı ekolün dış politika oluşumunda söz sahibi olmaya başlaması sonucunda, Yeltsin yönetimi Rusya'nın ulusal çıkarlarının ve güvenliğinin korunmasını öncelikli hedefler olarak ilan etti. Dış politika anlayışındaki bu küçük dönüşüm, Rusya'nın Balkan politikasına da yansdı. 1994 senesinin başında, Kremlin barış sürecine kendi görüş ve inisiyatifleriyle katılmaya ve Batı çizgisiyle her zaman uyuşmayan politikalar geliştirmeye başladı. Dış politikadaki bu küçük dönüşümler, dünya siyasi çevrelerinde “geleneksel” Sırp yanlısı politikaların uygulanmaya konulmasının başlaması olarak yorumlandı. Devam eden gelişmelerde ABD'nin barış sürecine eklemlenmesiyle, Rusya'nın “kenara itilme” süreci başladı. Ne var ki, Bosna Savaşı'nın son safhasında Rusya “pek nazik olmayan eylemler zinciriyle” barış sürecinden dışlandı. 1995 yılında, RF artık olayların gidişatına etki edecek durumda değildi.

Dışışleri Bakanlığı'nın başına Yevgeniy Primakov'un gelmesi Rusya'nın Batıyla “zoraki balayını” bitirmiştir. Primakov, dış ilişkilerde “uyumlu işbirliği” anlayışını terk ederek ve *Gerçekçi Pragmatizm* yaklaşımı benimseyerek, Rus dış politikasını bağımlılık ve dayatmalardan kurtarmaya çalıştı. Primakov ilk yaptığı basın toplantısında, “Rus ulusal çıkarlarının ABD ile bile uzlaşmazlık pahasına (çarpmaya girmeyecek şekilde) savunulması gerektiğini vurgulayarak, Rus dış politikasının yeni “pozisyonunu” tanımlamaya çalıştı. Bu değişimin ana nedenlerinden birisi; uluslararası toplumun liderliğine soyunan Batı'nın, Balkanlar'a yönelik faaliyetlerin Rus siyasi elitinde ve kamuoyunda büyük bir tedirginlikle karşılanıp, olumsuz tepkiler toplamasıydı.

Bosna Savaşı esnasındaki çeşitli sorunların neden olduğu pasifliğin ve dağınıklığının aksine, RF'nin Kosova Krizi'nde yürüttüğü politikalar daha cesur ve bağımsız oldu. Kosova Sorunu'nda Rusya'nın barışçıl çözümüne yönelik yürüttüğü diplomasi, ilk başlarda diğer büyük güçlerle aynı çizgilerde seyreliyordu. Ancak Batılı devletlerin krizin çözümüne yönelik “barışa zorlamalı” diplomasisinin başarısızlığa uğramasıyla ve devamında uygulanacak stratejinin askeri olacağının anlaşılmasıyla RF, söylem düzeyinde çok sert çıkışlar yaparak olası bir askeri müdahaleyi önlemeye çalıştı. Devam eden gelişmelerde, Bosna örneğinde olduğu gibi, RF “karar verme mekanizmasının” dışında bırakıldı. Bu da Kosova krizinin son safhasında, Sırpları uluslararası düzeyde kendi “davalarını” savunmaktan aciz bıraktı ve “barış görüşmeleri” diye adlandırılan Rambouillet Konferansı'nın yönlendirilmesine olanak sağladı. Böylece görüşmelerde üstü açık bir şekilde Kosova delegasyonunun desteklenmesi, Temas Grubu adına Batılı devletler tarafından yürütülen arabulucu diplomasisine büyük gölge düşürdü. Arnavutların karşı çıktığı her öneri karşısında “Arnavut halkın zararına” denilerek Arnavutlar'ın destek görmesi, Sırpların kendi çıkarlarını savunmaları ise “uzlaşmaz bir tavır” olarak yorumlanması “uluslararası arabuluculukta sapmaları” açığa çıkardı. Öyle ki, birincisi, taraflar arasındaki diyalog NATO'nun güç kullanma tehdidi karşısında sağlanabildi. Çatışan taraflara sunulan ve anlaşma diye adlandırılan tasarı metninin imzalaması da yine güç kullanma tehdidi ile gerçekleştirilmeye çalışıldı. İkincisi de, *egemen bir devletin kabul etmesi mümkün olmayan şartları dayatan* Rambouillet Anlaşması, askeri müdahale planlarının çatışan tarafların pozisyonlarından bağımsız

geliştiğini ortaya koymaktaydı. Boris Yeltsin'in deyişiiyle “Kosova Krizi, modern Avrupa'nın [ve ABD'nin] en kötü siyasal eğilimlerini ve çifte standartlarını gözler önüne serdi.”²⁹³

NATO müdahalesi sonrası, Kremlin bütün gücüyle saldırıyı uluslararası örgütlerin ve hukukun krizi olarak göstermeye çalıştı. Daha net olmak gerekirse, devlet egemenlik haklarının çiğnenmesi ve kuvvet kullanma yasağının ihlali Moskova'nın müdahale süresince ve sonrasında başvurduğu iki temel argümandı. Ama asıl önemli olan, Moskova'nın operasyonu gerçekleştiren NATO kuşatmasının bir adımı olarak yorumlamasıydı. Rus Balkanolog A. G. Zadohin'e göre NATO'nun, Balkanlara Sırp tehdidini öne sürerek müdahalesi, özünde örgütün kendine biçtiği yeni rolle ilgilidir. Hem Bosna hem de Kosova olaylarında NATO'nun açık bir şekilde askeri güç kullanma isteği bu tezi doğrular niteliktedir.

Kremlin, Kosova Sorunu'nda devre dışı bırakılmasını, muazzam bir “aşağılama” olarak algıladı, yalnız tepkisi sözlü olmaktan ileriye gidemedi. Rusya için Batı dünyasıyla ilişkiler, müdahale sonrasında halen önceliğini korumaktaydı. Harekâtın ilk günlerinde Boris Yeltsin Ulusa Sesleniş konuşmasında, “Yugoslavya'daki askeri harekâta son vermek için elimden geleni yaptım, fakat Rusya kendi seçimini yaptı. Bizi ihtilafa sürüklemelerine izin vermeyiz. Biz küresel bir bölünmeden kaçınmaya çalışıyoruz.” dediği bilinmektedir.²⁹⁴

Kosova Savaşı Soğuk Savaş sonrası Batılı devletlerin yanlılığını ortaya çıkarmakla birlikte, en çarpıcı gelişmenin uluslararası hukuk alanında yaşandığını söyleyebiliriz. Uluslararası hukukun ihlal edilerek geliştiği tezi ilk defa bu krizle ortaya atıldı. Askeri müdahaleyi gerçekleştiren devletler, hareketin meşruluğunu savunmak için Soğuk Savaş sonrasındaki dönemde uluslararası hukukun bir gelişim içerisine girdiğini iddia ettiler. Bu görüş küreselleşme ve top yekûn demokratikleşme süreci karşısında, insani hakların korunması hususunun, sadece söz konusu devlet yetkisinde olmadığını savunmaktadır. Böylece bu görüşe göre insan hakları kavramı, devlet egemenliğinin önüne geçmektedir. Ruslar bu tür savlara kesinlikle karşı çıktılar ve bu hareketleri uluslararası kurum ve hukukun zedelenmesi, daha başka bir ifadeyle uluslararası düzeninin “altının oyulması” olarak yorumladılar.

²⁹³ Yeltsin, *op.cit.*, s. 227.

²⁹⁴ *Idem.*

Sonuç olarak, Rusya'nın Yugoslavya Krizleri'deki dış politikası, Temas Grubu'na katılmak, neredeyse hiç birinin kabul görmediği krizlerin çözümüne yönelik girişimlerde bulunmak ve Belgrat ile Uluslararası Topluluk arasındaki bir tür arabuluculuk rolü oynamaktan ileriye gidemedi. Rusya Sırpların bir devlet altında birleşmesini gerçekleştirecek “ulusal davayı” desteklemediği gibi, Yugoslavya'ya NATO tarafından yapılan saldırıyı ve Kosova üzerindeki fiili egemenliğini yitirmesini de önleyemedi.

1990'ların başında Batılı devletlerle ve özellikle ABD ile “stratejik işbirliği” diye adlandırılan özel ilişki, büyük ölçüde Birleşik Devletlerin Yugoslavya'nın dağılma sürecindeki krizler ve savaşlarda izlediği politika karşısında geçersiz kılınmıştır. 1990'lar sonrasında, ABD stratejisi konusunda yapılan Amerikan çalışmalarının tümünde, esas olarak Balkanların apayrı bir yeri olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu yaklaşım çerçevesinde Birleşik Devletler'in “Avrupa ve Asya arasında, AB'nin Orta Asya'ya yönelik enerji ve ulaşım”²⁹⁵ hattı olan Balkanlar'a yönelmesi ve başarıyla uygulanan politika sonucunda bölgede kendi varlığını “yasal, gerekli ve arzu edilir” olarak kabul ettirmesi, doğal olarak bu bölgenin geleneksel oyuncusu olan Rusya'nın dışlanmasının temel nedenini oluşturmaktadır.

Bu bağlamda ABD'nin, Yugoslavya'daki olaylar aracılığıyla Rusya'nın artık bir süper güç olmadığını dışa vurma stratejisinin eylemsel boyutunu NATO'nun Balkanlar'a müdahalesinde görebiliriz. Rusların tezlerine göre, Kuzey Atlantik Örgütü'nün Yugoslavya'ya müdahalesi, aslında daha büyük bir sürecin “basamağıydı.” NATO'nun Balkanlar'daki aktif askeri politikasının ve burada genişleyip gelişmesinin de aslında Yeni Dünya Düzeni'nin güvenlik modeliyle ilintili bir süreç olduğu Ruslarca, özellikle 1999 yılından sonra, sık sık dile getirilen bir tez halini aldı. Kısa sayılacak bir dönem içerisinde, Soğuk Savaş boyunca birincil tehlike olarak algılanan NATO'nun, eski Varşova Paktı üyelerini içine sindirerek büyümesi de, Rusya tarafından *nötr bir gelişme olarak algılanması*, kesinlikle mümkün değildir.

Anatolii Torkunov'a göre NATO'nun Balkanlara müdahalesi Batı'ya karşı “antipati” ve güvensizlik besleyen devletler koalisyonunun birleşmesine ve karşıt tutumlarını daha açık bir şekilde açığa vurmasına neden oldu. Bu durum Rusya için

²⁹⁵ İlhan Uzgel, “ABD Hegemonyası Yeniden Oluşturulurken Balkanlar”, *Cumhuriyet Strateji*, Sayı 57 (Temmuz 2003), s. 12-13.

de geçerli olmuştur. 2000 yılından sonra Rus dış politikası, çok vektörlü olmaya başlamasının yanında aşırı pragmatik, ulusal çıkarları titizlikle koruyan ve aynı zamanda ihtiyatlı bir hal aldı. Yeni Rus dış politikasında Doğu da Batı'nın olduğu kadar dış politika yönleri arasında yer almaya başladı.

1990'lı yıllarda Rus dış politikasının hareketsizlikten, ulusal çıkarların aktif savunmasına kadar uzun bir oluşum sürecinden geçtiğini söyleyebiliriz. Genel anlamıyla Balkanlar da bu sürecin bütün safhalarının uygulandığı bir poligon özelliğini taşımaktaydı. Yugoslavya'da yaşanan sorunlar, Rusya ve Batı'nın Soğuk Savaş sonrasındaki dönemde en büyük “çekişme alanı” olması bakımından önem arz etmektedir. Başka bir deyişle, krizler Rusya'nın Batılı devletlerle ilişkilerini derinden etkiledi ve Soğuk Savaş sonrasında ikinci kez olmak üzere, Rus dış politikasının yeniden biçimlendirilmesini zorunlu kıldı. Aynı zamanda, Yugoslavya ihtilafları Soğuk Savaş sonrası dünyanın güvenlik sisteminin sorunlarını ortaya çıkardı, en önemlisi de krizler Rusya'nın bu sistem ve düzen içindeki yeri ile ilgili sorunları açığa vurdu.

ÖZET

Balkanlar, Rusya için tarih boyunca hayati öneme sahip bir bölge özelliğini taşımıştır. Yakın sosyo-kültürel öğelerin varlığı ve jeopolitik konumu itibarıyla, Balkanlar daima Rus siyasi düşüncesinin objelerinden birisi olmuştur.

1991'de Sovyetlerin yerini alan Rusya Federasyonu'nun dış politikası, Soğuk Savaş sonrası yaşanan bütün değişimlere bağlı olarak büyük dönüşümlere uğradı. Öyle ki, “dünyayla bütünleşme” politikası çerçevesinde, “eski düşman” Batı’yla işbirliği ve stratejik ortaklık gibi Atlantikçi (Batıcı) Ekol vizyonları dış politikanın önceliği haline geldi.

SSCB sonrası bir dönemde kendi dış politikasını yeniden biçimlendirmeye çalışan Rusya, Yugoslavya Krizleri'nin ilk çıktığı sıralarda Uluslararası Toplum'la birlikte hareket etmesi kendisinin olayların gidişatına etkisini büyük ölçüde sınırlandırdı. Genel olarak, Rusya'nın Bosna Savaşı'nda yürüttüğü dış politika, Temas Grubu'na katılmak, krizlerin çözümüne yönelik neredeyse hiç birinin kabul görmediği girişimlerde bulunmak ve Sırp'lar ile Uluslararası Topluluk arasında bir tür arabuluculuk rolü oynamaktan ileriye gidemedi.

Dayton Barış Anlaşmaları'nın uygulamaya koyulmasından sonra Kremlin, dış ilişkilerde “uyumsal işbirliğinin” yerine *Gerçekçi Pragmatizm* yaklaşımını benimseyerek Rus dış politikası için yeni bir yapılanma sürecini başlattı. Dış politikadaki bu küçük dönüşümler, RF'nin çıkan Kosova Krizi sırasında yürüttüğü politikayı daha cesur ve bağımsız kıldı. Kremlin, NATO müdahalesini kendisinin kuşatılması için atılmış bir adım olarak yorumladı ve bütün gücüyle müdahaleyi uluslararası örgütler ve hukuk açısından bir kriz olarak göstermeye çalıştı. Sonuç olarak, Yugoslavya'nın Kosova üzerindeki fiili egemenliğini yitirmesiyle sonuçlanan NATO müdahalesi, Rusya'nın Batı ve özellikle NATO ile olan ilişkilerine büyük darbe indirdi.

Soğuk Savaş sonrasındaki dönemde Rus dış politikasının hareketsizlikten, aktif olarak ulusal çıkarların savunulmasına kadar uzun bir oluşum sürecinden geçtiğini söyleyebiliriz. Bu sürecin en belirgin olarak yaşandığı alan ise Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşanan krizler olmuştur.

ABSTRACT

All throughout history, the Balkans have been crucially important for Russia. Because of the close social-cultural elements and its geopolitical position, the Balkans have always been a feature of the Russian political thought system.

In 1991, the foreign policy of the Russian Federation (RF) which replaced former Soviet policy, experienced huge transformation owing to all the changes which took place after the end of the Cold War. Thus, in the framework of “becoming united with world” policy, Atlantist (Westernist) School visions such as cooperation and strategical partnership with “old enemy”, the West, became the priority of foreign policy.

In the post Soviet period, Russia, which had been trying to reform its own foreign policy and to act in harmony with the International Community, ended up limiting its own influence in the course of the events which occurred when the Yugoslavia Crisis began. Generally, the foreign policy conducted by Russia in the Bosnian War was not more than joining Contact Group, making some proposals to solve the crises, none of which were accepted, and playing a kind of negotiator between the Serbians and International Community.

The Kremlin, after the implementation of the Dayton Peace Agreements, accepted a Realistic Pragmatism approach, instead of accommodation, and started a process to rebuild Russian foreign policy. These small transformations in foreign policy rendered the policy of RF during Kosova Crisis more courageous and independent.

But the Kremlin interpreted the NATO intervention as a step to surround it, and spent great efforts to portray it as a crisis of international organizations and law. As a result, the NATO intervention, which resulted in Yugoslavia losing its Sovereignty over Kosova, delivered a great blow to Russia’s relationships with the West, especially with NATO.

It can be said that in the period following the Cold War, Russian foreign policy experienced a long formation process, passing from inactivity to actively defending its national interests. The most evident arena of this development was the during the crisis taking place during the disintegration of Yugoslavia.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- Ateş, Emin, “The Impact of the Kosovo War on NATO Defense Industries”, (basılmamış yüksek lisans tezi, Bilkent University, Departament of Management) Ankara, 2002.
- **Barışa Çağrı, Uluslararası Komisyon'un Balkanlar Hakkındaki Raporu**, Arıkan, Özden, Çev., İstanbul, Sabah Kitapları, 1998.
- Bora, Tanıl, **Milliyetçiliğin Provokasyonu**, İstanbul, Birikim Yayınları, 1991.
- _____, **Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası, Bosna-Hersek, Bölgeler, Sorunlar**, İstanbul, Birikim Yayınları, 1999.
- Buszynski, Leszek, **Russian Foreign Policy after the Cold War**, London, Praeger, 1996.
- Cooper, Leo, **Russia and the World, New State-of-Play on the International Stage**, New York, St. Martin's Press, Inc., 1999.
- Çağaptay, Soner, “Balkans Minorities and Their Effect upon Balkan Security”, (basılmamış yüksek lisans tezi, Bilkent University, Institute of Economics and Social Sciences, Department Of International Relations), Ankara, Haziran 1995.
- Çaplı, Yeşim, “The Press and the International News Coverage: A Comparative Analysis of the Pres Coverage of the War in Former Yugoslavia”, (basılmamış yüksek lisans tezi, METU, The Department of Political Science and Public Administration), Ankara, 1996.
- Çuksin, Nikolay, **Kosovski Poligon**, Moskova, Eksmo, 2003.
- Dağı, Zeynep, **Rusya'nın Dönüşümü, Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika**, İstanbul, Boyut Kitapları, 2002.
- Dal', V.İ., **Tolkoviy Slovar' Russkogo Yazıkı, Sovremennaya Versiya**, Moskova, EKSMO-PRESS, 2000.
- Donaldson, Robert H., ve Noguee, Joseph L., **The Foreign Policy of Russia, Changing Systems, Enduring Interests**, Armonk, M.E. Sharpe, 2002.
- Felkay, Andrew, **Yeltsin's Russia and the West**, London, Praeger, 2002.
- Glenny, Misha, **Balkanlar: 1804–1999 Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler**, İstanbul, Sabah Kitapları, 2000.

- Holbrooke, Richard, **Bir Savaşı Bitirmek**, Çorakçı Dişbudak, Belkıs çev., İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 1999.
- İchkildina, Goulmara, “Rusya’da Planlı Ekonomiden Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş: Sorunlar ve Değerlendirmeler”, (basılmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı), Ankara, 2002.
- İvanov, İgor, **Novaya Rossiyskaya Diplomatiya, Desyat’ Let Vneşney Politiki Strani**, Moskva, OLMA-PRESS, 2002.
- Jelavich, Barbara, **History of the Balkans, Eighteenth and Nineteenth Centuries**, New York, Cambridge University Press, 1983.
- _____, **Russia’s Balkan Entanglements 1806-1914**, Cambridge, Cambridge University Press, 1991.
- Karatay, Osman, **Bosna Hersek Barış Süreci, Dayton Barış Anlaşması Eki ile**, Ankara, Karam, 2002.
- Keskin, Funda, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Doktora Tezi, (A.Ü.S.B.E.), Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1998.
- Lo, Bobo, **Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy**, London, Blackwell Publishing, 2003.
- Malcolm, Noel, **Kosova Balkanları Anlamak İçin**, Arıkan, Özden çev., İstanbul, Sabah Kitapları, 1999.
- Mihailovic, Kosta ve Krestic, Vasileje, **Memorandum of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Answers to Criticisms**, Belgrad, 1995.
- **Oxford Illustrated Encyclopedia, Volume 4, World History**, New York Melbourne, Oxford University Press, 1993, (Rusça Versiyonu: Oksfordskaya Entseklpediya, Tom: 4, Vsemirnaya İstoriya, Moskva, İzdatelstvo “Ves Mir”, 2000).
- Özgen, Özcan, “Balkanlar’da Slavist ve Ortodoks Eksenli Politikalar”, (basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı), İstanbul, 1999.
- Özcan, Selen, “İslam, İslam Devletleri ve Yugoslavya Federasyonu’nun Dağılma Süreci”, (basılmamış yüksek lisans tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı), Ankara, 2002.
- Öztürk, Osman Metin, **Rusya Federasyonu Askeri Doktrini**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001.

- Petro, Nicolai N., Rubinstein, Alvin Z., **Russian Foreign Policy, From Empire to Nation-State**, New York, Logman, 1996.

- Primakov, Yevgeniy, “**Kapalı Kutu**” Rusya, **Üst Düzey Koridorlarında Bir Yaşam**, Edirne, Ayşe der., Eyüpoğlu, Nuri çev., ş.y., 2002.

- Raevsky, A., Vorob'ev, I.N., **Russian Approaches to Peacekeeping Operations, Research Paper No: 28**, New York, United Nations Institute for Disarmament Research, 1994.

- Ryzhkov, Nikolay ve Tetyokin, Vyacheslav, **Yugoslavskaya Golgofa**, Moskova, OLMA-PRESS, 2000.

- Soysal, İsmail ve Kut, Şule, **Dağılan Yugoslavya Ve Bosna Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler 1990-1996**, İstanbul, ISIS, 1997.

- Sönmezoğlu, Faruk, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul, Der Yayınları, 1996.

- Todorova, Maria, **Balkanları Tahayyül Etmek**, çev., Şendil, Dilek, 1. Baskı, İstanbul, İletişim, 2003.

- Trofimenko, Henry, **Russian National Interests and the Current Crisis in Russia**, Aldershot, Ashgate, 1999.

- Veremis, Thenos ve Triantaphyllou, Dimitrios der., **Kosovo and the Albanian Dimension in Southeastern Europe: The Need for Regional Security and Conflict Prevention**, Athens, ELIAMEP, 1999.

- Yeltsin, Boris, **Geceyarısı Günlükleri**, çev. Fethi, Ahmet, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001.

- Zadohin, A.G., Nizovskiy, A., Y., **Porohovoy Pogreb Evropı, Voynı na Balkanah**, Moskva, Veçe, 2000.

Makaleler:

- Alexandrova-Arbatova, Nadia, “ The Balkans Test for Russia”, Baranovsky, Vladimir, der., **Russia and Europe The emerging Security Agenda**, Oxford, Oxford University Press, 1997. s. 403-423.

- Ali, Tarık, “NATO’nun Balkan Seferi”, der. Ali, Tarık, **Evrenin Efendileri? NATO’nun Balkan Seferi**, çev. Alogan Yavuz, İstanbul, Om Ekonomi-Politik, 2001, s. 467-489.

- Andersen, Michael, "Russia and the Former Yugoslavia", Webber, Mark, **Russia and Europe: Conflict or Cooperation?**, Wiltshire, Antony Rowe Ltd, 2000, s. 179-209.
- Arbatov, A., "Yugoslaviya: Gor'kiy Opıt- Toje Priobriteniye", **Rossiyskaya Federatsiya Segodnya**, Sayı 13 (1999), s. 2-14.
- Baharçıçek, Abdulkadir, "Kosova Krizi ve ABD'nin Yükselişi: Muhtaç Süpergüç", **Avrasya Etüdleri**, Ankara, 17, (İlbahar-Yaz 2000), s. 117-132.
- Bazhanov, J.P., "Evolution of the Russian Foreign Policy in the 1990s", **Review of International Affairs (Belgrad)**, Sayı 49 (15 Ocak 1998), s. 15-24.
- Bennett, Christopher Michael, "Bosnia and Herzegovina", **Encyclopedia of Genocide and Crimes Against Humanity**, der. Shelton, Dinah L., Cilt 1 (A-H), Detroit, Thomson Gale, s. 125-129.
- Braun, Aurel, "Russian Policy Towards Central Europe and the Balkans", der. Kanet, Roger E. ve Kozhemiakin, Alexander V., **The Foreign Policy of the Russian Federation**, Chippenham, Antony Rowe Ltd., 1997, s. 49-77.
- Berryman, John , "Russian Policy Toward Central and Eastern Europe", Bowker, Mike and Ross, Cameron ed., **Russia After the Cold War**, Harlow, Longman, 2000, s. 336-347.
- Botyanovskii, A.S., "The Bosnian Knot", **International Affairs (Moskova)**, Cilt. 42, Sayı 1 (Ocak-Şubat 1996), s. 124-131.
- Bowker, Mike, "Russian Policy Toward Central and Eastern Europe", der. Shearman, Peter, **Russian Foreign Policy Since 1990**, Boulder, Westview Press, 1995, s. 80-91.
- Burnazovic, Tufik, "Bosna Örneğinde ABD'nin Balkan Siyasetini Anlamak", Türkoğlu, Emir, çev., Lütem ,Ömer E., ve Coşkun, Birgül Demirtaş, der., **Balkan Diplomasisi**, İstanbul, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2001, s. 279-291.
- Cafersoy, Nazim, "Rusya'daki Jeopolitik Model Arayışlarında Putin Yönetimi", **Stratejik Analiz**, Cilt. 4, Sayı 37 (Mayıs 2003), s. 62-67.
- Chernichenko, S., "NATO's Operation in Yugoslavia and International Law", **International Affairs (Moskova)**, Cilt. 46, Sayı 1 (Şubat 2000), s. 168–177.
- Chernomyrdin, V. "Impossible to Talk Peace with Bombs Falling", **The Washington Post**, 27 Mayıs 1999.

- Chomsky, Noam, “Kosova Barış Anlaşması”, der. Ali, Tarık, **Evrenin Efendileri? NATO’nun Balkan Seferi**, çev., Alogan, Yavuz, İstanbul, Om Ekonomi-Politik, 2001, s. 320-337.
- Chubarian, Aleksandr, “A Decade of Russia's Foreign Policy”, **International Affairs (Moskova)**, Cilt. 47, Sayı 4 (Ağustos 2001), s. 13-18.
- Chugunov, V., “Otsenka Novoy Strategičeskoy Kontseptsii NATO”, Tsentr Voenno-Strategičeskikh İssledovaniy Generalnogo Ştaba VS RF, Tsentr Strategičeskikh i Politīčeskikh İsledovaniy, **Problemi Bezopasnosti Rossii i İh Reşenie na Rubeje Tısyaçetiy**, Moskova, 2000, s. 52-57.
- Cohen, L., “Russia and the Balkans: Pan-Slavism, Partnership and Power”, **International Journal**, Cilt. 49, Sayı 40 (1994), s. 801- 820.
- Çelik, Bilgin, “Balkanlar’da Yeni bir Devlet mi?”, **Cumhuriyet Strateji**, Yıl-2, Sayı-69 (Ekim 2005), s. 12-13.
- Daalder, Ivo H. ve Froman, Michael B.G., “Dayton's Incomplete Peace”, **Foreign Affairs**, Cilt. 78, Sayı 6 (Kasım-Aralık 1999), s. 107-113.
- Dragnich, Alex N., “From Unity to Disarray: The West's Yugoslav Policy”, **Mediterranean Quarterly**, Cilt. 12, Sayı 3 (Yaz 2001), s. 47-56.
- Fedorov, A., “New Pragmatism of Russia’s Foreign Policy”, **International Affairs**, (Moskova), Cilt. 45, Sayı 5, (1999), s. 104-127.
- Fenenko, A., “Balkanskiy Faktor i Voenno-Političeskaya Bezopasnost' Evroppi”, **Mezhdunarodnaia Zhizn'**, Sayı 2 (2002), s. 51-66.
- Freeman, Michael, “The Right to Self-Determination in International Politics: Six Theories in Search of a Policy”, **Review of International Studies (Belgrad)**, Sayı 25 (1999), s. 335-370.
- Gareev, P., “Priçini Yugoslavskogo Konglikta i Vozmojnyye Puti Stabilizatsii Obstanovki v Regeone”, Tsentr Voenno-Strategičeskikh İssledovaniy Generalnogo Ştaba VS RF, Tsentr Strategičeskikh i Politīčeskikh İsledovaniy, **Problemi Bezopasnosti Rossii i İh Reşenie na Rubeje Tısyaçetiy**, Moskova, 2000, s. 229-237.
- Garnett, Sherman, “Russia’s Illusory Ambitions” **Foreign Affairs**, Cilt. 76, Sayı 1 (Ocak-Şubat 1997), s. 61-76.
- Glinskiy-Vasil’ev, Dmitriy, “Raşirenje Severo-Atlantičeskogo Al’yansa na Vostok, Trenin, Dmitriy, der., **Rossiya i Osnovniye İnstitutı Bezopasnosti v Evrope: Vstupaya v XXI Vek**, Moskova, Moskovskiy Tsentr Karnegi, S&P, 2000, s. 126-130.

- Gus'kova, Elena, "Does Russia Have Interests in the Balkans", **Review of International Affairs (Belgrad)**, Sayı 50 (Ekim-Kasım 1999), s. 20-39.
- Goulding, Marrack, "The Evolution of United Nations Peacekeeping", **International Affairs**, Cilt. 69, Sayı. 3 (Temmuz 1993). s. 451-464.
- Hannum, Hurst, "The Specter of Secession, Responding to Claims for Ethnic Self-Determination", **Foreign Affairs**, Cilt. 77, Sayı 2, (Mart-Nisan 1998), s. 13-18.
- Higgings, Rosalyn, "The New United Nations and Former Yugoslavia", **International Affairs**, Cilt. 69, Sayı 3 (Temmuz 1993), s. 465-483.
- İvanov, Igor, "Russia and the World at the Boundary of Millenniums", **International Affairs (Moskova)**, Cilt. 46, Sayı 4 (Ağustos 2000), s. 1-6.
- Judah, Tim, "Greater Albania?", **Survival**, Cilt. 43, Sayı 2 (Yaz 2001), s. 7-18.
- Kale, Başak, "Avrupa Bilriği'nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde bir Yanılsama?", Lütem, Ömer E., ve Coşkun, Birgül Demirtaş, der., **Balkan Diplomasisi**, İstanbul, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2001, s. 293-311.
- Kanbolat, Hasan ve Kamalov, İlyas, "NATO ve AB'nin Genişlemesi Çemberinde Rusya Federasyonu: Soğuk Savaş Devam mı Ediyor?", **Stratejik Analiz**, Cilt. 5, Sayı 51 (Temmuz 2004), s. 49-57.
- Karakostanoglou, Veniamin, "The Right to Self-Determination and the Case of Yugoslavia", **Balkan Studies**, Cilt. 32, Sayı 2 (1991), s. 335-362.
- Karasev, A., "Russia in Yugoslavia: Mission Accomplished", **International Affairs (Moskova)**, Cilt. 47, Sayı 1 (Şubat 2001), s. 85-93.
- Kardaş, Şaban, "Humanitarian Intervention: the Evolution of the Idea and Practice", **Perceptions**, Cilt. 6, Sayı 2 (Haziran-Ağustos 2001), s. 120-137.
- Kentrotis, Kyriakos D., "The Geopolitics of Energy in Southeastern Europe The Case of Oil and Gas Pipelines", **Balkan Studies**, Cilt. 39, Sayı 2 (1998), s. 323-338.
- Kibaroglu, Mustafa, "Rusya'nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini", **Avrasya Dosyası**, Cilt. 6, Sayı 4 (Kış 2001), s. 95-106.
- Kofman, Daniel, "Secession, Law, and Rights: The Case of the Former Yugoslavia", **Human Rights Review**, (Ocak- Mart 2000), s. 9-25.
- Kofos, Evangelos, "The Two-Headed "Albanian Question": Reflections on the Kosovo Dispute and the Albanians of FYROM", Veremis, Thanos ve Kofos, Evangelos der., **Kosovo: Avoiding Another Balkan War**, Athens, ELIAMEP, 1998, s. 43-98.

- Kontic, Radoje, “Yugoslavia and Russia”, **Review of International Affairs (Belgrad)**, Sayı 49 (15 Ocak 1998), s. 1-5.
- “Kosovo”, **Encyclopedia of Genocide and Crimes Against Humanity**, Shelton, Dinah L., der., Cilt 2 (I-S), Detroit, Thomson Gale, s. 622-626.
- Kozyrev, Andrei, “The Lagging Partnership”, **Foreign Affairs**, Mayıs- Haziran 1994.
- _____ “Partnership or Cold Peace?”, **Foreign Policy**, Sayı 99 (Yaz 1995), s. 3-14.
- Laqueur, Walter., “Russian Nationalism”, **Foreign Affairs**, Cilt. 71, Sayı. 4-5 (Sonbahar 1993), s. 103-116.
- Larrabee, F. Stephen, “Russia and the Balkans: Old Themes and new challenges”, Baranovsky, Vladimir, der., **Russia and Europe The emerging Security Agenda**, Oxford, Oxford University Press, 1997. s. 389-402.
- Lavrov, Sergey, “On the Ground: Russian Diplomats in Kosovo”, **International Affairs (Moskova)**, Cilt. 45, Sayı 3 (Temmuz 1999), s. 15-24.
- Lendvai, Paul, “Yugoslavia Without Yugoslavs: the Roots of the Crisis”, **International Affairs**, Cilt. 67, Sayı 1 (Ocak 1991), s. 14-27.
- Mandelbaum, Michael, “A Perfect Failure, NATO's War Against Yugoslavia”, **Foreign Affairs**, Cilt. 78, Sayı. 5 (Eylül-Ekim 1999), s. 2-8.
- Markovic, Danilo, “Time-Tested Yugoslav-Russian Relations”, **International Affairs (Moskova)**, Cilt. 44, Sayı 5 (Ekim 1998), s. 164-177.
- Mccgwire, Michael, “Why Did We Bomb Belgrade?”, **International Affairs**, Cilt. 76, Sayı 1 (Ocak 2000), s. 5-19.
- Morozov, Yu., Nekipelny, İ., “Agressiya Protiv SRYu – Realizatsiya Novoy Strategii NATO”, Tsentr Voenno-Strategičeskih İssledovaniy Generalnogo Ştaba VS RF, Tsentr Strategičeskih i Politīceskih İssledovaniy, **Problemi Bezopasnosti Rossii i İh Reşenie na Rubeje Tısyaçetiy**, Moskova, 2000, s. 71-78.
- _____, Dubov, Yu., “Uroki Mirotvorçeskoy Operatsii v Bosnii i Gertsegovine”, Tsentr Voenno-Strategičeskih İssledovaniy Generalnogo Ştaba VS RF, Tsentr Strategičeskih i Politīceskih İssledovaniy, **Problemi Bezopasnosti Rossii i İh Reşenie na Rubeje Tısyaçetiy**, Moskova, 2000, s. 250-259.
- Mugisuddin, Oya Akgönenç, “Rusya Federasyonu'nun Dış Politika Hedefleri ve Bunlar Üstündeki Etken Faktörler”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 1, Sayı 1 (İlkbahar 1994), s. 16-25.

- Nedeva, Ivanka, "Kosovo/a: Different Perspectives", Veremis, Thanos ve Kofos, Evangelos der., **Kosovo: Avoiding Another Balkan War**, Athens, ELIAMEP, 1998, s. 99-144.
- Oğuz, C. Cem, "Bir Anka Kuşunun Ayak Sesleri mi?: V. Putin'in Bir Yıllık İcraatlarının Genel Bir Değerlendirmesi", **Stratejik Analiz**, Cilt. 1, Sayı 10 (Şubat 2001), s. 48-55.
- _____, ""Büyük Satranç Tahtası" ve Rusya'da Silahlı Kuvvetlerin Modernizasyonu", **Avrasya Dosyası**, Cilt: 6, Sayı 4, (Kış 2001), s. 107-120.
- _____, "Rusya'nın Balkan Politikası ve Balkanlardaki Gelişmelerin Rus Siyasetine Etkileri (1991-2000)", Lütem ,Ömer E., ve Coşkun, Birgül Demirtaş, der., **Balkan Diplomasisi**, İstanbul, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2001, s. 265-291.
- Parenti, Michael, "Monopoly Media Manipulation", **Mediterranean Quarterly**, Cilt. 13, Sayı 2 (İlkbahar 2002), s. 56-66.
- Pashko, Gramoz, "Kosovo: Facing Dramatic Economic Crisis", Veremis, Thanos ve Kofos, Evangelos der., **Kosovo: Avoiding Another Balkan War**, Athens, ELIAMEP, 1998, s. 329-356.
- Pipes, Richard, "Is Russia Still an Enemy?", **Foreign Affairs**, Cilt. 76, Sayı 5 (Eylül-Ekim 1997), s. 65-78.
- Pushkov, K., "The Primakov Doctrine and a New European Order", **International Affairs**, (Moskova), Cilt. 44, Sayı. 2, 1998.
- Ramet, Sabrina Petra, "War in the Balkans", **Foreign Affairs**, Cilt. 71, Sayı 4-5 (Sonbahar 1993), s. 79-98.
- Roberts, Adam, "Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights", **International Affairs**, Cilt. 69, Sayı 3 (Temmuz 1993), s. 429-449.
- Rybkin, Ivan, "The State Duma and Russia's External Interests", **International Affairs (Moskova)**, Cilt.46, Sayı 2 (Nisan 1995), s. 28-33.
- Seaton, Jean, "Why Do We Think The Serbs Do It? The New "Ethnic" Wars and the Media", **The Political Quarterly**, Cilt. 70, Sayı 2 (Nisan- Haziran 1999), s. 254-270.
- Simic, Predrag, "The Civil War in Yugoslavia: Cause and Effect", **International Affairs (Moskova)**, (Ağustos 1993), s. 37-45.
- _____, "Yugoslav Foreign Policy: Continuity and Changes", **Perceptions**, Cilt. 1, Sayı 3 (Eylül-Kasım 1997), s. 121-134.

- _____, "The Kosovo and Metohia Problem and Regional Security in the Balkans", Veremis, Thanos ve Kofos, Evangelos der., **Kosovo: Avoiding Another Balkan War**, Athens, ELIAMEP, 1998, s. 173-206.
- Simoniya, N., "Rossiyskaya Vneşnyaya Politika v Usloviyah Sovremennih Vızovov", **Mezhdunarodnaia Zhizn'**, Sayı 6 (2002), s. 21-33.
- Solana, Javier, "Washington Zirvesi: NATO 21. Yüzyıla Cesur Adımlarla Giriyor", **NATO Dergisi**, (Bahar 1999), s. 3-10.
- _____, "NATO's Success in Kosova", **Foreign Affairs**, Cilt. 78, Sayı 6 (Kasım-Aralık 1999), s. 114-120.
- Stepanova, Ekaterina, "Rossiya i Antikrizisnaya Programa NATO Posle Okonçaniya "Holodnoy Voynı"', Trenin, Dmitriy, der., **Rossiya i Osnovniye İnstituti Bezopasnosti v Evrope: Vstupaya v XXI Vek**, Moskova, Moskovskiy Tsentr Karnegi, S&P, 2000, s. 148-171.
- Tellal, Erel, "Rusya Federasyonu'ndaki Gelişmeler Nasıl Değerlendirilmeli?", **Mülkiye**, Cilt: 24, Sayı 22 (Ocak – Şubat 2000), s. 211-200.
- Torkunov, A., "International Relations in the Post-Kosovo Context", **International Affairs (Moskova)**, Cilt. 74, Sayı 1 (Ocak 2000), s. 74-81.
- Trenin, Dmitri, "Üçüncü Kuşak: 21. Yüzyıla Girerken Rus-Amerikan İlişkileri", **Avrasya Dosyası**, Cilt. 6, Sayı 4 (Kış 2001), s. 283-296.
- Tret'yakov, V., "Pragmatizm Vneşney Politiki V. Putina", **Mezhdunarodnaia Zhizn'**, Sayı 5 (2002), s. 19-25.
- Uzgel, İlhan, "Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya Ulusçuluğun Yeniden Canlanması", **AÜ SBF Dergisi**, Cilt 47, Sayı 1-4 (Ocak-Haziran 1992), s.217-244.
- _____, "Bosna'da Savaş ve Barış", **AÜ Mülkiye Birliği Dergisi**, Cilt 20, Sayı 187 (Ocak 1996), s. 49-55.
- _____, "Bosna'da Seçimler ve Sonrası", **AÜ Mülkiye Birliği Dergisi**, Cilt 20, Sayı 194 (Kasım 1999), s. 30-35.
- _____, "Yeni Dünya Düzeni, Yeni Yugoslavya ve Miloseviç Dönemin Sonu", **AÜ Mülkiye Birliği Dergisi**, Cilt 24, Sayı 225 (Kasım-Aralık 2000), s. 110-118.
- _____, "Bağılantısızlıktan Yalnızlığa Yugoslavya'da Milliyetçilik ve Dış Politika", der. Mustafa Türkeş ve İlhan Uzgel, **Türkiye'nin Komşuları**, 2. B., Ankara, İmge Kitabevi, 2002, s. 117-170.
- _____, "ABD Hegemonyası Yeniden Oluşturulurken Balkanlar", **Cumhuriyet Strateji**, Sayı 57 (Temmuz 2003), s. 12-13.

- Veremis, Thanos, "The Kosovo Puzzle", Veremis, Thanos ve Kofos, Evangelos der., **Kosovo: Avoiding Another Balkan War**, Athens, ELIAMEP, 1998, s. 17-41.

- Weller, Marc, "The Rambouillet Conference on Kosovo", **International Affairs**, Cilt. 75, Sayı 2 (Nisan 1999), s. 221-251.

- Yaşın, Gözde Kılıç, "Bölgesel ve Küresel Etkileriyle Kosova'da Devletlerin Bilek Güreşi Başlıyor", **Cumhuriyet Strateji**, Yıl-2, Sayı-85, (Şubat 2006), s. 14.

İnternet Kaynakları:

- Alpkaya, Gökçen, (1999), "NATO Müdahalesi Üzerine." **AÜ SBF Tartışma Metinleri Serisi**, No. 15. <<http://politics.ankara.edu.tr/~alpkaya/yayin.Htm>> (03.04.2005).

- Bene, G., "NATO Expansion in Central Europe and Eastern Europe." <<http://www.fas.org/man/eprint/bene.htm>> (04.02.2006).

- «Do You Want to Know Truth on Kosovo and Metohja?» <<http://www.kosovo.net/who.html>> (12.01.2006)

- Evmenova, Tatyana, " Samoopredelenie Naroda kak Fenomen Politiki i Prava." **Beloruskiy Jurnal Mezhdunarodnogo Prava i Mezhdunarodnih Otnoşeniy**, Sayı 1 (2001), <http://www.portalus.ru/modules/politics/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1096450802&archive=&start_from=&ucat=3&category=3> (04.02.2006).

- Gus'kova, Elena, "Balkanskiy Krizis i Pozitsiya Rossii." <www.rau.su/observer/N13_95/13_06.htm> (18.03.2006).

- _____, "Dinamika Kosovskogo Krizisa i Politika Rossii." <www.carnegie.ru/ru/print/3635-print.htm> (18.03.2006).

- Heyfets, Vera Lazarevna, "Nekotoriye Aspektı Politiki Rossii na Balkanah." <<http://www.rami.ru/publications/2001-02-24/heyfets.rtf>> (22.10.2005).

- "How the War Started." <www.cco.caltech.edu/-bosnia/doc/start.html> (19.05.2006).

- "Interim Agreement for Peace and Self-Goverment In Kosovo.", Rambouillet, France- February 23. 1999. <<http://jurist.law.pitt.edu/ramb.htm>> (16.01.2006).

- "Iran's European Springboard?" <http://www.suc.org/politics/civil_war/iran_springboard.html> (20.03.2006).

- Isakovic, Zlatko, "Diplomacy and the Conflict in Kosovo Notes on Threats and Fears." <<http://jurist.law.pitt.edu/zlatko.htm>> (21.03.2006).

- Jatrás, Jim, "Remarks at CATO." (5/18/99),
<http://members.tripod.com/Balkania/resources/geostrategy/jatras_remarks.html> (14.09.2005).
- Kandel', Pavel, "Balkanskiye Interesi Rossii: Podlinniye i Mnimiye."
<www.carnegie.ru/ru/pubs/books/volume/59326.htm> (18.30.2005).
- "Kartı Bıvşey Yugoslavii" <www.jugoslavia.ru> (02.05.2006).
- "Kosovo and Metohia: Clash of Nations or Clash of Civilizations",
<www.kosovo.com/history/kosovo_chronicles/kc_part3.html> (15.12.2005).
- "Kosovo Chronogy, Timeline of events 1989-1999 relating to the crisis in Kosovo, Released by the Departament of State." Washington, DC, May 21, 1999.
<www.state.gov/www/regions/eur/fs_kosovo_timeline.html> (02.02.2006).
- "Kuzey Atlantik Anlaşması." <www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/nato.html> (03.04.2005).
- Lebedev, Valeriy, "Sotvoreniye Stran i Narodov",
<<http://www.lebed.com/1997/art62.htm>> (21.04.2006).
- McFaul, M., "Russian Foreign Policy." <<http://ehostvgw8.epnet.com/fulltext.as>> (21.03.2006)
- Men'şikov, Daniil, "Voyna v Yugoslavii, Mart-İyun' 1999 goda. (Kosovskaya Problema)." <http://www.rvps.ru/r_doc.php?id=271> (03.04.2005).
- Naroçnitskaya, Natalia A. "Noviy Peredel Mira na Poroge III Tısyaçeletiya, Geopolitiçeskiy i İstoriosofskiye Aspekt." <<http://www.tuad.nsk.ru/~history/Author/Russ/N/NarocinskaaNA/peredel.htm>> (06.03.2006).
- Nikoforov, K., V., "Balkanı i Rossiya."
<<http://www.aquilonclub.ru/text/200604121145.htm>> (06.03.2006).
- "Press Release." (1999)041, 24 Mart 1999, <<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-041e.htm>> (06.03.2006)
- "UN Security Council Resolution 776."
<<http://www.un.org/documents/sc/res/1992/s92r776e.pdf>> (26.01.2006)
- "UN Security Council Resolution 777."
<<http://www.un.org/documents/sc/res/1992/s92r777e.pdf>> (26.01.2006)
- "UN Security Council Resolution 781."
<<http://www.un.org/documents/sc/res/1992/s92r781e.pdf>> (26.01.2006)

- “UN Security Council Resolution 819.”
<<http://www.un.org/Docs/scres/1993/819e.pdf>> (26.01.2006)
- “UN Security Council Resolution 1244.”
<<http://www.un.org/Docs/scres/1999/99sc1244.htm>> (26.01.2006)
- Romanenko, Sergey, “The Kosovo Crisis and Russia.”
<<http://www.prof.msu.ru/publ/balk/006.htm>> (26.01.2006)
- Skvortsov, Aleksey, (2001), “Kosovo i Metohiya: Mojno li Zashishyat’ Prava Čeloveka Posredstvom Nasiliya?” <[www.hrono.ru/libris/ kosovo44.shtml](http://www.hrono.ru/libris/kosovo44.shtml)> (03.04.2006).
- “Some Call It Peace, Waiting for War in the Balkans.”
<<http://www.suc.org/politics/kosovo/papers/Bodansky.html>> (20.03.2006).
- “The Desintegration of Sossialist Yugoslavia and the Agression to Bosnia and Herzegovina.” <www.kosovo.net/who.html> (22.01.2006).
- Vinogradov, V., N., “Ob İstoričeskih Kornyah “Goryaçih Toček” na Balkanah”, Rossiyskiy Vneşnepolitičeskiy Sayt, < <http://www.rvps.ru>> (03.04.2005).
- Volkov, Vladimir, “Balkanskiy Faktor.” <<http://www.senat.org/nova4/txt9.htm>> (26.01.2006).

Gazeteler:

- Cumhuriyet
- Izvestia
- Nezavisimaya Gazeta
- The Washington Post

EKLER

EK:A

Eski Yugoslavya'da Etnik Dağılım, Hırvatistan'daki Srbska Krajina Cumhuriyeti ve Bosna Hersek Cumhuriyeti, Kaynak- <www.jugoslavia.ru> (20.05.2006)

EK:B

